

Kinsik'inik xuquje' kintz'ib'anik

Ukab' q'at

K'iche'

AUTORIDADES MINISTERIALES

Anabella María Giracca Méndez
Ministra de Educación

José Donaldo Carias Valenzuela
Viceministro Administrativo de Educación

Francisco Ricardo Cabrera Romero
Viceministro Técnico de Educación

Romelia Mó Isém
Viceministra de Educación Bilingüe e Intercultural

Carlos Humberto Aldana Mendoza
Viceministro de Educación Extraescolar y Alternativa

Carlos Humberto Cú Cab
Director General de Educación Bilingüe Intercultural (Digebi)

María Elvira Juchuña Otzoy
Subdirectora de Desarrollo Educativo Bilingüe Intercultural (Digebi)

Lisbeth Etelvina Son Simón (coordinación)
Rita Josefina Laynez Pérez
Lilian Carolina Colop Salanic
Manuel Ricardo Ixmatá Tahay
Equipo técnico del Departamento de Materiales Educativos de la Digebi

Autoría y mediación

Olga Antonieta Orellana Girón - Coordinación general
Claudia María González Álvarez - Consultora
José Reginaldo Pérez Vail - Consultor

Contextualización

Juan Antonio Us Maldonado - Consultor

Revisión técnica

Catarina Chay Ordoñez - Técnico de la Dirección Departamental de Educación de Quetzaltenango

Equipo técnico de Digebi

Lilian Carolina Colop Salanic
Lisbeth Etelvina Son Simón
Lucas López de Rosa
Manuel Ricardo Ixmatá Tahay

Autoría de lecturas

Miguel Ángel Oxlaj Cúmez
Ver páginas: 21, 29, 37, 53, 69, 77, 93, 101, 141, 149, 157, 173, 183, 193 y 203.

Diseño gráfico

Rosa Angélica de León Reyes - Consultora

Diagramación

Ligia Edelweiss Recinos Urrutia

Ilustración

Luis Enrique Robles Mejía
Marco Antonio Revolorio Ortiz
Ricardo Estrada Ovalle
Rosa Angélica de León Reyes
Banco de imágenes de Digecade y Digebi

©Ministerio de Educación (Mineduc)

Dirección General de Educación Bilingüe Intercultural (Digebi)

6.ª calle 1-87 zona 10, Edificio 2, cuarto nivel, ala norte

Teléfono: (502) 2411-9595 ext. 2121

Impresión 2024

<http://www.mineduc.gob.gt/digebi> - <http://www.digebi.gob.gt/digebi>

Kinsik'inik xuquje' kintz'ib'anik

Ukab' q'at

K'iche'

Ministerio de
Educación

Queridos niños y niñas:

¡Que gusto saludarlos!

Estamos seguros que durante estos meses en primer grado han disfrutado y aprendido mucho con su libro y ahora están listos para continuar.

Con mucha alegría les presentamos este libro, que se elaboró cuidadosamente y con cariño para ustedes. Es momento de empezar con el aprendizaje de nuevas letras, pronto construirán palabras y poco a poco, leerán y escribirán con facilidad. Contiene diferentes ejercicios, historias, tarjetas, sopas de letras y juegos que permitirá ampliar su vocabulario.

Además, podrán expresar por escrito todas sus ideas. Con ayuda de este libro, eso será muy divertido. Al terminar de realizar las actividades, podrán disfrutar de diferentes lecturas con su familia y amigos.

Siempre contarán con el apoyo de sus maestros y maestras, al estudiar y resolver los diferentes ejercicios, lo cual les permitirá desarrollar destrezas, habilidades e integrar nuevos conocimientos.

Esperamos que recuerden sus vivencias de primer grado y pronto descubran el mundo maravilloso de las letras y la escritura.

Cordialmente,

Ministerio de Educación

Cholwuj

Ukamulaxik uk'u'x tz'ib'5

N n.....13
T t.....21
M m.....29
J j.....37

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje'
rech ukamulixik.....45

K k53
X x61
L l.....69
Ch ch.....77

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje'
rech ukamulixik85

Tz tz100
P p108
R r.....116
S s.....124

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje'
rech ukamulixik.....125

W w133
Y y141
B' b'149
Q q.....157

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje'
rech ukamulixik.....165

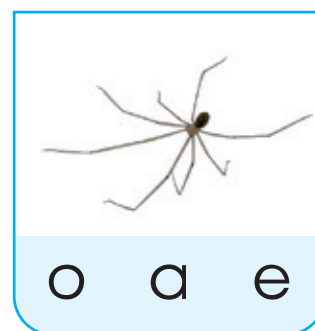
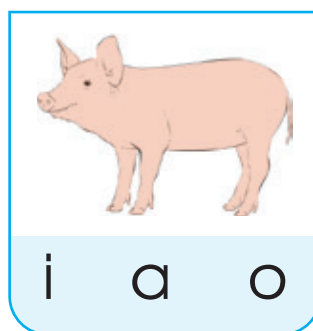
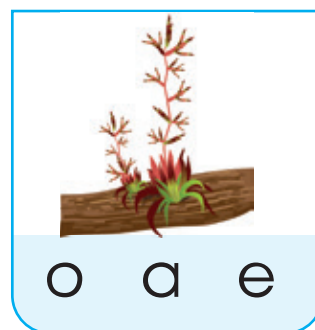
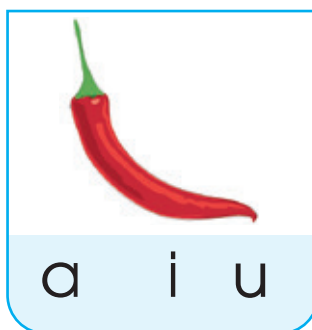
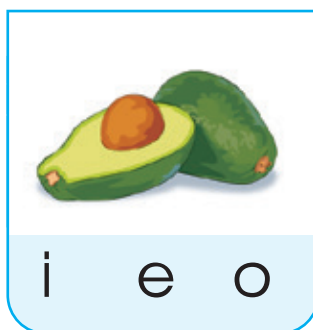
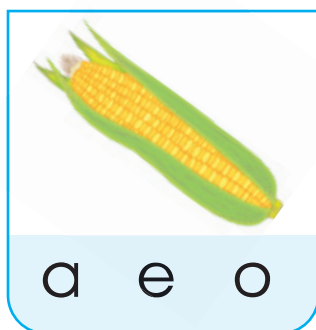
K' k'173
T' t'183
Q' q'.....193
Ch' ch'203
Tz' tz'213

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje'
rech ukamulixik.....223

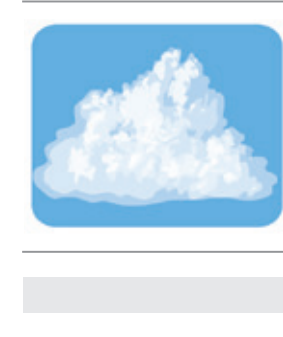
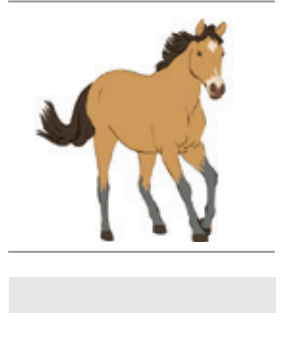
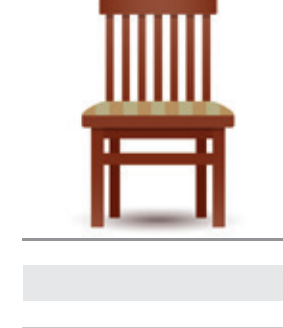
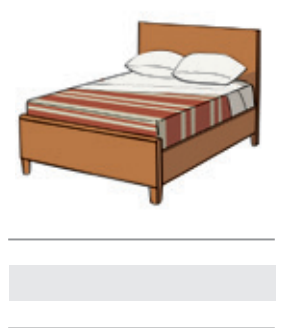
uchakuxik le nuk'ol chak.....255

Ukamulaxik uk'u'x tz'ib'

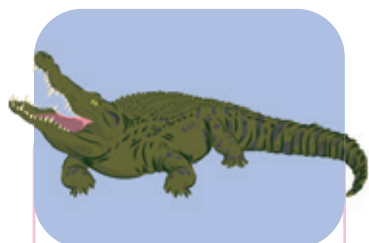
Kaqamaj ruk' ukamulixik le uk'u'x tz'ib'. Chab'ij kib'i', ruk' uchoq'ab' ach'ab'al, chi kijunal we ri'. Che'asutij le uk'u'x tz'ib' jachin ruk' kmajtaj wi le ub'i'.

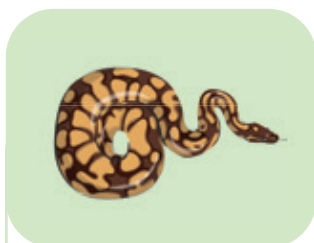
Chab'ij kib'i' chi junal le wachib'al. Kik'amom ub'ik le ch'awib'al tz'ib' re jun uk'u'x tz'ib' pa nik'aj. Chatz'ib'aj le uk'u'x tz'ib' kato pa taq le juch'.

No'jimal chab'ij kib'i' le wachib'al. Chatzukuj uch'awib'al tz'ib' re le uk'u'x tz'ib' k'o pa le ub'i'. Chajuch'u' le uk'u'x tz'ib' ke'ariqo. Chawila' le k'amb'al no'j.

o a u i

u a u i

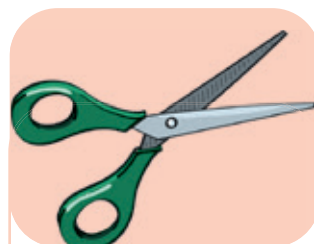
o u i

a o i o

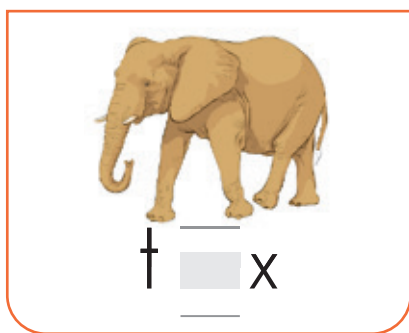

a u i a

i a e i

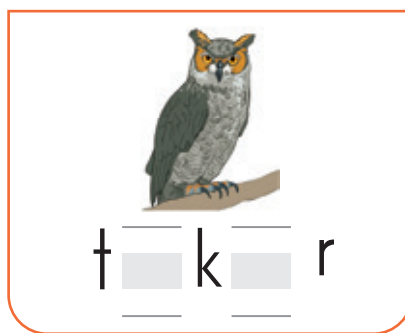
No'jimal chab'ij kib'i' we awajib' ri'. Chatz'aqatsaj kib'i' chi jujunal ruk' le uk'u'x tz'ib' karaj na.

t x

p p

t k r

k k

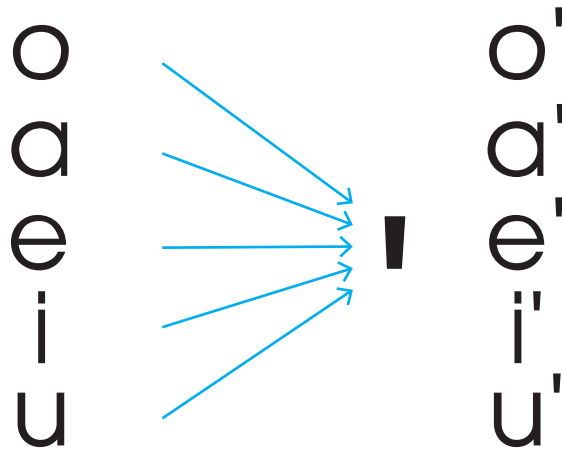
s n k

x k

Uk'u'x tz'ib' ruk' tz'ut

Chawila' le wachib'al xuquje' chab'ij ub'i'. Chi jujunal uk'amom ub'ik uch'awib'al jun uk'u'x tz'ib'. Kawil wa' che we uch'awib'al le uk'u'x tz'ib' jalan utayik. Are uch'ab'al jun uk'u'x tz'ib' ruk' tz'ut.

- Chi' jun uk'u'x tz'ib' kta'taj ruk' tz'ut, ktz'ib'ax ruk' jun laj juch' ub'i' tz'ut. Chawila' jas utz'ibaxik le tz'ut ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al xuquje' chab'ij ub'i'. Chi uxe' chi jujunal tz'ib'atal le ub'i'. Chakamulij ruk' ache' tz'ib'ab'al wene' ruk' atz'ajab'al le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ut ke'ariqo.

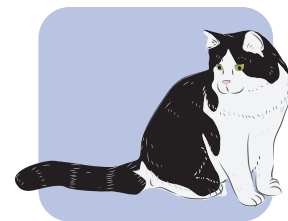
jo'q

su'n

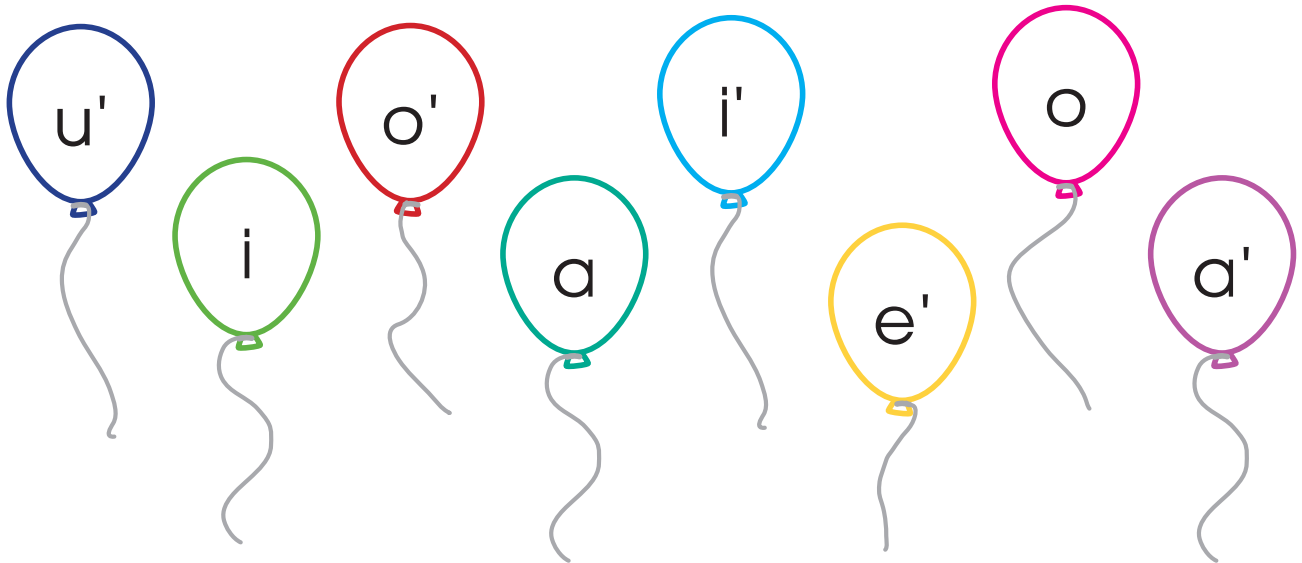

xa'n

me's

Chawila' le pupux. Chatz'aja' le ek'amom ub'ik le uk'u'x tz'ib': a', e', i', o', u'.

Chakamulij utz'ib'axik le uk'u'x tz'ib' ruk' tz'ut. Chataqej le k'amb'al no'j.

o'

a'

e'

i'

u'

- Chakamulij le tzij kik'amom ub'ik le uch'awib'al le uk'u'x tz'ib' ruk' tz'ut: ki', jo', ke', la', wi', le'.
- Chab'ij kib'i' le wachib'al chi no'jimal. Chatzukuj le uch'awib'al le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ut xuquje' chatz'ib'aj pa taq le juch' k'o pa le utzal. Wene' are le: o', a', i', o', u'. Chawila' le k'amb'al no'j.

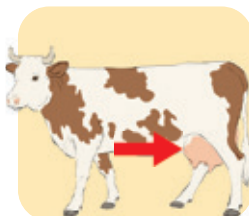
e'

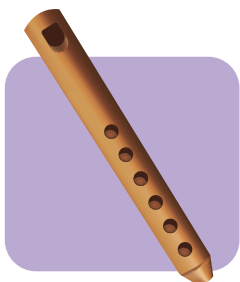

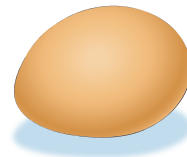

Chab'ij ub'i' le wachib'al. Che'asutij le wachib'al k'o pa kib'i' jun uk'u'x tz'ib' ruk' tz'ut.

Chab'ij chi jujunal le uk'u'x tz'ib' k'o pa le nab'e q'at. K'ate k'uri', chab'ij ub'i' chi jujunal le wachib'al. Chatzukuj jachin chike le keb' uk'u'x tz'ib' k'o pa le ub'i'.

Chanuk'u' ruk' jun juch' le wachib'al xuquje' le uk'u'x tz'ib' kumajo.

o
o'

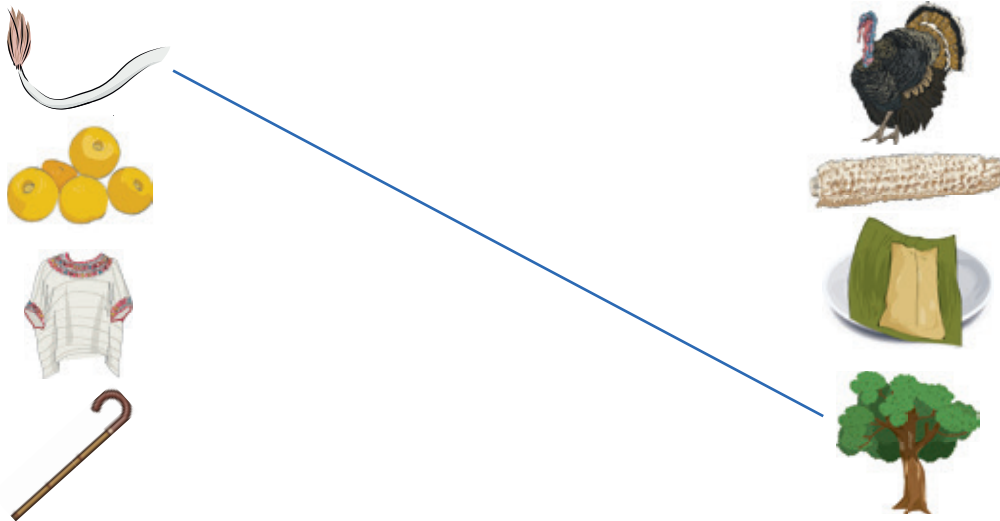
i
i'

e
e'

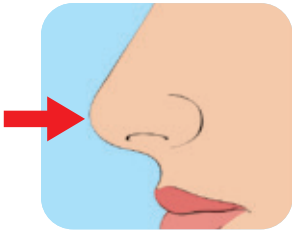
No'jimal chab'ij ub'i' le wachib'al. Chanuk'u' ruk' jun juch' le wachib'al re le nab'e q'e't ruk' le wachib'al re ukab' junam uk'u'x tz'ib' ruk' tz'ut k'o pa kib'i'. Chawila' le k'amb'al no'j.

- Chaqupij le ch'aqap taq wuj ruk' wachib'al pa le nak' chololem.
- Chab'ij ub'i' le wachib'al chi no'jimal. Chamulij le wachib'al b'enaq pa ub'i' jun uk'u'x tz'ib' ruk' tz'ut. Chab'ij jas le uk'u'x tz'ib' ruk' tz'ut uk'amom ub'ik le tzij.
- Chatzukuj oxib' ch'aqap taq wuj xuquje' chab'ij jun tz'aqat chomanik ruk' chi ujujunal.

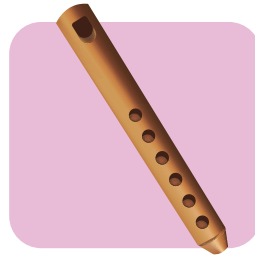
Chab'ij ub'i' le wachib'al. Chatzukuj jachin chike le keb' uk'u'x tz'ib' are k'o pa le ub'i'. Chakamulij ruk' le ache' tz'ib'ab'al le utz'ib'axik.

a a'

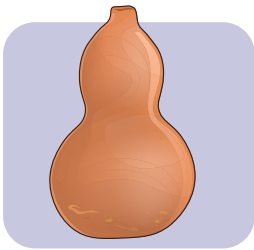
o o'

u u'

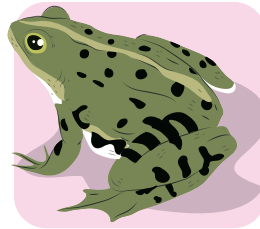
a a'

u u'

o o'

e e'

i i'

N n

Che taq we q'ij ri', kaweta'maj le tz'ib' **n**, rech kqamajo, kojo' ucholaj utayik jun k'ulmatajem, wa' qas utz kato.

iKatinloq'oj nan!

K'o ri nan chi uxe' umu'jal jun che', are' chi' xqeb' ri ral ruk' xub'ij chech:

—Nan, ¿La aweta'm jun jastaq?

—Jas k'uri' —xcha' ri nan.

—K'o jastaq nuk'u'm pa taq nuq'ab'.

—¿Jas k'uri' k'o awuk'?—Xuta' chi rech.

—Jun sutaq awech. —¿La kawaj kinya' chi awech?

—¡Utz b'a ri'! —xutzalij uwach ri nan ruk' ki'kotemal.

—Utz, nab'e kayupub'a' le ab'aq'wach.

Ri nan xuyupub'a' ri ub'aq'wach. Man xuchomaj taj jas ri kuk'amo. Xaq k'ate xuna' jun **je'lalaj** matzenik.

¡Xinya' k'ula' chi awech! —¿La utz xawilo??

Xak'u jun matzenik ruk' loq'ab'al nuk'u'x.

—Maltyox xuquje' in katinloq'oj.

Ri e keb' naj xkimatzej kib'.

Chujtzijonoq:

- ¿Jas kuya' ub'ixik ri k'ulmatajem?
- ¿Jas k'uri' uk'u'm ri ak'al?
- ¿Jas xuna' ri nan?
- ¿Jas kape pa uk'u'x awanima' kasipaj che ri nan? ¿Jas che?

- ¿Jas le wachib'al k'o pa le utza? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kato? Are ri ch'awib'al tz'ib' /nnn/. Chakamulij k'i mul. Chatatb'ej xuquje' chakamulij we taq tzij ri: /na/-/b'e/, /no'-/jim/, /nu/-/mik/. Chab'ij nik'aj tzij chi ke'majtaj ruk' ri ch'awib'al tz'ib' /n/.
- Chakamulij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri kuk'ut chi ujujunal ri wachib'al k'o ikim. Che'asutij rij ri wachib'al ke'majtaj ruk' ri junam ch'awib'al tz'ib' che le tzij **nan**.

- Katetz'an ruk' ri ch'awib'al tz'ib'. chatatb'ej chi kijujunal ri tzij kub'ij ri awajtij chi no'jimal, k'ate k'uri' ruk' uchoq'a'b' ach'ab'al. Wene' ri ub'i' kmajtaj ruk' junam uch'awib'al tz'ib', ruk' ri tzij nan, kattak'i'k. we ne ri ch'awib'al tz'ib' /n/ k'o chi k'isb'al, kayak aq'ab'. Chatatb'ej: /chun/, /naj/, /nim/, /tan/, /xan/, /nin/, /nab'e/, /numik/, /nojim/, /in/.
- Chab'ij kib'i' chi no'jimal le wachib'al e k'o ikim. Che'asutij, ronojel le wachib'al, kik'amom b'i ri ch'awib'al tz'ib' /n/, xaq ne pa wi k'o wi le ch'awib'al tz'ib' che le b'i'aj.

1 2 3
N
1 2
n

nan

n

o
a
e
i
u

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /n/. Are le tz'ib' **N** nimatz'ib' xuquje' le **n** ch'utitz'ib'. Chawila' jas utz'ib'axik ri tz'ib' kub'an ri ajtij chi uwach ri tz'alam tz'ib'ab'al. Chawila' ja wi kumaj wi xuquje' ja wi kuk'is wi utz'ib'axik. We chanim chab'ana' pa uwi' amexa, chirij jun awachi'l, ruk' kach'q'or, pa le ulew. Xuquje' kumajo kakoj le ach'akul rech ub'anik le tz'ib'. K'ate k'uri' chab'ana' chi uwach uxaq wuj xuquje' chaq'axej ruk' le che' tz'ajb'al. Chakamulij le tz'ib' n ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' chi jujunal we wachib'al. Chakojo' achoq'ab' che usik'ixik uwach taq le tzij keriqitaj ikim. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' che' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **ne, ni, na** xuquje' **nu**.

nobe

tz'unun

ne

nim

Chawila' le wachib'al e petinaq k'ate k'uri', chab'ij ri kib'i'. Chi uxe' k'o keb' kajxkut. Chatz'aja' le ch'aqap tzij jas ruk' ke'majtaj le tzij.

ni

no

nu

ni

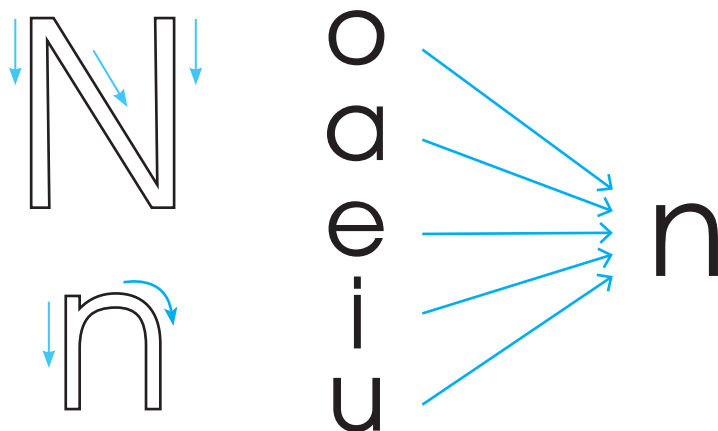
na

ni

ne

no

- Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **N** xuquje' le ch'utitz'ib' **n**. Chakamulij uchakuxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **n**.
- Chatatb'ej we tzij, wene' kata' we ch'aqap tzij **an, en, in, on** xuquje' **un**, kapaq'apa' upa aq'ab': am, en, ul, pa, on, in, na, ij, an, en, un.
- Chawila' chi jujunal we wachib'al. Chakojo' achoq'ab' che usik'ixik uwach taq le tzij keriqitaj ikim. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al le ch'aqap taq tzij: **an**, xuquje' **in**.

anxux

in

ankane'y

Chasik'ij uwach le ch'aqap taq tzij e k'o chi upam le kajxkut. Chatz'aja' uwach le ch'aqap taq tzij **on, an, en, in** xuquje' **un**, ukayib'al ri tz'ajb'al. Chawila' ri k'amb'al no'j

on

an

en

in

un

on

ne

in

an

no

un

on

nu

in

an

in

en

na

in

en

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **N** xuquje' le ch'utitz'ib' **n**. Chakamulij le k'utb'al no'j ruk' ache' tz'ib'ab'al k'ate k'uri' chataqej.

N n N n N n N n N n N n

N n

Kamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **n** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaterne'j le k'amb'al no'j.

no

na

ne

ni

nu

Chachakub'ej le tz'ib' **n** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

non

nan

nen

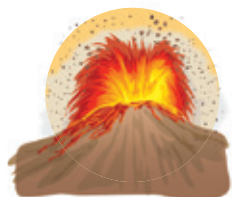
nin

nun

Noji'mal b'ij kib'i' chi ujujunal le wachib'al. Chatzukuj le ch'awib'al tz'ib', ke'riqitaj pa taq le ch'aqap taq tzij: **ne, ni, nu**. Che'atz'ib'aj le ch'aqap tzij pa uwi' taq juch'. Qas chawila' le k'amb'al no'j.

atinem

Chakojo' achoq'ab' re k'asik'ij uwach le tzij e k'o chi uxe' chi ujujunal le wachib'al. Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al chi ujujunal le tz'ib' n, xuquje' le uk'u'x tz'ib' rachi'l. Le kib'i' winaq xuquje' tinamit ktz'ib'ax ruk' nimatz'ib'.

Ni'l

anim

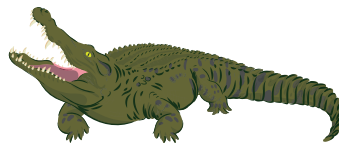

kinaq'

Ni'x

Chawila' chi jujunal we wachib'al k'ate k'uri' kab'ij ub'i' ruk' uchoq'ab' ach'ab'al. Chab'ana' k'i mul. Chatzukuj le ch'awib'al tz'ib' ke'kiwok le tzij k'ate k'uri' chab'ij. Chatz'aja' chi jujunal laj taq kaj xukut re le uch'awib'al tz'ib' kuwok ub'i le jujun taq wachib'al. Chakojo' retal ri k'amb'al no'j.

Chaqupij le ch'aqap taq wuj k'o pa uk'ixb'al q'at chak. chatatb'ej we ch'aqap taq tzij xuquje' le tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' **n**, k'ate k'uri' chawokaj ruk' le chaqat taq wuj.

na - ne - no - nu - ni - an - on - un - in - en - nen - nin - nun - non
nan

Chawila' chi ujujunal ri wachib'al xuquje' ri tzij kub'ij ri ub'i'. Chab'ij jun pach'um tzij chi ujujunal. Kamulij ri tz'aqat chomanik xuquje' chapaq'apa' upa aq'ab' chi kab'ij chi ujujunal ri tzij.

nan

in

ne'

Na'

Che taq we q'ij ri', kaweta'maj le tz'ib' **t**. Rech kqamajo, kojo' ucholaj uta'ik jun k'ulmatajem, wa' qas utz kato.

Ri tuj xuquje' ri Nata'l

Ri Nata'l sib'alaj utz kuna' atinem pa ri tuj ruk' ri unan. Utz kuna' le ja' saqli'l xuquje' ri uq'aq'al taq ri ab'aj.

Jun b'enaq q'ij kretz'ab'ej k'u'n ib' ruk' ri taq rachalal. Ri Nata'l xuk'u' rib' aninaqil pa ri tuj. Are chi' xok b'i chi upam xuta' jun ch'awib'al no'jimal xub'ij: «chatok uloq wal»

Ri Nata'l xumayo. Xb'e che utzukuxik ri unan k'ate k'uri' xutzijoj che le xk'ulmatajik. Ri Nata'l kraj kreta'maj jachin ri' le kch'awik.

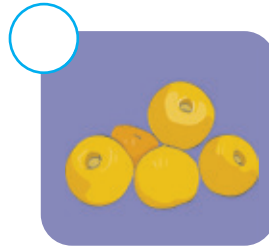
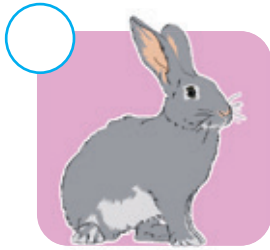
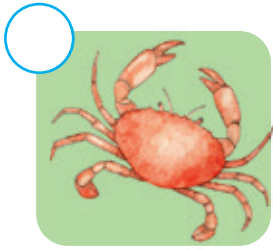
Ri unan xuq'aluj ruk' ri uk'u'x ranima'. K'ate k'uri' xutzijoj che ri ral, ri tuj k'o jun rati't **chajinel**. Xuq'aljisaj che are kk'olow ri uq'aq'al xuquje' ri uki'kotemal ri tuj. Ri Nata'l kki'kotik aninaq xtzalij pa ri tuj rech kuk'u' rib'.

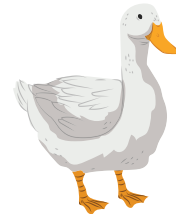
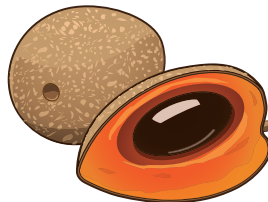
Chujtzijonoq:

- ¿Jachin taq ri uwinaqil ri k'ulmatajem?
- ¿Jas xuk'ulmaj ri Nata'l? ¿Jampa' k'uri' xk'ulmatajik?
- ¿Jachin k'uri' ri ati't chajil tuj?
- ¿La kach'ob' uwach ri tuj? ¿Atatinaq chi upam ri tuj?

- ¿Jas le wachib'al k'o pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kato? Are ri ch'awib'al tz'ib' /t/, /t/, /t/. Chakamulij k'i mul. Chatatb'ej xuquje' chakamulij we taq tzij ri': /tak/, /tel/, /tu-/lub'/. Chab'ij nik'aj tzij ke'majtaj ruk' ri ch'awib'al tz'ib' /t/.
- Chakamulij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri kuk'ut chi ujujunal ri wachib'al k'o ikim. Chajuch'u' ruk' jun X pa le setesik re le wachib'al junam kmjtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' re le tzij **tuj**.

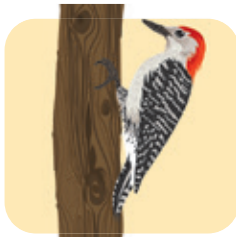

Chawila' we wachib'al ri', kik'amom le uch'awib'al tz'ib' junam kmjtaj ruk' le /t/, /t/, /t/. Chab'ij kib'i' chi kijujunal. We ch'awib'al tz'ib' /t/, /t/, /t/ k'o nab'e che ri tzij, chatz'aja' le nab'e laj kajxukut. Wene' chirij, chatz'aja' ri ukab'. Chawila' ri k'amb'al no'j.

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /t/. Are le tz'ib' **T** nimatz'ib' xuquje' le **t** ch'utitz'ib'. Chawila' jas utz'ib'axik ri tz'ib' kub'an ri ajtij chi uwach ri tz'alam tz'ib'ab'al. Chawila' jawi' kumaj wi xuquje' jawi' kuk'is wi utz'ib'axik. We chanim chab'ana' pa uwi' amexa, chirij jun awachi'l, ruk' kach' q'or, pa le ulew. K'ate k'uri' chab'ana' chi uwach uxaq wuj xuquje' chaq'axej ruk' le che' tz'ajb'al. Kamulij le tz'ib' **t** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' chi jujunal we wachib'al. Chakojo' achoq'ab' che usik'ixik uwach taq le tzij keriaqitaj ikem. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al le ch'aaqap taq tzij: **tu, to, te** xuquje' **ti**.

tuktuk

tol

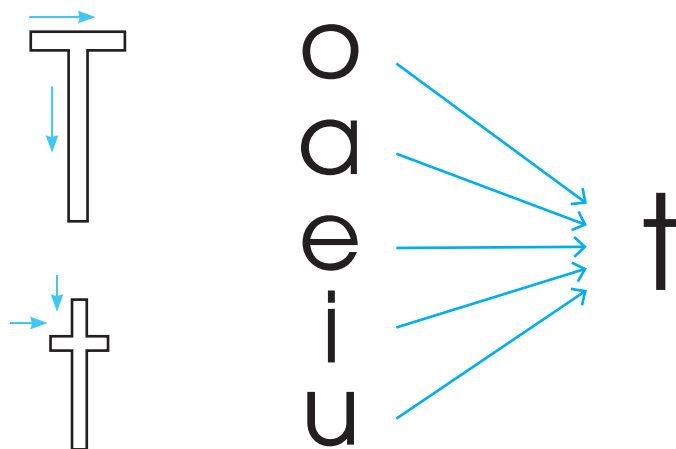
tix

tem

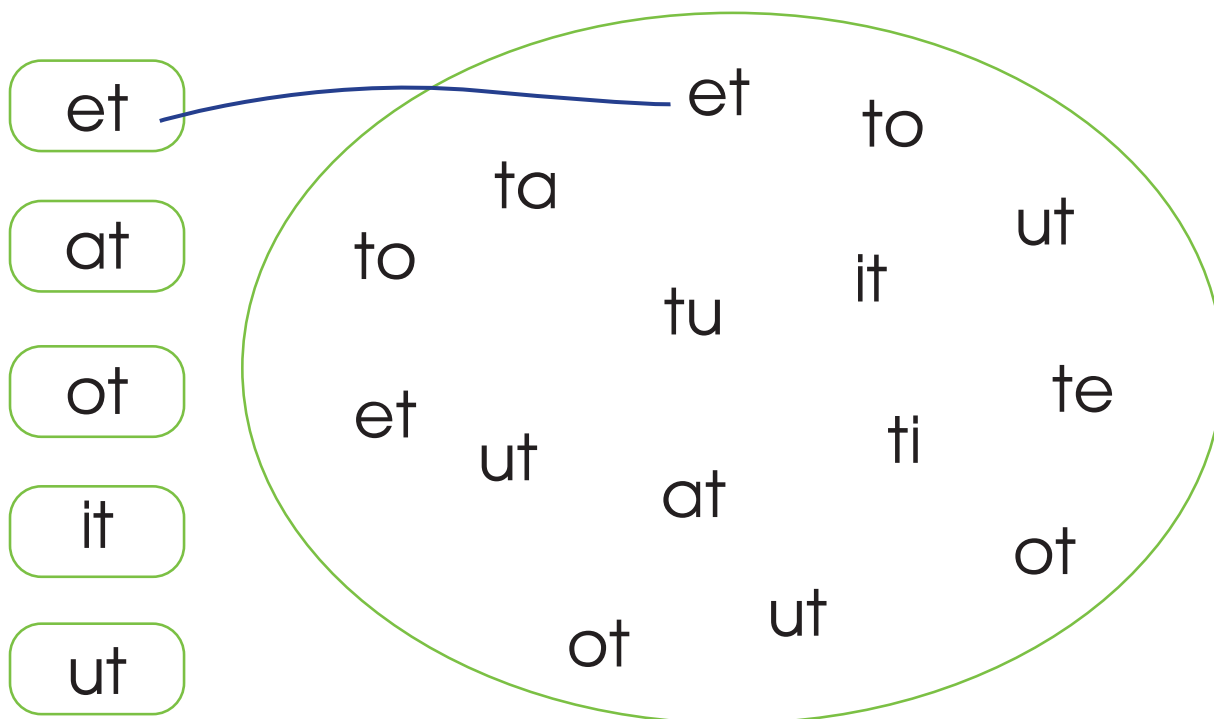
Pa cholonik k'o jun ch'aaqap tzij xuquje' keb' wachib'al. Chab'ij kib'i le wachib'al e k'o pa le utzal. Che'asutij rij le wachib'al k'o le ch'aaqap tzij che.

tu		
ti		

- Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **T** xuquje' le ch'utitz'ib' **t**. Kamulij uchakuxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **t**.
- Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij. Wene' kata le ch'aqap taq tzij ot, at, et, it xuquje' ut, kapaq'ij upa aq'ab' et, ul, pa, ot, it, ta, ij, at, ek, ut.

Chawila' le ch'aqap taq tzij e k'o pa le q'e't. Che'atzukuj pa ri setesik le ch'aqap taq tzij e junam k'ate k'uri' chanuk'u' ruk' jun juch' k'utb'al. Chawila' le k'amb'al no'j.

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **T** xuquje' le ch'utitz'ib' **t**. Chakamulij le k'utb'al no'j ruk' ache' tz'ib'ab'al k'ate k'uri' chataqej.

Handwriting practice lines for the letter 'T'. The first row shows the stroke order for uppercase 'T' and lowercase 't' with arrows. The following rows provide space for tracing and independent writing of the letter.

Chakamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **t** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaterne'j le k'amb'al no'j.

Handwriting practice lines for words starting with 't'. The words 'to', 'ta', 'te', 'ti', and 'tu' are shown on the first row, with the letter 't' highlighted. The following rows provide space for tracing and independent writing of these words.

Chachakub'ej le tz'ib' **t** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

tot

tat

tet

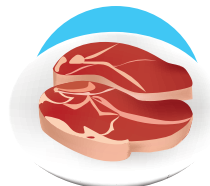
tit

tut

No'jimal chab'ij kib'i' chi ujujunal le wachib'al. Chatzukuj le uch'awib'al tz'ib', keriqitaj pa taq le ch'aqap taq tzij: **tu, to te, ti, ta**. Che'atz'ib'aj le ch'aqap taq tzij pa uwi' taq juch' keriqitaj chi unaqaj. Qas chawila' le k'amb'al no'j.

tu

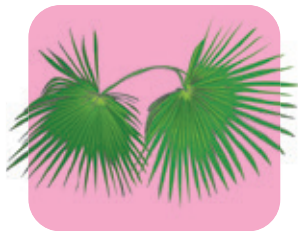
Chakojo' achoq'ab' re kasik'ij uwach le tzij e k'o chi uxe' chi ujujunal le wachib'al. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al chi ujujunal le tz'ib' t, xuquje' le uk'u'x tz'ib' rachi'l. Le kib'i' winaq xuquje' tinamit ke'tz'ib'ax ruk' nimatz'ib'.

Ti'n

atinik

tut

Tun

Chawila' chi ujujunal ri wachib'al. No'jimal chab'ij, k'ate k'uri' kariq le chawib'al tz'ib' uwokom. Chi uxe' ri ujujunal wachib'al k'o jun setesik chi ujujunal le ch'awib'al tz'ib' k'o che le tzij. Chakojo' achoq'ab' re ub'ixik ri ch'awib'al tz'ib' k'ate k'uri' kawil ucholaj.

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we taq ch'aqap taq tzij xuquje' tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' **t**, k'ate k'uri' chawoko'.

to - te - ot - et - tu - ti - ut - it - ta - at - tot - tit - tut - tet - tat

2. Chatatb'ej we tzij uk'amom ri tz'ib' n xuquje' t, k'ate k'uri' chawoko'.

Tin - Tun - at - tan - ut - tat - tu' - atin - Ti'n - tut - Tono - Nati
Tina

Chawila' chi ujujunal ri wachib'al xuquje' ri ub'i'.

Chab'ij jujun tz'aqat chomanik ruk' chi ujujunal. Chakamulij le tz'aqat chomanik k'ate k'uri' chab'ana' jun laj taq juch' chi upam ri laj kajxukut, che uk'utik le jujun taq tzij kuwok le tz'aqat chomanik.

Tun

tu'

atinem

tat

Chaweta'maj nik'aj tz'ib' chik. Chanim xopan uq'ij le tz'ib' **m**. Chatatb'ej we sik'inem wuj.

Ajxojowel ri mam

Ri umam ri a Wel jun nimalaj winaq **ajetz'anel**. Nim winaq chik xuquje' utz kuna' le xojowem. Utz kril ri kimuluxik uwi' taq umam chi' uchi' ri q'aa' re ri b'anab'al wa. Kuxut'ij ri su', kaxojowix k'ate k'uri' kumaj ri tzijonem.

Ri a Wel xuquje' ri rachalal sib'alaj utz kakilo are chi' kuk'am uloq ri usu'. Sib'alaj utz rilik are chi' kxojowik. Ri utatb'exik sib'alaj utz na.

Ri mam je ub'antajik jun nimalaj wuj k'ota uk'isik. Chi ujujunal ri q'ij ak'aslab'em pa cha jun puq tzijob'elil. Le taq tzijob'elil le kutzijoj le mam, k'o jujun bisob'al, nik'aj chik kuya' ki'kotemal xuquje' k'o jujun chik re k'axk'olil, jule' chik kuya' xb'ib'al ib'.

Are chi' ri a Wel karijob'ik, kux mam, kraj je' kub'ano jas ri umam.

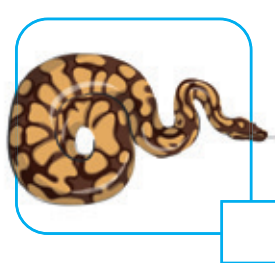
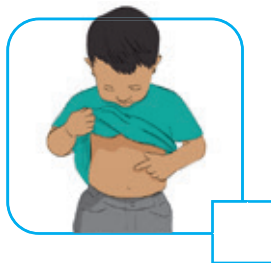
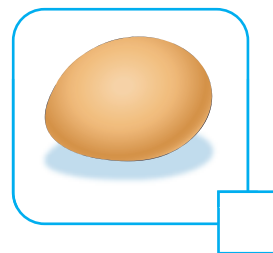
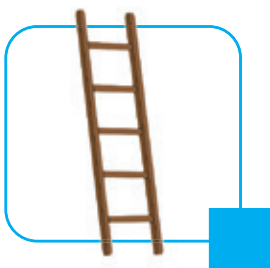
Chujtzijonoq:

- ¿Jas ub'antajik umam ri a Wel?
- ¿Jas che kutzijoj pa ri tzijob'elil che ri mam je kape jun nimalaj wuj tz'ib'atalik, man k'ota uk'isb'alil?
- ¿Jas utatb'exik ri tzijob'elil kutzijoj le umam ri a Wel?
- ¿Jas kib'antajik ri awati't amam?

- ¿Jas le wachib'al k'o pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kato? Are ri ch'awib'al tz'ib' /mmm/. Chakamulij k'i mul. Chatatb'ej xuquje' chakamulij we taq tzij ri': /mak/, /mus/-/mul/, /mo/-/loj/. Chab'ij nik'aj tzij chik kemajtaj ruk' ri ch'awib'al tz'ib' /m/.
- Chab'ij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri wachib'al k'o ikim. Che'asutij ri wachib'al kemajtaj ruk' junam ch'awib'al tz'ib' ruk' ri tzij **mam**.

- Chatatb'ej we nik'aj tzij ri' kik'amom b'i ch'awib'al tz'ib' /m/, pa majib'al taj k'owi, xa ne pa nik'aj xuquje' pa k'isb'al re le tzij k'owi: /ch'am/, /pa/-/maj/, /ko/-/lom/, /i/-/kim/, /cho/-/ma/-/nik/.
- Chawila' le wachib'al e k'o ikim, b'ij kib'i' ruk' uchoq'ab' ach'ab'al. Chatz'aja' ri kajxukut re ri wachib'al uk'amom b'i ri ch'awib'al tz'ib' /m/ pa nik'aj xuquje' pa k'isb'al. Chawila' ri k'amb'al no'j.

1 2 3 4
M

1 2 3
m

mam

m o
a
e
i
u

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /m/. Are le tz'ib' **M** nimatz'ib' xuquje' le **m** ch'utitz'ib'. Chawila' jas utz'ib'axik ri tz'ib' kub'an ri ajtij chi uwach ri tz'alam tz'ib'ab'al. Chawila' jawi' kumaj wi xuquje' jawi' kuk'is wi utz'ib'axik. We chanim chab'ana' pa uwi' amexa, chirij jun awachi'l, ruk' k'ach' q'or pa le ulew. Xuquje' kumajo kakoj le ach'akul rech ub'anik le tz'ib'. K'ate k'uri' chab'ana' chi uwach uxaq wuj. Kamulij le tz'ib' **m** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' chi jujunal we wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij keriqitaj ikim. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' che' tz'ajb'al, chi ujujunal le tz'ib' **m**, xuquje' le uk'u'x tz'ib' rachi'l.

moy

mam

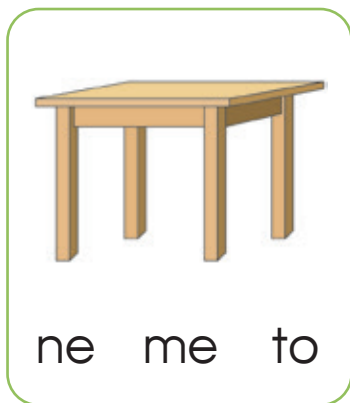
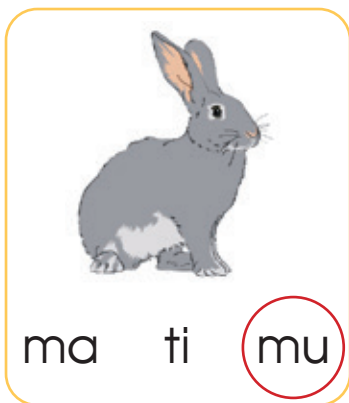

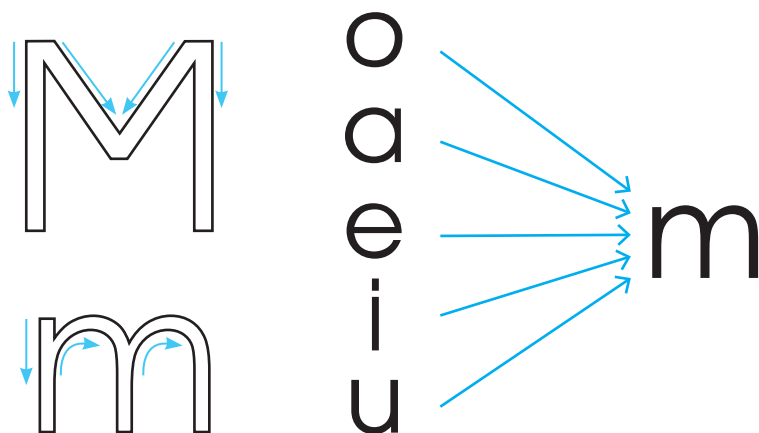
imu't

met

Chawila' le wachib'al petanaq. No'jimal chab'ij kib'i'. Che'asutij le ch'aqap tzij e k'o pa le ub'i' le wachib'al.

- Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **M** xuquje' le ch'utitz'ib' **m**. Kamulij uchakuxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **m**.
- Chatatb'ej we ch'aaqap taq tzij ri'. We kata ri ch'aaqap tzij om, am, im, um xuquje' em kapaq'ij upa aq'ab': om, in, at, am, un, im, et, um, on, em, it.
- Chawila' le wachib'al, k'ate k'uri', chab'ij le ub'i'. Kojo retal le tzij e k'o pa le utzal. Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al le tzij kuya' ub'ixik ub'i'.

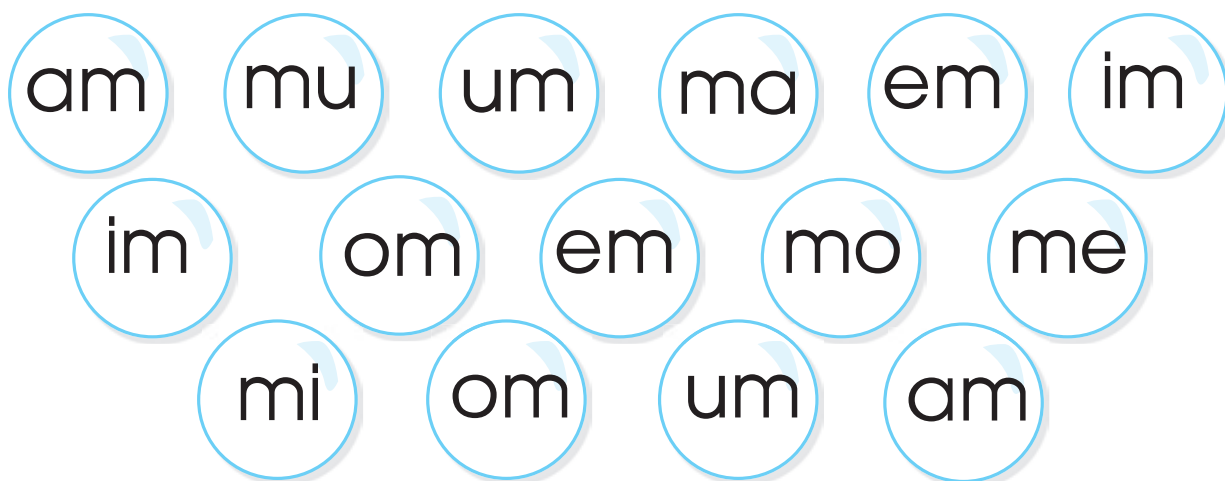

em

am

im

Chatz'aja' ruk' ri ukayb'al ri tz'ajb'al kawaj, ronojel le ch'aaqap taq tzij: **em**, **am**, **im**, **um**, xuquje' **om** e k'o chi upam le alaj taq setesa'q.

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **M** xuquje' le ch'utitz'ib' **m**. Chakamulij le k'utb'al no'j ruk' ache' tz'ib'ab'al k'ate k'uri' chataqej.

M m M m M m M m M m

M m

Kamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **m** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaterne'j le k'amb'al no'j.

mo

ma

me

mi

mu

Chachakub'ej le tz'ib' **m** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik che uwach le uxaq wuj.

mom

mam

mem

mim

mum

No'jimal chab'ij kib'i' chi uujunal le wachib'al. Chatzukuj le ch'awib'al tz'ib', ke'riqitaj pa taq le ch'aqap taq tzij: **mu, ma, mo, me**. Che'atz'ib'aj le ch'aqap tzij pa uwi' taq juch' ke'riqitaj pa utzal. Qas chawila' le k'amb'al no'j.

ma

Chakojo' achoq'ab' re kasik'ij uwach le tzij e k'o chi uxe' chi ujujunal le wachib'al. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al, chi ujujunal le tz'ib' m, xuquje' le uk'u'x tz'ib' rachi'l. Le kib'i' winaq xuquje' tinamit ke'tz'ib'ax ruk' nimatz'ib'.

me's

Mi'n

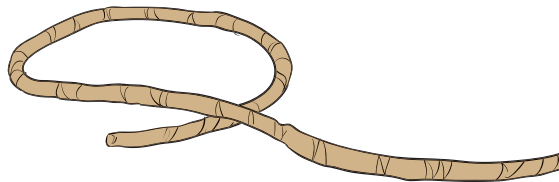

nimatem

anima'

Chawila' we wachib'al, no'jimal chab'ij ub'i'. Chab'ij chi ujujunal ri ch'awib'al tz'ib' kuwok le tzij. Tz'ib'aj jun laj nak' wene' jun laj setesik chi ujujunal le ch'awib'al tz'ib' kato. Chawila' ri k'amb'al no'j.

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we taq ch'aqap taq tzij xuquje' tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' **m**, k'ate k'uri' chawoko'.

mo - me - om - em - mu - mi - um - im - ma - am - mom
mim - mam

2. Chatatb'ej we tzij uk'amom ri tz'ib' n, t xuquje' m, k'ate k'uri' chawoko'.

mam - numam - mem - am - tem - nutem - nim - met - anim
imu't - matam - tinamit - nimatem - ama' - Mi'n - tunum

Chasik'ij we tz'aqat chomanik. Chasik'ij jumul chik xa wechanim, paq'apa' upa aq'ab' ruk' ri jujun tzij. Chawajlaj ja nikpa' tzij k'o che ri ujujunal ri tz'aqat chomanik. Chatz'aja' ruk' kaq ukayb'al ri kajxukut re ri tz'aqat chomanik k'o k'i tzij che.

Nim utem numam.

Nim anan To'n.

Nim une' unan a Tun.

We chanim kaweta'maj ri ch'awib'al tz'ib' re le tz'ib' **j**. Chatatab'ej we k'ulmatajem.

Jun xolo'p jal

Sib'alaj kkikot ri a Lu' rumal xopan uq'ijil ri jach'. Are chi' xwa'lij aq'ab'il. Xumulij ri ujastaq k'ate k'uri xumajij ri ub'inem ruk' le utat pa ri k'iche'laj.

Qas kumaj elem uloq ri q'ij are chi' xe'opan pa ri ab'ix. Xkimajij ri chak ruk' jun malyoxib'al pa uwi' ri uwach kiyakonik. K'ate k'uri' xkimaj ri jach'.

Kkikot ranima' ri a Lu' are chi' krilo kenoj ri k'at che ri jal. Q'an taq jal, saq taq jal, raxwa'ch taq jal, kaq taq jal...

K'ate k'uri' xuriq jun jal k'i uwach ukayb'al. Le a Lu' sib'alaj xumayij rumal k'i ukayb'al le jun jal.

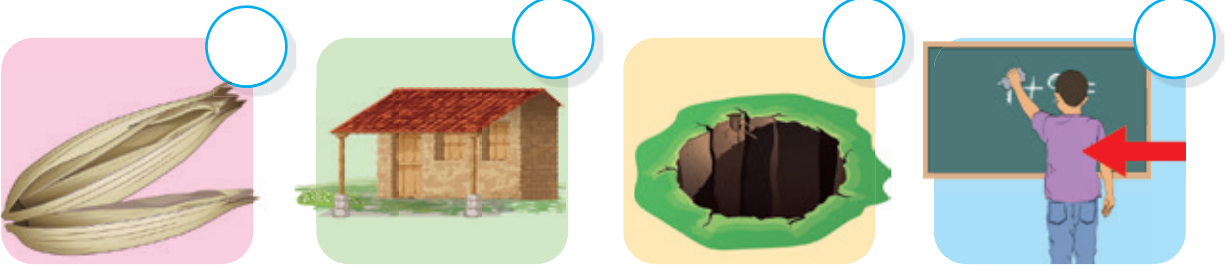
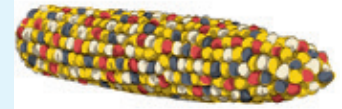
¡Are k'u chi' xokaq'ab' man kakowintaj kujunamisaj rib' ruk'! xuk'ut chi uwach ri utat xuquje' are' xub'ij: jun **xolo'pa jal**. Ri a Lu' xki'kotik xuquje xuk'ol ri jal pa ri uchim.

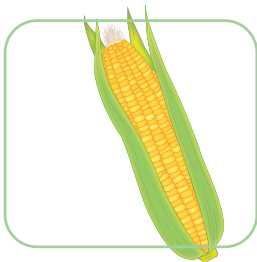
Chujtzijonoq:

- ¿Jawi chi' xk'ulmataj wi we jun k'ulmatajem?
- ¿Jachin ri' k'o jun nimalaj jastaq xuk'ulmaj pa we jun k'ulmatajem?
¿Jas k'uri' ri xuk'ulmaj?
- ¿Jas ub'anik ri jun xolo'p jal?
- We kasipax jun xolo'p jal chi awech ¿Jas kb'an che?

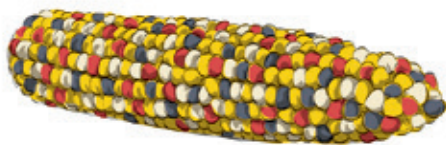
- ¿Jas le wachib'al k'o pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kato? Are ri ch'awib'al tz'ib' /jjj/. Chakamulij k'i mul. Chatatb'ej xuquje' chakamulij we taq tzij ri': /jat/, /jo/, /ju/-/nam/. Chachomaj nik'aj tzij chik ke'maj taj ruk' /j/
- Chab'ij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri wachib'al k'o ikim. Chajuch'u' ruk' jun X pa le setesik re le wachib'al ke'majtaj ruk' le junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **jal**.

- Chatatb'ej we nik'aj tzij ri'. /laj/, /naj/, /chu/- /laj/-/, /so/-/kaj/. ¿Jas ri ch'awib'al tz'ib' xata pa k'isb'al? Are ri ch'awib'al tz'ib' /jjj/. Chatatab'ej nik'aj tzij ri', kik'amom b'i ri ch'awib'al tz'ib' /j/ pa unik'ajil. /aj/- /sik/, /ti/-/jik/, /tzi/-/jom/, /cha/-/ji/-/nel/.
- Chawila' le wachib'al e k'o ikim, chab'ij kib'i' ruk' uchoq'ab' ach'ab'al. Chatz'aja' ruk' kaq ukayb'al ri kajxukut re ri wachib'al uk'amom b'i ri ch'awib'al tz'ib' /j/ pa k'isb'al. Chatz'aja' ruk' xar ri wachib'al uk'amom b'i le ch'awib'al tz'ib' pa unik'ajal.

J j

jal

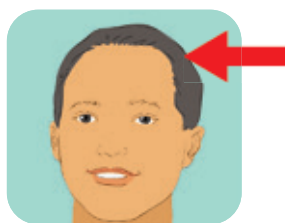
j

o
a
e
i
u

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /j/. Are le tz'ib' **J** nimatz'ib' xuquje' le **j** ch'utitz'ib'. Chawila' jas utz'ib'axik ri tz'ib' kub'an ri ajtij chi uwach ri tz'alam tz'ib'ab'al. Chawila' jawi' kumaj wi xuquje' jawi' kuk'is wi utz'ib'axik. We chanim chab'ana' pa uwi' amexa, chirij jun awachi'l, ruk' kach' q'or, pa le ulew. Xuquje' kumajo kakoj le ach'akul rech ub'anik le tz'ib'. K'ate k'uri' chab'ana' chi uwach uxaq wuj xuquje' chaq'axej ruk' le che' tz'ajb'al. Kamulij le tz'ib' **j** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' chi jujunal we wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'riqitaj ikim. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' che' tz'ajb'al, chi ujujunal le tz'ib' **j**, xuquje' le uk'u'x tz'ib'.

ja

jolom

jukub'

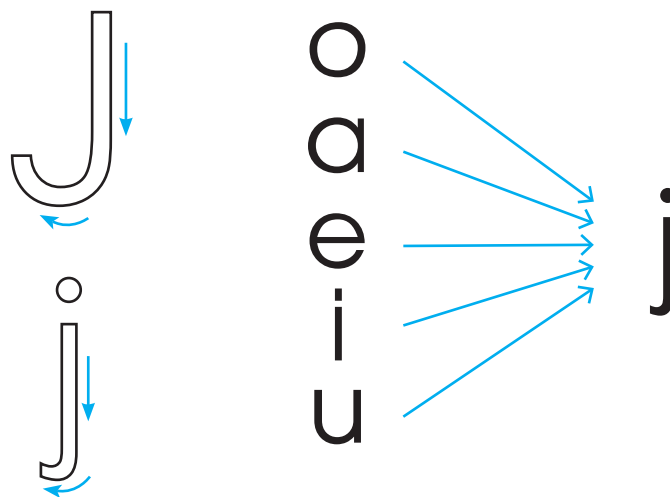
ixjut

Chasik'ij uwach chi ujujunal le tzij. Are taq tzij ri' katkowin chik kasik'ij uwach. Chatz'ib'aj pa le utzal le uwokik le tz'ib' j ruk' le uk'u'x tz'ib' uk'amom b'i le tzij we ne: **ja, jo, ju, ji, je**. Chawila' le k'amb'al noj.

jat
 jo'
 junam
 tijom
 jun

joj
 jaloj
 kojo'
 majim
 maja'

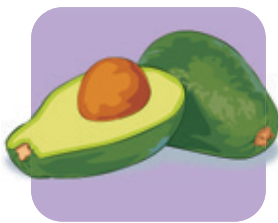
mejom
 ji'
 ja'
 mejom
 tojom

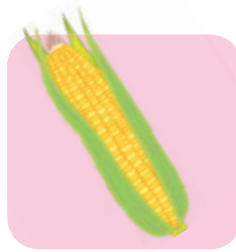
- Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al le utz'ib'axik le tz'ib' **J** nimatz'ib' le ch'utitz'ib' **j**. Kamulij uchakuxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **j**.
- Chatatab'ej we tzij ri', k'ate k'uri' jas le ch'aqap taq tzij kato, we oj, aj: /wi'/'-/aj/, /na'/'-/oj/, /aj/'-/sik/.
- Chawila' we wachib'al ri'. Chakojo' ach'oq'ab' re kasik'ij uwach le tzij e k'o ikim. Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al le ch'aqap taq tzij: **aj, ij, oj**.

ajche'

oj

aj

uj

Chasik'ij we ch'aqap taq tzij e k'o ikim. Chatz'aja' le ch'aqap taq tzij **oj, aj, ej, ij, uj**.

oj ja ej ij ju

ij uj jo aj ej

je oj aj ji uj

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **J** xuquje' le ch'utitz'ib' **j**. Chakamulij le k'utb'al no'j ruk' ache' tz'ib'ab'al k'ate k'uri' chataqej.

J j J j J j J j J j

J j

Kamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **j** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaterne'j le k'amb'al na'oj.

jo

ja

je

ji

ju

Chachakub'ej le tz'ib' **j** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik che uwach le uxaq wuj.

joj

jaj

jej

jij

juj

Chab'ij kib'i' le wachib'al. Chatzukuj le ch'awib'al tz'ib' re le ch'aaqap taq tzij **jo, ja, ji, ju** ke'ariqo.

Chatz'ib'aj pa le juch' le kraj na re katz'aaqatsaj le tzij. Wene' **ju, jo, ja, ji.** chawila' le k'amb'al no'j.

ju n

j

l

a j

yub'

q'o m

Chakamulij ruk' ache' tz'ib'ab'al chi ujujunal le tzij, k'ate k'uri' katiq ruk' jun juch' le wachib'al kumajo.

tuj

je'

ajtij

Chawila' le wachib'al, chab'ij kib'i' chi no'jimal. Chakojo' achoq'ab' chi ujujunal le ch'awib'al tz'ib' kuwok le tzij. /j/, /a/. Chatzukuj che le tzij jawi' kta'taj wi le ch'awib'al tz'ib' /j/ k'ate k'uri' chatz'aja le kajxkut. Chawila' le k'amb'al no'j.

■ □

□ □ □

□ □ □

□ □ □

□ □ □

□ □ □ □ □

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

1. Chatatab'ej we taq ch'aqap taq tzij xuquje' tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' j, k'ate k'uri' chawoko'.

jo - je - oj - ej - ju - ji - uj - ij - ja - aj - joj - jji - juj - jej - jaj

2. Chatatab'ej we tzij uk'amom ri tz'ib' n, t , m xuquje j, k'ate k'uri' chawoko'.

aj - oj - ja - ji' - jun - maj - naj - jum - muj - ji' - jo' - joj - je' - tuj - tat
ti'j - ja' - ajij - jujun - junam - taje'n - na'taj - nojim - uje' - tijom - uje'

- Chasik'ij uwach chi ujujunal le tz'aqat chomanik. K'ate k'uri', wajilaj ri jujun taq tzij kuwok le tz'aqat chomanik.
- Chajuch'u' ruk' jun juch' chi uxe' le tz'aqat chomanik k'i tzij uk'amom. Chamaja' ruk' le nak' q'anq'oj ukayb'al. Chab'ij che ri awajtij jas ri tz'aqat chomanik nim raqan.
- Chatz'ib'aj le tz'aqat chomanik chi upam le awuj.

Atajtij a Tun.

Nim uje' jun joj.

Nim utuj nunan.

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje' rech ukamulixik

Katqasik'ij rech katetz'anik xuquje' rech kakamulij le xaweta'maj. Xa chanim karia k'i tzij ruk' chi kijujunal le tz'ib' xaweta'maj n, t, m xuquje' j. Kuya'o kachakuj nik'aj pa jun q'ij xuquje' nik'aj chik pa jun chi q'ij.

- Chasik'ij uwach le tzij rech le choltz'ib'.
- Chatzukuj ronojel le tzij kik'amom le tz'ib' n pa uk'isb'al. Wene' kriqitaj pa majb'al xuquje' pa unik'ajal.
- Chajuch'u uxe' ruk' kaq ukayb'al ronojel le tzij uk'amom le tz'ib' m pa k'isb'al. Are k'u le tzij uk'isb'em ruk le tz'ib' t kacha' xuquje' katz'aj ruk' rax tz'ajb'al.
- Che acha keb' oxib' tzij ri kuya' kapa'ij pa oxib' peraj, k'ate k'uri' ruk' upaq'apo'xik upaq'ab'aj kab'ij chikijujunal taq ch'aqapil tzij.
- Chatzukuj ronojel le tzij kib'i le winaq.
- Chab'ij ronojel le tzij ke'majtaj ruk' nimatz'ib'.
- Che'asutij ronojel le tzij kib'ij taq jastaq ketijowik.

N n

ne'	nin
nan	numam
naj	nimatem
nim	nimaj
no'j	Na't
no'jim	na'o
nunan	nune'

T t

tat	tut
tuj	tata'
ti'j	tunaj
Tin	Tun
tem	tijonem
toj	tu'

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje' rech ukamulixik

M m

mu'j	maja'
mam	Mi'n
matam	muj
met	mej
mu'	mo'n

J j

ja	jo'
ja'	jome't
jun	joj
jat	jujun
je'	junam
ji'	jut

Pa le choltzij k'o pa le atzal,
kariq nik'aj tzij chik. Chab'ana
ruk' we ri':

1. Sib'alaj aninaqil chasik'ij
uwach le nab'e cholinem.
Junam chab'ana' ruk' le ukab'
cholinem.
2. Che'acha' keb' tzij pa ujujunal
le cholinem k'ate k'uri' chab'ij
le ch'awib'al tz'ib'.
3. Chanuk'u ruk' jun juch' le tzij
re le nab'e q'at kuk' le ukab'
q'at, che le tzij junam tz'ib'
uk'isb'em.

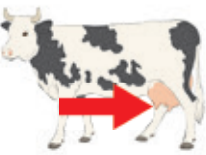

Nik'aj tzij chik

je'	tan
imu't	nim
no'jim	ne'
ti'j	anima'
tuj	tut
jat	am
numan	ajtij
matam	met
tem	na'taj
ama'	imam

iKojetz'an ruk' ri tzij!

Taqanik: chaqupij le achakub'al.

- ¿Jas retz'ab'exik? rajawaxik uwi' taq leme't, che' wene' taq ab'aj, rech kaya' pa uwi' le tzij jawichi' kub'ij le ajtij chawe. Are chi' kab'ano, kasik'ij uwach ruk' uchoq'ab' ach'ab'al.
- Chaya' jun sutaq pa uwi' le wachib'al ke'majtaj ruk' le tz'ib' m.
- Chak'utu' ruk' jun sutaq ronojel le b'ij kek'is ruk' le tz'ib' n.
- Chasik'ij uwach kib'i' le wachib'al kub'ij le ajtij chawe xuquje' chakojo' jun sutaq pa uwi' le tzij nim raqan.
- Chacha' jun wachib'al k'ate k'uri' kasik'ij ub'i', chab'ij jun tz'aqat chomanik ruk' le tzij.
- Che'acha' keb' wachib'al k'ate k'uri' sik'ij uwach kib'i'. Chab'ij jachin le tzij ko'l raqan.

				
nan	tut	ajtij	tat	imu't
				
anima'	oj	ne'	Tun	tem
				
Ti'n	tu'	mam	met	ti'j
				
tuj	ja	am	ajij	jun

iChaqaternej le etzanem ruk' taq le tzij!

Ri awajtij kucha' jun tzij xuquje' kuk'utwachij ri katno'jinik k'ate k'uri' k'ak'ut pa le achakub'al. K'ate k'uri' kacha' jun tzij xuquje' kak'utwachij. Ri awachi'l ke'no'janik.

- Chatatb'ej le ch'awib'al tz'ib' chi kijujunal le tzij kub'ij ri awajtij. Chatchomanoq jas tzij ri' k'ate k'uri' chatzukuj pa ri achakub'al.. K'ate k'uri' tzukuj jun tzij, xuquje' chab'ij ri ch'awib'al tz'ib' uwokom, rech le awichi'l keno'jinik.
- Ri awajtij kub'ij jun ajilab'al. Chatzukuj ri tzij kumajo xuquje' chab'ij jun ch'aqap chomanik ruk'.

1 naj	2 in	3 at	4 uj	5 tan
6 anim	7 tunum	8 toj	9 jut	10 ti'j
11 muj	12 nin	13 ati't	14 atin	15 nimaj
16 ij	17 tat	18 ama'	19 tuj	20 nim

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a'

o'

u'

e'

i'

a'

o'

u'

e'

i'

a'

o'

u'

a'

i'

n

t

m

j

n

n

t

m

j

t

n

t

m

j

m

n

t

m

j

j

N

T

M

J

N

N

T

M

J

T

K k

Xopan q'ij che reta'maxik le tz'ib' **k**. Chakojo' retal we tzijob'elil kato.

Le rapinel kumatz

Ch'umil ketz'an ruk' jun laj chemel ja' chi uwa ja. B'enaq ub'aq'wach chikij taq ixjut kaq kij. K'ate xrilo, jun nim raqan raxroj muj xq'ax pa uwi' le ja'. Ch'umil xuchomaj jun laj tz'ikin.

Xq'ax jumul chik, xa are we mul ri' chunaqaj xq'ax wi. Xutatb'ej le uch'awib'al, xaq man xuta taj le usilab'em le tew. K'ate k'uri' qas xrilo. Are b'a' jun sutaq nim raqan krapanik. Xusutij rib' pa uwi' uq'ab' jun **q'antz'ub' che'**.

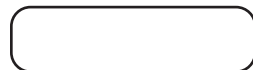
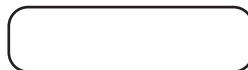
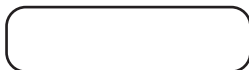
Ch'umil xuk'ut chi uwach ri unan jun xib'ib'al laj chikop. Ri unan xub'ij che are jun rapinel kumatz. Utzilal uk'amom uloq uriqik, xa rumal qas kiltaj ta chik ri uwach. Ri Ch'umil sib'alaj xki'kotik.

Chujtzijonoq:

- ¿Jas ub'antajik ri kumatz?
- ¿Jas rilik xub'an ri Ch'umil che le kumatz xq'ax pa uwi'?
- Jas che ri Ch'umil sib'alaj xki'kotik?
- ¿Jas le uch'aqapil le k'ulmatajem qas xupetsaj xib'in ib'? ¿Jas che'?

- ¿Jas le wachib'al k'o pa le utzal? ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kato? Are ri ch'awib'al tz'ib' /k/, /k/, /k/. Chakamulij k'i mul. Chatatb'ej xuquje' chakamulij we taq tzij ri': /ko/, /kut/, /ko-/jik/. Chab'ij nik'aj tzij chik ke'majtaj ruk' /k/.
- Chab'ij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ub'i' le jujun taq wachib'al k'o ikim. Chatz'aja' ri kajxkut re le wachib'al ke'majtaj ruk' le junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **kumatz**.

- Chatatb'ej we nik'aj tzij ri', k'ate k'uri' chakamulij chirij ri awajtij: /mak/, /chak/, /xik/, /si-/kil/, //nu/-kej/, /chi-/kaj/. ¿Chatatb'ej we ch'awib'al tz'ib' /k/ man k'ot pa majib'al k'ate k'o k'isb'al.
- No'jimal b'ij kib'i' le wachib'al e k'o ikim, k'ate k'uri' kab'ij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al. K'ate k'uri', chakamulij ruk' jun upaq'ab'aj chi ujujunal le ch'aqata't taq tzij. K'amb'al na'oj: /ko-/lob'/.
- Chab'ij jumul ub'i' chi ujujunal le wachib'al. Che'asutij ronojel le wachib'al kik'amom b'i le ch'awib'al tz'ib' /k/ pa unik'ajil wene' pa k'isb'al.

1
2
3

1
2
3

kumatz

k

o
a
e
i
u

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /k/. Are le tz'ib' **K** nimatz'ib' xuquje' le **k** ch'utitz'ib'. Chawila' jas utz'ib'axik le tz'ib' kub'an ri awajtij chi uwach le tz'alam tz'ib'ab'al. Chawila' jawi' kumaj wi xuquje' jawi' kuk'is wi utz'ib'axik. We chanim chab'ana' pa uwi' amexa, chirij jun awachi'l, ruk' kach' q'or, pa le ulew. K'ate k'uri' chab'ana' chi uwach uxaq wuj xuquje' chaq'axej ruk' le che' tz'ajb'al. Kamulij le tz'ib' **k** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' chi ujujunal we wachib'al. Chasik'ij uwach taq le tzij ke'riqitaj ikim. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al le ch'aqap taq tzij: **ka, ke, ko** xuquje' **ku**.

kaj

kem

kok

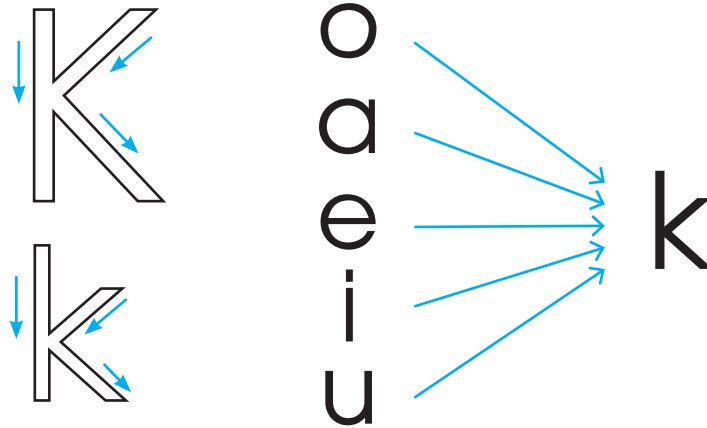

kuk

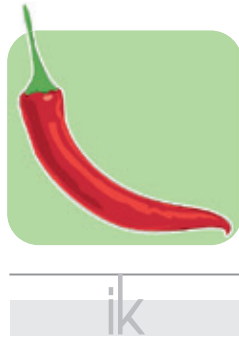
Che'asutij ronojel le ch'aqap taq tzij **ko, ka, ke, ku** xuquje' **ki** ke'ariq pa le kajxkut. Chawila' le k'amb'al na'oj.

maka
kuni
joki
nika
neke

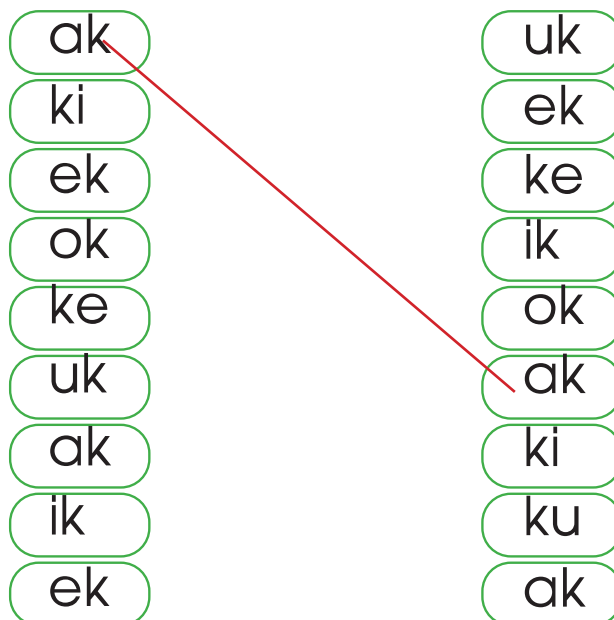
muko
keja
taki
kune
jeke

- Ch'ab'ana utz'ib'axik le nimatz'ib' **K** xuquje' le ch'utitz'ib' **k**, chaterne'j retal le juch' k'utb'al. Kamulij le uchakuxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **k**.
- Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij ri'. We kata le ch'aqap taq tzij: ok, ak, ek, ik xuquje' uk, kapaq'ij upa aq'ab': am, ok, in, ak, at, ek, oj, un, ik, om, uk, ij.

Chanuk'u' ruk' jun juch' le ch'aqap taq tzij junam ruk' le **ak, ok, ek, ik** xuquje' **uk**.
Che'akamulij chi' tajin kab'ano. Chawila' le k'amb'al no'j.

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **K** xuquje' le ch'utitz'ib' **k**. Kamulij le k'utb'al ruk' le che' tz'ib'ab'al xuquje' chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

K k K k K k K k K k

K k

Kamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **k** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaterne'j le k'amb'al no'j.

ko

ka

ke

ki

ku

Chachakub'ej le tz'ib' **k** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

kok

kak

kek

kik

kuk

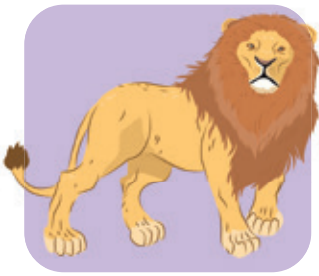
No'jimal chab'ij kib'i' le wachib'al. Chatzukuj le ch'awib'al tz'ib' re le ch'aqap taq tzij **ko, ka, ke, ki, ku** ke'ariqo. Chatz'ib'aj le ch'aqap taq tzij kumajo pa le juch' k'o pa le utzal. Chawila' le k'amb'al no'j.

ka

Chakamulij ruk' ache' tz'ib'ab'al le tzij e k'o chi uxe' ri ujujunal le wachib'al. Le kib'i' winaq xuquje' tinamit ke'tz'ib'ax ruk' nimatz'ib'.

koj

tuktuk

Ke'l

Ku'

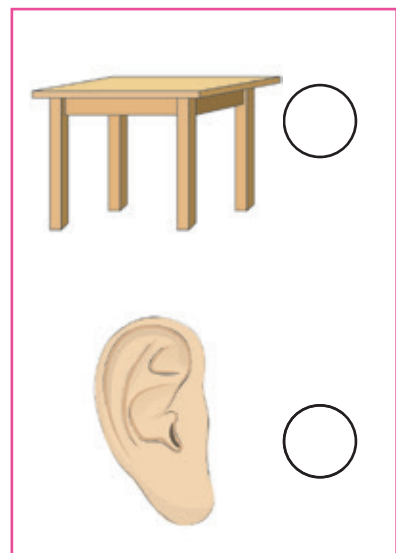
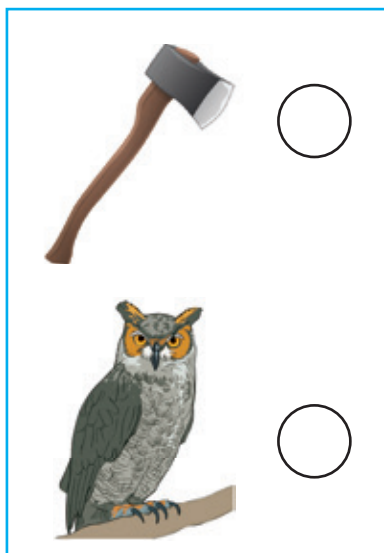
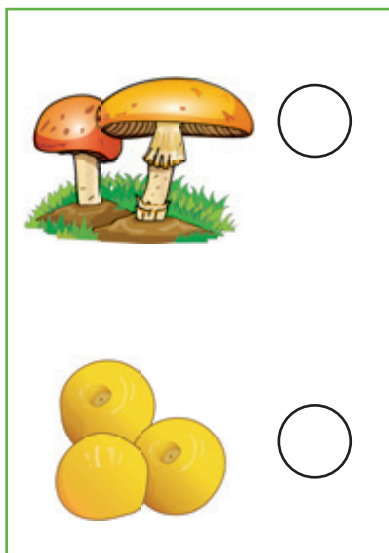

mukum

tukan

Chi ujujunal le kajxukut k'o keb' wachib'al. Chab'ij chi ujujunal le ch'awib'al tz'ib' kuwok le tzij. Chatz'aja' le setesik uk'amom b'i pa le ub'i' le ch'awib'al tz'ib' k. We pa le keb' tzij b'enaq we ch'awib'al tz'ib', chatz'aja' le keb' setesik.

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

1. Chatatab'ej we ch'aqap taq tzij xuquje'' tzij ke'uk'am b'i le tz'ib' **k**, k'ate k'uri' chawoko'.

ko - ke - ok - ek - ku - ki - uk - ik - ka - ak - kok - kik - kuk
kek - kak

2. Chatatab'ej we tzij uk'amom ri tz'ib' n, t, m, j xuquje k, k'ate k'uri' chawoko'.

ko - ik - kej - ka' - kem - kot - kaj - ki' - kut - kan - Ku' - koj
mak - ikaj - tikom - Te'k - ikim - kem - mukun - tijik - nimik - numik
nuke' - na'ik - tukan - nuka' - kojik - nukem - tukik - kojik - tuktuk
natajik - tijonik

Chasik'ij uwach chi ujujunal le tz'aqat chomanik. K'ate k'uri', chatz'aqatsaj ruk' jun che le tzij e k'o pa kajxukut. Chajuch'u' chi uxe' ri xacha'o k'ate k'uri' tz'ib'aj pa uwi' ri juch'. Man kasach taj utz'ib'axik nak' pa k'isb'al.

Kutij _____ **nune'.**

tu'
tem

Kutij _____ **a Te'k**

koj
tukan

In kintij _____

mukun
kaj

Che we chanim kaweta'maj ri ch'awib'al tz'ib' re le tz'ib' **x**. Chatatb'ej we tzijob'elil.

Le xot nim ub'antajik

K'o jumul jun laj ali Ro's ub'i'. K'o ruk' unan pa laj rachoch.

K'o jun q'ij xmajtaj jun nimalaj saq'ij. Pa ri komon xriqitaj numik.

Ri Ro's xel che utzukuxik jastaq re ktijik. Pa ri b'e xril jun nimalaj chuchu' xtzaqik. Ri Ro's xb'e che uwalijsaxik. Are ri chuchu' sib'alaj xmaltyoxinik, rumal ri' xusipaj jun uxot. Ri chuchu' xril pa taq ri ub'aaq'wach ri laj ali xuquje' xub'ij chech: — ¡we xot ri' nim **ub'antajik**! — Xew kab'ij che: ¡Xot chab'ana le wa! K'ate k'uri' ¡Xot chab'ana achak!

Aninaq xb'e ri Ro's xe'utzijoj chech ri unan. Aninaq xkikoj ri xot nim ub'antajik. Are ri xot utukel xub'an k'i wa. Ri Ro's xe'utzijoj che ri ukomon.

Qas che le q'ij ri' ri Ro's xuquje' le unan man xkina' ta chi numik.

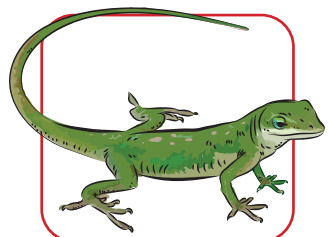
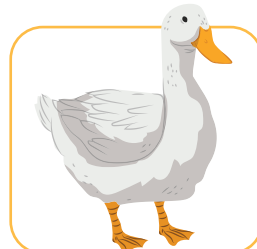
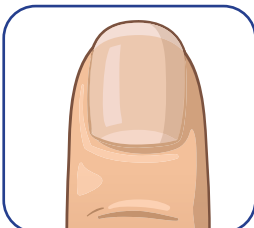
Chujtzijonoq:

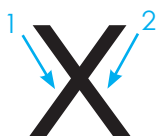
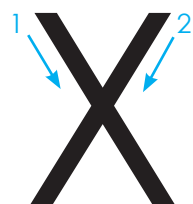
- Pa taq le tzijob'elil keq'ax sutaq qas tzij xuquje' molom taq chomab'al, k'o sutaq man xeq'ax taj pa q'ij saq. Pa we tzijob'elil ri': ¿Sutaq k'uri' qas tzij? ¿Sutaq k'uri' molom chomab'al?
- ¿Sutaq k'uri' nim uk'ulmatajik xq'ax pa we tzijob'elil ri'?
- ¿La utz xata we tzijob'elil? ¿Jas che?
- ¿Jas kab'ano we ksipax jun xot nim ub'antajik chawe?

- ¿Jas le wachib'al k'o pa le awikaq'ab'? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kato? Are ri ch'awib'al tz'ib' /xxx/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' chakamulij we taq tzij ri':/xaq/, /xi/-/mom/, /xi/-/mik/. Chab'ij nik'aj tzij chik ke'majtaj ruk' ch'awib'al tz'ib' /x/.
- Chab'ij kib'ij chi kijujunal le wachib'al k'o ikim. Che'atz'aja' le setesik ke le wachib'al ke'majtaj ruk' junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **xot**.

- Chatatb'ej we tzij ri': /pa/-/xik/, /wi/-/xim/, /rax/-/che'/. ¿La xata le ch'awib'al tz'ib' /x/? Man k'ota pa majib'al, chi rij k'owi.
- Chawila' le wachib'al k'ate k'uri' b'ij ub'i' ruk' uch'uq'ab' ach'ab'al. K'o nik'aj chike man kik'amom taj le ch'awib'al tz'ib' /x/ pa taq le kib'i'. Chariqa' k'ate k'uri' chajuch'u' ruk' jun X. Chawila' le k'amb'al no'j.

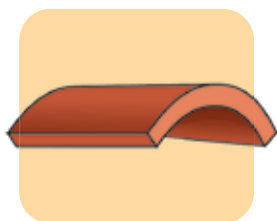

xot

x

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /x/. Are le tz'ib' **x** nimatz'ib' xuquje' le **x** ch'utitz'ib'. Chawila' jas utz'ib'axik kub'an ri awajtij chi uwach ri tz'alam tz'ib'ab'al. Chawila' jawi' kumaj wi xuquje' jawi' kuk'is wi utz'ib'axik. Chab'ana' pa uwi' amexa, chirij jun awachi'l, ruk' kach' q'or, pa le ulew. K'ate k'uri' chab'ana' chi uwach uxaq wuj xuquje' chaq'axej ruk' ri che' tz'ajb'al. Kamulij le tz'ib' **x** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' chi ujujunal we wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'riqitaj ikim. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al chi ujujunal le tz'ib' **x** xuquje' le uk'u'x tz'ib' rachi'lam.

xot

xajoj

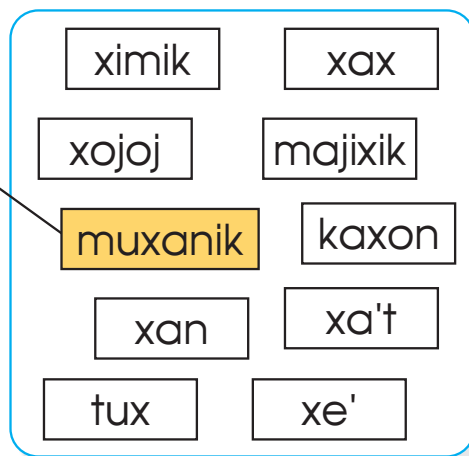
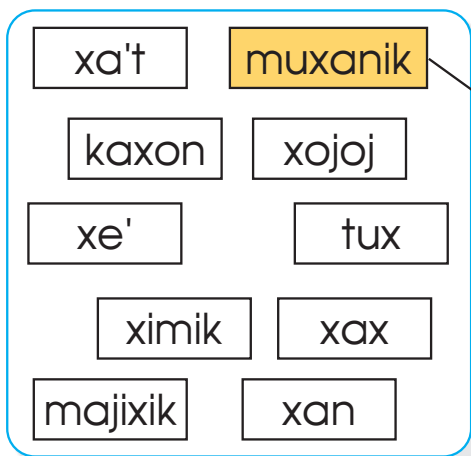

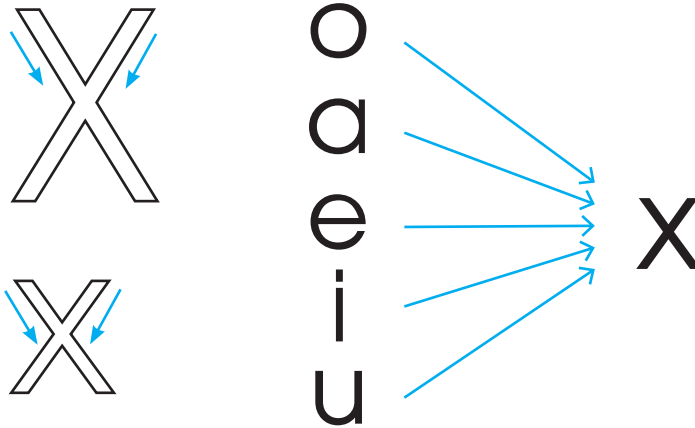
xu

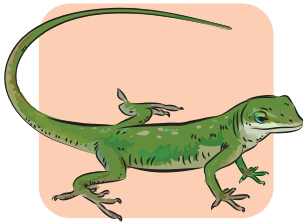
xikinaj

Chasik'ij uwach le tzij e k'o pa le kajuxukut. Chanuk'u' ruk' jun juch' le xaq e junam xuquje' uk'amom le tz'ib' **x**. K'ate k'uri', chatz'aja' ruk' junam kayb'al tz'ajb'al. Chawila' le k'amb'al na'oj.

- Chab'ana le utz'ib'axik le nimatz'ib' **X** xuquje' le ch'utitz'ib' **x**. Chakamulij utz'ib'axik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **x**.
- Chatatb'ej we tzij ri', k'ate k'uri' b'ij jas le ch'aqap taq tzij kato, wene' ix, ox, ux: /ix/-/peq/, /ox/-/mul/, /ux/-/la/-/nik/.
- Chawila' le taq wachib'al. Chakamulij ruk' jun che' tz'ib'ab'al le ch'aqap taq tzij: **ix, ox, ux**.

ixpa'ch

oxlajuj

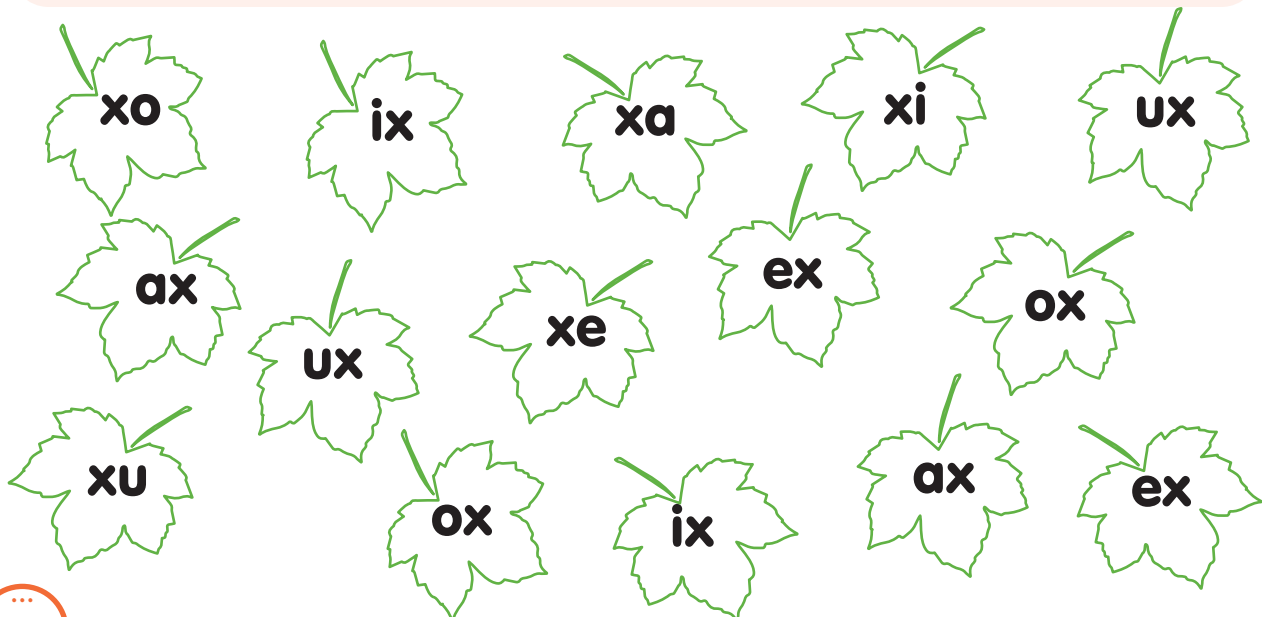

ixkanal

uxlanik

Chawila' le uxaq che', chi ujujunal k'o ch'aqap taq tzij. Chatz'aja' le uxaq che' k'o le ch'aqap taq tzij chech: **ox, ax, ux, ex** xuquje' **ix**.

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **X** xuquje' le ch'utitz'ib' **x**. Kamulij le k'utb'al ruk' le che' tz'ib'ab'al xuquje' chataqej le tz'ib'anik.

X x X x X x X x X x

X x

Chakamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **x** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaternej le k'amb'al no'j.

xo

xa

xe

xi

xu

Chachakub'ej le tz'ib' **x** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

XOX

XaX

xex

xix

XUX

No'jimal chab'ij ub'i' le wachib'al. Chatzujuk le ch'awib'al tz'ib' kech le ch'aaqap taq tzij **xo, xa, xe, xi, xu** ke'ariqo. Chatz'aaqatsaj le tzij ruk' le ch'aaqap tzij kraj na. Chatz'ib'aj pa taq le juch' k'ate k'uri' chasik'ij uwach chi ujujunal le tzij xawoko.

ix jut

'an

mu 'x

i m

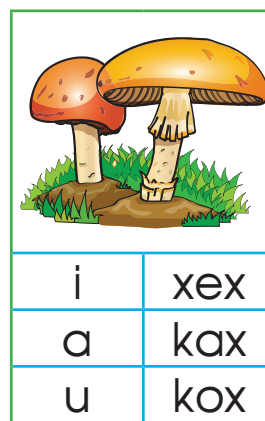
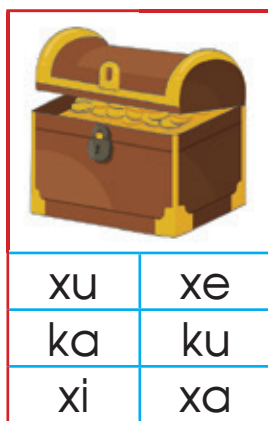
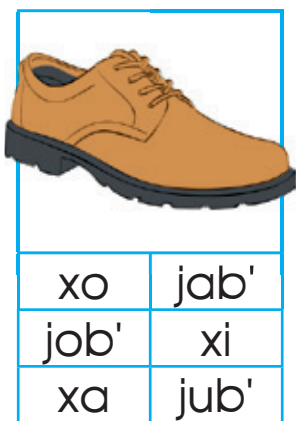

an x

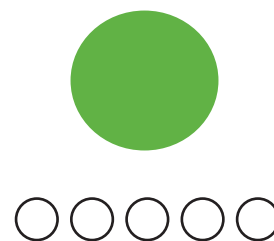
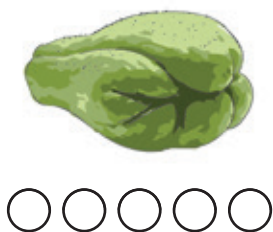
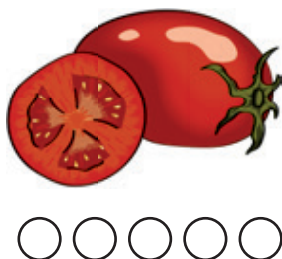
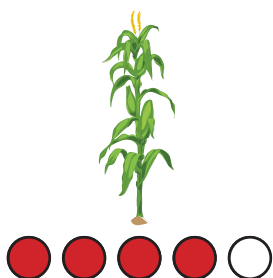

ka n

- Chawila' chi ujujunal le wachib'al k'ate k'uri' chab'ij ub'i'. Chapaq'ij upa aq'ab' chi ujujunal le ch'aqap taq tzij kaya' ub'ixik. Chatzukuj chi uxe' le wachib'al le ch'aqap taq tzij kuwok le ub'i' k'ate k'uri' che'atz'aja'.
- Chatz'ib'aj pa taq le juch' le tzij xawoko.

- Chawila' le wachib'al. Chab'ij chi ujujunal le ch'awib'al tz'ib' kuwok le tzij. Chatz'aja' jun setesisk chi ujujunal le ch'awib'al tz'ib' kato.
- Chab'ij jumul chik kib'i' chi jujunal, k'ate k'uri' chi' kab'antajik chawesaj le ch'awib'al tz'ib' k'o pa k'isb'al. Chab'ij jas utatb'exik chi ujujunal le tzij chi' uk'amom ta le ch'awib'al tz'ib'. Chawila' le k'amb'al no'j: /a/-/b'/-/i/-/x/. Le k'isab'al uch'awib'al tz'ib' are le /x/. We kqesaj chech kub'ij: ab'i'.

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we taq ch'aqap taq tzij xuquje' tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' **x**, k'ate k'uri' chawoko'.

xo - xe - ox - ex - xu - xi - ux - ix - xa - ax - xox - xix - xux
xex - xax

2. Chatatb'ej we tzij uk'amom b'i ri tz'ib' n, t, m, j, k xuquje x, k'ate k'uri' chawoko'.

xan - tux - xot - xik - xex - xim - xan - xax - xe' - xi'n - xolom
xax - xuk - xu'm - anxux - ixnam - ixim - tixom - xikinaj - muxu'x

Chatunu' le tzij kuwok le tz'aqat chomanik. Chakojo' retal utz'ib'axik pa taq le juch'.

kmuxan

nukok.

Maja'

kexu

Tin.

jun

Xutij a

xutij

Mi'n

anxux.

LI

We chanim kaweta'maj ri ch'awib'al tz'ib' re le tz'ib' l. Chatatb'ej we tzijob'elil.

Ri loq'alaj lej xpixk'an pa le xot

Are chi' xopan ri lej pa ri xot **xumayo** rumal sib'alaj k'atan, k'atan. Rumal wa' xraj xpixk'an chi upam, man xkwin taj rumal xnak'i' kan pa le xot. No'jimal xusol rib'. Jun q'ab'aj xsolkopinik k'ate k'uri' chi kanoq.

K'istajnaq chi uk'u'x. Are chi' xsolkopix chi jumul, xuchomaj: «are wa ri q'ij». K'ate k'uri' ri loq'alaj lej xsipoj upam rumal ri kaqia'. Are chi' xsipoj upam, xpixk'anik. Xa are laj pixk'anem naj taj xopan wi.

Xub'an chik jumul. Che we mul ri', xpixk'an chi' ri q'ab'aj b'enaq chi uchapik k'ate k'uri' xuya' pa ri chakach.

Ri loq'alaj lej sib'alaj xki'kot rumal xkwinik xpixk'an cho le xot.

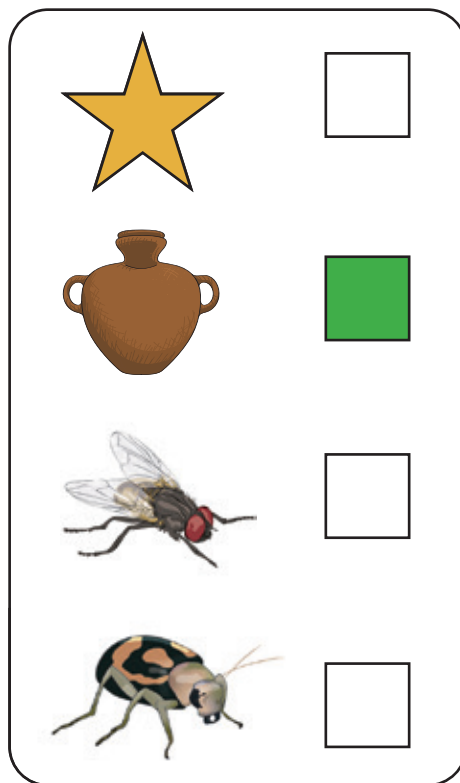
Chujtzijonoq:

- ¿Jas pa uwi' katzijon wi we tzijob'elil?
- ¿Jas umajik uloq we tzijob'elil? ¿Jas ri uk'isab'al we tzijob'elil?
- We xwokow we tzijob'elil kuya'o kb'ix che jun wokonel. ¿Jas che xutz'ib'aj pa uwi' ri loq'alaj lej kachomaj at?
- ¿La utz xata le tzijob'elil? ¿Jas che?

- ¿Jas le wachib'al k'o pa awikiq'ab'? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kato? Are ri ch'awib'al tz'ib' /lll/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' chakamulij we taq tzij ri': /laj/, /loq'/, /lo/- /ch'ik/. Chab'ij nik'aj tzij ke'majtaj ruk' ri ch'awib'al tz'ib' /l/.
- Chab'ij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ub'i' chi ujujunal ri wachib'al k'o ikim. Chakamulij ri taq nak' re le kajxukut re le wachib'al ke'majtaj ruk' le junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **lej**.

- Chatatb'ej we tzij ri' k'ate k'uri' chakamulij chirij ri awajtij: /jul/, /tel/, /al/, /a/-/la/, /ku'/-/lem/, /ja/-/lik/. ¿La xata le ch'awib'al tz'ib' /l/? Man k'ota pa majib'al, chi rij k'o wi.
- Chawila' le wachib'al e k'o pa le nab'e q'e't k'ate k'uri' no'jimal chab'ij kib'i'. Qas chawila' jas kik'amom wi le ch'awib'al tz'ib' /l/. Chi ujujunal le wachib'al k'o jun kajxukut k'o ukayb'al pa le utzal. Chatzukuj pa le ukab' q'e't jun wachib'al che le ub'i' uk'amom b'i pa ujunam k'olib'al le ch'awib'al tz'ib' /l/, pa majib'al, pa unik'aj, wene' pa k'isb'al. Chatz'aja' le kajxukut ruk' junam kayb'al. Chawila' le k'amb'al no'j.

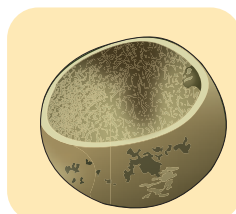
- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /l/. Are le tz'ib' **L** nimatz'ib' xuquje' le **l** ch'utitz'ib'. Chawila' jas utz'ib'axik ri tz'ib' kub'an ri awajtij chi uwach ri tz'alam tz'ib'ab'al. Chawila' jawi' kumaj wi xuquje' jawi' kuk'is wi utz'ib'axik. We chanim chab'ana' pa uwi' amexa, chirij jun awachi'l, ruk' kach' q'or, pa le ulew. K'ate k'uri' chab'ana' chi uwach uxaq wuj xuquje' chaq'axej ruk' le che' tz'ajb'al. Kamulij le tz'ib' **l** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'raqitaj ikim. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al chi ujujunal le tz'ib' **l** xuquje' le uk'u'x tz'ib' rachi'lam.

lem

Lu'

mulul

jolom

Chawila' le ch'aqap taq tzij tz'ib'atal chi uxe' le wachib'al. Chatz'aja' le chaqat tzij kuwok le ub'i' le wachib'al.

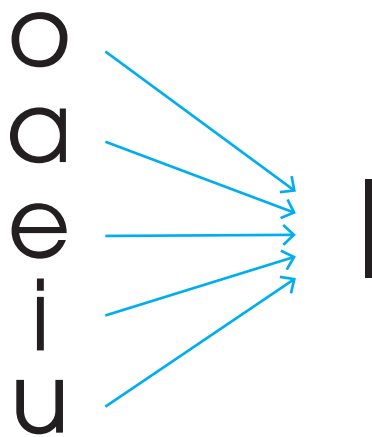
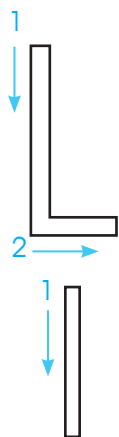
li	le	la
lu	no	lo

la	lu	li
lo	le	nu

lo	le	lu
la	na	li

- Chachakuj ruk' che' tz'ib'ab'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **L** xuquje' le ch'utitz'ib' **I**. Chakamulij uchakuxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **I**.
- Chatatb'ej we tzij ri', k'ate k'uri' Chab'ij jas le ch'aaqap taq tzij kato, wene' il, al: /il/-/b'al/, /al/-/kal/- /te/.
- Chawila' le taq wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach le tzij e k'o ikim. Chakamulij ruk' jun che' tz'ib'ab'al le ch'aaqap taq tzij: **al**, **ul**.

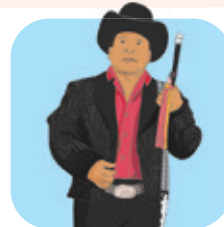
al

ul

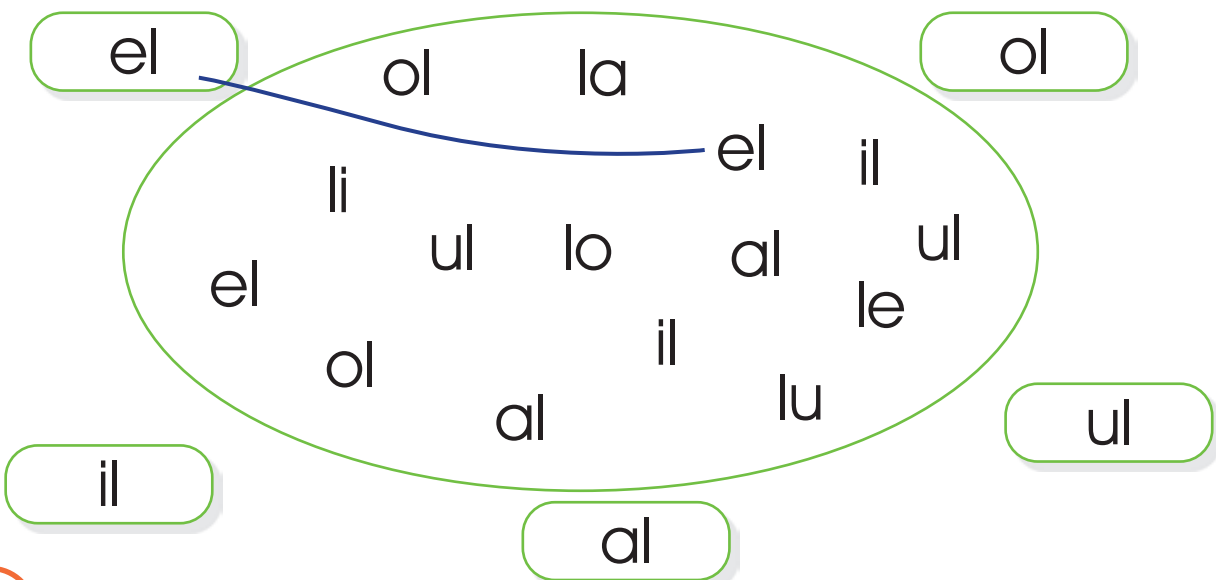

mi'al

alkalte

Chawila' le ch'aaqap taq tzij e k'o chirij le setesik. Chatzukuj chi upam we ch'aaqap taq tzij le xaq e junam k'ate k'uri' nuk'u' ruk' jun juch'. Qas chawila' le k'amb'al na'oj.

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **L** xuquje' le ch'utitz'ib' **I**. Chakamulij le k'utb'al no'j ruk' ache' tz'ib'ab'al.

L	
---	--

Kamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' | rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaterne'j le k'amb'al na'oj.

○

a	
---	--

e

lu

Chasik'ij uwach le uwokik le tz'ib' I ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

lol

lal

lel

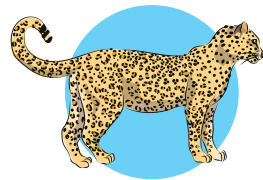
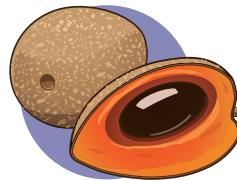
lil

lul

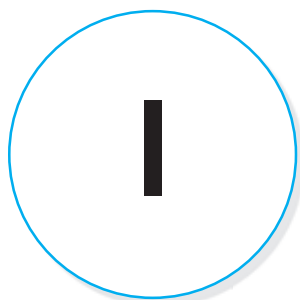
No'jimal b'ij ub'i' chi ujujunal le wachib'al. Chatzukuj le ch'awib'al tz'ib', ke'riqitaj pa taq le ch'aqap taq tzij: **la, le, lu**. Chatz'ib'aj pa uwi' le juch' le ch'aqap tzij kumajo. Wene' jun chike we ri'. Qas chawila' le k'amb'al no'j

la

Chawoko tzij ruk' le tz'ib' k'o pa amoxq'ab' ruk' le k'o pa setesa'q.
Chatz'ib'aj le tzij xawoko, xuquje' chasik'ij uwach.

a

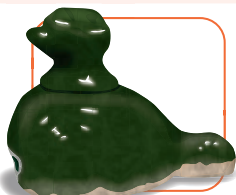
aj

al

u'

ol

- Chawila' le wachib'al k'ate k'uri' no'jimal chab'ij ub'i'. Chi ujujunal le kajxukut chatz'ib'aj le tz'ib' kuk'utwachij
- Chawesaj le nab'e tz'ib' che ujujunal le tzij. Pa le juch' k'o pa le utzal, tz'ib'aj le tzij man ruk' ta le tz'ib'. Chasik'ij uwach jas kub'ij. Chawila' le k'amb'al na'oj.

ul

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we taq ch'aqap taq tzij xuquje' tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' l, k'ate k'uri' chawoko'.

lo - le - ol - el - lu - li - ul - il - la - al - lol - lil - lul - lel - la

2. Chatatb'ej we tzij uk'amom b'i ri tz'ib' n, t ,m, j, k, x xuquje l, k'ate k'uri' chawoko'. Are chi' kaqakoj ri ch'aqap taq wuj, qakawok lajuj tzij.

al - il - la - ul - tel - Lu' - Las - xil - Lix - Lex - jal - Kel - lem - laj
Le'n - lej - imul - xi'l - leme't - mulul - jumul - jolom - kamul - nimal
kelik - ixko'l - najil - xukulem - ixkanul - xekelik - kikotemal - tulul
xul - telem

Chasik'ij uwach le tz'aqat chomanik, chi jujunal, k'ate k'uri' chak'utu' le wachib'al kumajo. Tzib'aj le tz'aqat chomanik chi uwach le awuj pa uwi' le juch', jas kuk'utunsaj le wachib'al.

Kutij lej le ali. Lal xtik le tulul. Lajuj ujal le a Lu'.

Ch ch

Wechanim kaweta'maj ri ch'awib'al tz'ib' re le tz'ib' **ch**. Chatatb'ej we tzijob'elil.

Ri che' xtuxun uloq

Pa ri k'iche'laj komonil re tinamit e k'o k'i ri'jab' taq che'. Ri qas **ri'j laj che'** sib'alaj nim xuquje' sib'alaj patzapik ri uxaq. Le nik'aj che' chik kichipom kib' ruk' le ri'j laj che'. Pa cha kitat kib'anom che.

Jun chaq'ab'il xpe uloq jun nimalaj sulk'um k'iq' xutzaq ri ri'j laj che'. Are' chi' xsaqirik pa ri ukab' q'ij konojel ri che' sib'alaj xe'b'isonik. Le chikop k'o kisok pa uwi' xkitzujuk chik jalan kachoch.

Le achijab' re ri tinamit xe'opan che uq'atik le che', xkesaj tz'alam xuquje' si' che. Xaq xew jun setesik kuta'm xkanaj pa uwi' ri ulew. Xuquje' ri che' man xuk'is taj ri chak patan pa ri uwach ulew.

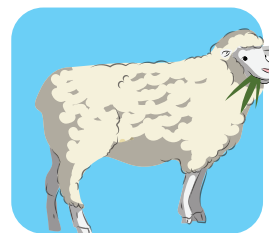
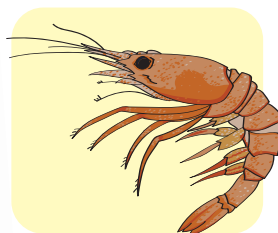
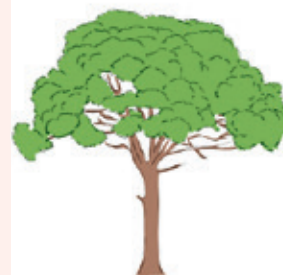
K'ate' k'uri' are chi' xqaj le nab'e taq jab' re le junab', ri kuta'm che' xtuxun uloq, rumal wa' xk'o'ji' na uk'aslemal.

Chujtzijonoq:

- ¿Jas xuk'ulmaj ri che'?
- ¿Jas kel wi ri paj tzij: «Ri che' man xuk'is taj ri chak patan pa ri uwach ulew»?
- ¿Jas kichomaj xk'ulmataj wa' chirij le che', le kutzijoq wa' le jun tzijob'elil?
- Chab'ana le uwachib'al le uch'aqapil le tzijob'elil qas utz xato. Chak'utu' chi kiwach le awachi'l.

- ¿Jas le wachib'al k'o pa le uwikaq'ab'? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kato? Are ri ch'awib'al tz'ib' /ch/, /ch/,/ch/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' chakamulij we taq tzij ri': /chak/, /chu/-/pik/, /cho/-/laj/. Chab'ij nik'aj tzij ke'majtaj ruk' ri ch'awib'al tz'ib' /ch/.
- Chab'ij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri kuk'ut chi ujujunal ri wachib'al k'o ikim. Che'asutij le wachib'al ke'majtaj ruk' le junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **che'**.

- Chatatb'ej we tzij ri': /a/-/wech/, /pa/-/such/, /ja/-/chin/, /pa/-/cha/- /lik/. ¿Chatatb'ej we ch'awib'al tz'ib'/ch/? Man k'o taj pa majib'al, k'o chirij. Wechanim chakamulij.
- Chab'ij kib'i' chi ujujunal le wachib'al e k'o ikim. K'o nik'aj b'i'aj kik'amom b'i le ch'awib'al tz'ib' /ch/ pa unik'jal xuquje' nik'aj pa k'isb'al. Chatz'aja' ukajxukut jachinoq kik'amom b'ik.

Ch
ch

che'

ch o
a
e
i
u

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /ch/. Are le tz'ib' **Ch** nimatz'ib' xuquje' le **ch** ch'utitz'ib'. Chawila' jas utz'ib'axik ri tz'ib' kub'an ri awajtij chi uwach ri tz'alam tz'ib'ab'al. Chawila' jawi' kumaj wi xuquje' jawi' kuk'is wi utz'ib'axik. We chanim chab'ana' pa uwi' amexa, chirij jun awachi'l, ruk' kach' q'or, pa le ulew. K'ate k'uri' chab'ana' chi uwach uxaq wuj xuquje' chaq'axej ruk' le che' tz'ajb'al. Kamulij le tz'ib' **ch** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' che usik'ixik uwach taq le tzij ke'riqitaj ikim. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **chu, cho** xuquje' **cha**.

ichaj

choj

chakach

chuchu'

Chasik'ij we tzij ri'. Chariqa pa taq ujujunal le q'e't, le ch'aqap taq tzij e junam ruk' le k'o pa kajxukut. Che'asutij ronojel le xaq e junam ruk' le k'utb'al. Chakojo' le ukayb'al le che' tz'ajb'al kik'utum le ch'aqap taq tzij.

chu

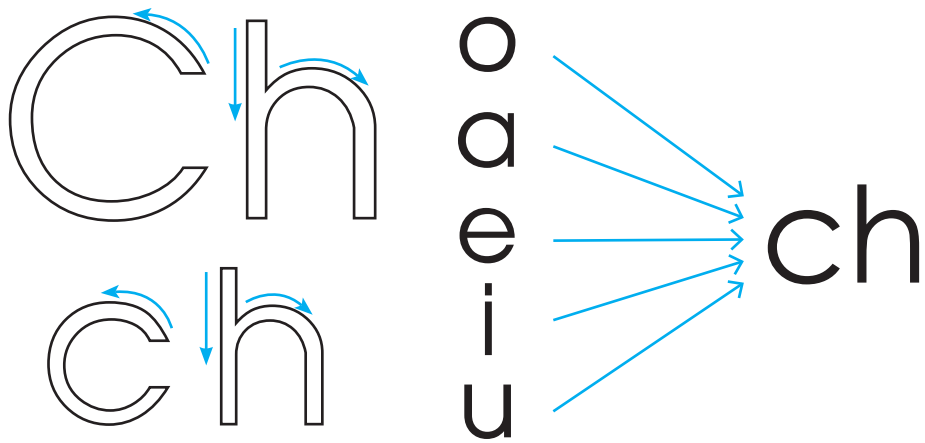
chu
muchum
chech
chulaj
chololik
kuchuj
muchu'l

cha

chemalik
chak
chakulik
cholaj
echam
achalal
uchak

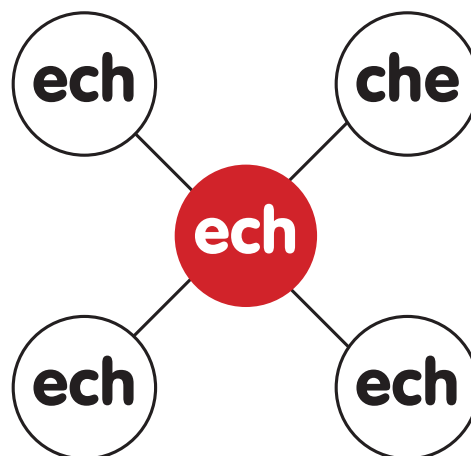
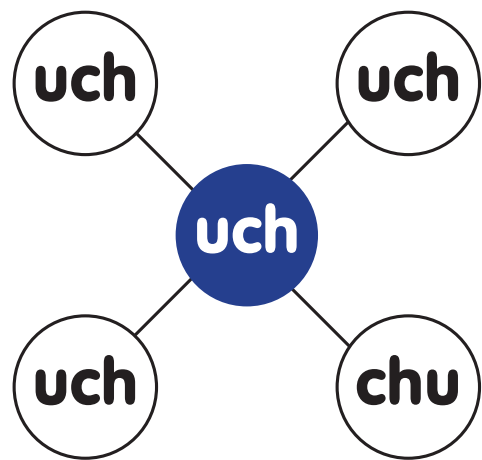
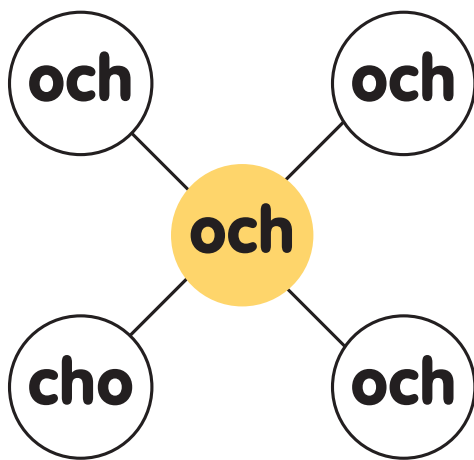
chi

wochoch
achijil
ajche'
jachik
chikaj
achijil
achi

- Chachakuj ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **Ch** xuquje' le ch'utitz'ib' **ch**. Chakamulij uchakuxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **ch**.
- Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij. Wene' kata' le ch'aqap taq tzij och, ach, ech, ich xuquje' uch, kaya' jun paq'paj q'ab'aj: al, ech, uk, at, och, ich, te, uch, om, ach.

Chasik'ij uwach le ch'aqap tzij k'o pa nik'aj, chatzukuj chi rij le xaq ejunam, k'ate k'uri' tz'aja' ruk' junam ukayb'al pa cha le k'utb'al.

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **Ch** xuquje' le ch'utitz'ib' **ch**. Chakamulij le k'utb'al no'j ruk' ache' tz'ib'ab'al k'ate k'uri' chataqej.

Ch ch Ch ch Ch ch Ch ch

Ch ch

Kamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **ch** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaterne'j le k'amb'al no'j.

cho

cha

che

chi

chu

Chasik'ij uwach le uwokik le tz'ib' **ch** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik che uwach le uxaq wuj.

choch

chach

chech

chich

chuch

- No'jimal chab'ij ub'i' le wachib'al. Chatzukuj le ch'awib'al tz'ib' kech le ch'aqap taq tzij cho, cha, che, chi, chu ke'ariqo. Chatz'aqatsaj le tzij ruk' le ch'aqap tzij kraj na. Chatz'ib'aj pa taq le juch' man k'ot tz'ib'am chi uwach, k'ate k'uri' chasik'ij uwach chi ujujunal le tzij xawoko.

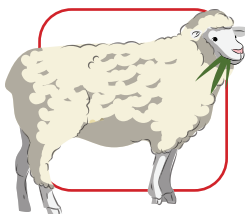
m

n

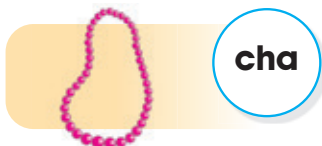

Ko nik

j

- Chawila' pa le utzal le wachib'al, k'o jun ch'aqap tzij. Chatz'aqatisaj le tzij kumaj le wachib'al; are chi' kariq le ch'aqap tzij karaj na pa le q'e't k'o pa le awikaq'ab'. Chab'ana' jun juch' pa ukolomal le ch'aqap tzij kumajo. Chawila' le k'amb'al na'oj.
- Chatz'ib'aj pa le awuj le tzij xawoko.

cha

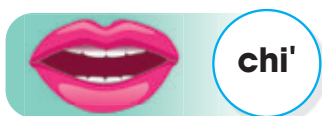
aj

cho'

chal

chi'

ch

mo'

m

- Chawila' le wachib'al k'ate k'uri' chab'ij kib'i' chi no'jimal. Pa le laj taq kajuxukut chatz'ib'al le tz'ib' kuk'utwachij.
- Chawesaj le k'isb'al tz'ib' chike taq le tzij. Pa le juch' k'o chi le utzal, chatz'ib'aj le tzij man uk'amon ta chi le k'isb'al tz'ib'. Chasik'ij uwach jas kub'ij. Qas chawila' le k'amb'al na'oj.

chaj

c h a j

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

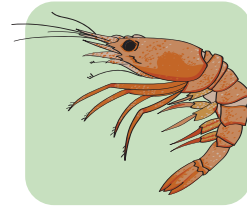
1. Chatatb'ej we taq ch'aqap taq tzij xuquje' tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' **ch**, k'ate k'uri' chawoko'.

cho - che - och - ech - chu - chi - uch - ich - cha - ach
chach - chech - chuch - chich - choch

2. Chatatb'ej ri taq tzij uk'amom b'i ri jalajoj taq tz'ib' n, t ,m, j, k x, l xuquje' ch, k'ate k'uri' chawoko'. Chi' kaqakoj ri ch'aqap taq wuj, kaqawok lajuj tzij.

cho - chu - chun - chak - chaj - chim - chi' - cho'm - achi - achik
chi'aj - jachin - cholaj - chulaj - ichaj - chikaj - jachik - kajche'
ajche' - chanim - echam - cha'ik - muchu'l - chuchu' - chajinel
chakunik - chomanik - chemelik - iximche' - chakanik

3. Chawila' le taq wachib'al k'ate k'uri' chab'ij kib'i'. Chawokaj chi ujujunal le tzij.

Chakojo' ache' tz'ib'ab'al re kakamulij le tz'ib' k'utb'al. Kasik'ij uwach k'ate k'uri' katz'aqatsaj le tz'aqat chomanik ruk' ub'i' le sutaq e k'o uwachib'al pa le utzal. Chatz'ib'aj le tzij kumaj che le tz'aqat chomanik. Kanataj katz'ib'j le nak' pa uk'isb'al le tz'aqat chomanik. K'ate k'uri' kasik'ij uwach le tz'aqat chomanik ruk' uchoq'ab' ach'ab'al.

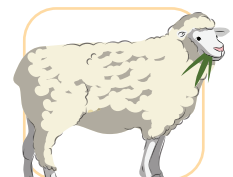
Le chij xutij

Nim uchakach le

Nim uchak le

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje' rech ukamulixik

Katqasik'ij rech katetz'an xuquje' rech kakamulij le xawetamaj. Xa rumal ri', wechanim kariq kitzij ruk' taq le tz'ib' xaweta'maj xawetamaj n, t, m, j, k, x, l xuquje' ch. Loq' kachakuj nik'aj pa jun q'ij xuquje' nik'aj pa jun q'ij chik.

- Chasik'ij uwach le tzij chi kijujunal le choltzij.
- Chatzukuj ronojel le tzij kik'amomb'ik le tz'ib' x Chab'ana junam ruk' le tz'ib' k.
- Chajuch'u uxe' ruk' kaq ukayb'al ronojel le tzij kik'amomb'ik le tz'ib' k pa k'isb'al. Ruk' rax tz'ajb'al ke'ak'ut le tzij ruk' le tz'ib' e.
- Che'acha keb' oxib' tzij ri kuya' kachaq'atix pa oxib' peraj, tek'uri' ruk' uxojowik paa'paj q'ab'aj kab'ij chikijujunal le taq ch'aqapil tzij.
- Pa le choltzij che'atzukuj le tzij man k'itaj uwach uk'amom, katz'ajo ruk' q'an tz'ib'ab'al. K'ate k'uri', chab'ij no'jimal, rech kariq le ch'awib'al tz'ib' rech le tz'ib'.
- Che'asutij ronojel le tzij kiya' ub'ixik sutaq ke'tijik.
- Chajuch'u' ruk' ` jun laj √ ronojel le tzij man aweta'm taj kelwi ri kub'ij.
- Chak'utu' ronojel le tzij ke'majtaj ruk' nimatz'ib'.
- Chab'ij ruk' achoq'ab' ronojel tzij ke'kib'ij ub'i' le sutaq e k'o pa awachoch.

K k

ka'	Ku'
kaj	kok
Ke'l	kuk
kej	kamik
Kel	Kante'l
kem	kelik
ki	kojik
ki'	kakate'
ko	kulanto
koj	kojonel

X x

xa'n	xu'k
xa't	xajoj
xan	ximik
xax	xunkur
xe'	xikinaj
xex	xjut
xi'n	xot
xik	xuk

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje' rech ukamulixik

L l

laj	la
Le'n	lej
lem	lol
Lu'	lajuj
leme't	lemim
li'loj	lal
Li'j	lujulik

Ch ch

chaj	choj
chak	chun
che'	chom
chij	cha'ik
chim	chachal
cho	chanim
cho'm	chi'aj
chikaj	cholaj
chuchu'	chulaj
chajinel	chakalik

Nik'aj tzij chik

achi	imul
al	ikox
ul	alaxik
jal	anxux
ixim	ikaj
ikim	ajsik
mukun	muxu'x
etamanik	animajik
atinik	ixko'l
ukaj	etanik

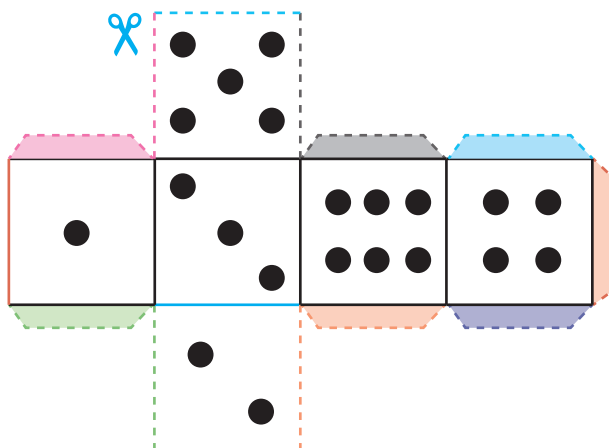
Nik'aj tzij chik

elik	utukel
ali	na'ik
ixnam	ilik
ixkanul	achijil
uxlanik	ajilal
alanxax	ichaj
ajilanel	etal
jolom	ala
ik	achalal

iPaqirib'al xuquje' jililik taq tzij!

Chawila le ub'eyal etz'anem chirij le uxaq wuj.

iPaqirib'al xuquje' jililik taq tzij!

Taqanik Chak: Chaqupij le kajxukut etz'anem loq' kawokik, k'o pa k'isb'al uxaq wuj chirij. Che'ab'usu' le uxukut xuquje' chanek'a' le junam ukayb'al, ruk' le utaqanik le ajtij.

¿Jas le retz'ab'axik? Chatchakun kuk' keb' wene' oxib' awachi'l. Chi kijujunal kuya'o kakoj taq ketkaq pwaq rech kanab'ajik. Xuquje' kuya'o jun laj uch'uqub'al uchi' leme't wene' jun laj ab'aj. Chi kijujunal kik'aa le kajxukut etz'anem. Are' kumaj ri etz'anem jachin kel ri nim ajalanik chech.

Ri etz'anem jewa' ri ub'antajik, are ri kna'b'aj jachin kresaj nim ajilab'al. Wene' ri ketkik pwaq kopan pa ri q'a'm loq' katq'ax pa uk'isb'al ri q'a'm, wene' katopan pa ri jililik tzij kattzelej jawi' kub'ij chawe. Ri awajtij kusik'ij uwach ri taqanik kub'ij pa ri laj k'olib'al rech kamaj chik ri etz'anem.

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a'

o'

u'

e'

i'

a'

o'

u'

e'

i'

a'

o'

u'

a'

i'

n

t

m

j

n

n

t

m

j

t

k

x

l

ch

k

k

x

l

ch

x

N

T

M

J

N

K

X

L

Ch

K

Tz tz

Wechanim kaweta'maj jun tz'ib' ruk' wa' are' katz'ib'aj k'i tzij: are le **tz**. Chatatb'ej we tzijob'elil.

Ri tzu kachaqij uchi'

Ri utat ri a Ju'l xuloq' jun k'ak' utzu. Sib'alaj kaki'kotik xunojsaj che ri ja'. Kukoj ronojel q'ij. Le tzu kukoj ojer xuya' kanoq cho le xan.

Xeq'ax k'i q'ij ri tzu chila' k'owi. Ri a Ju'l man xril taj jas ri tajin kuq'axej ri ri'j tzu. K'o jun ch'aa'ab' ri a Ju'l xrichk'aj ri q'e'l tzu. Ri tzu xub'ij chech, che kachaqij uchi', xuta' toq'ob' chre rech kuya' ruk'ya'.

Are chi' xsaqarik ri a Ju'l xutzukuj ri q'e'l **tz**. Xunojsaj che ri ja' xuquje' xumaj chi ukojik.

Pa ri ukab' chaq'ab', xrichk'aj chi

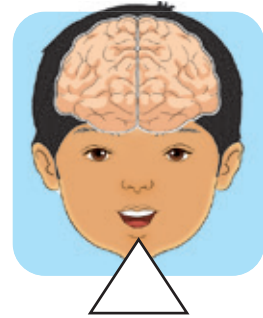
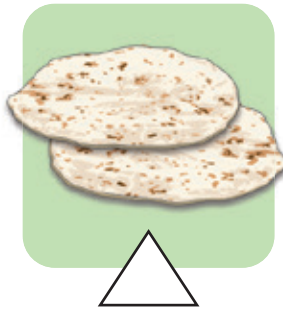
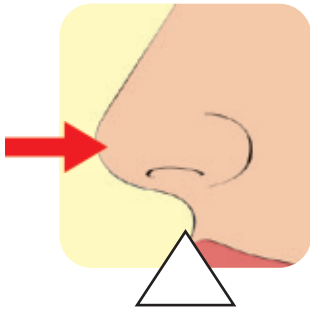
jumul ri q'e'l tzu. Xaq we jumul ri', xumaltyoxij chech rumal ri ruk'ya' xuya'o. Sib'alaj kikitomal uwach.

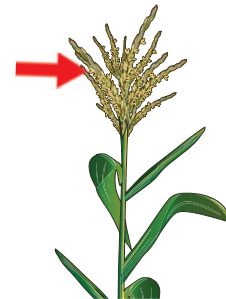
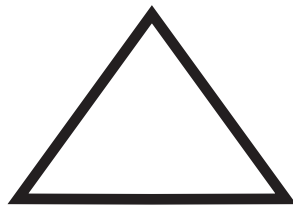
Chujtzijonoq:

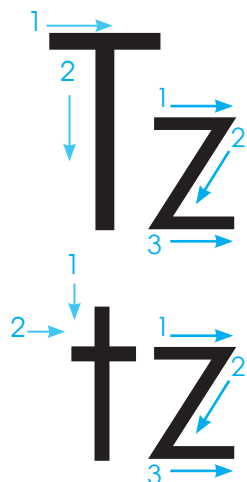
- ¿Jachin ri uwinaqil we tzijob'elil? ¿Are ri k'ak' tzu, wene' are ri q'e'l tzu?
- ¿Jachin kakojow ri k'ak' tzu? ¿Jachin kakojow ri q'e'l tzu?
- ¿Jas ri xk'ulmatajik wene' ri a Ju'l man xrichk'aj ri tzu?
- Chatzijoq ri tzijob'elil pa ri awachoch. Kanatij ronojel ri xk'ulmatajik.

- ¿Jas le wachib'al k'o pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kato chi' kab'ij tzu? Are ri ch'awib'al tz'ib' /tz/, /tz/, /tz/. K'i mul chakamulij.
- Chab'ij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri kuk'ut chi ujujunal ri wachib'al k'o ikim. Chatz'aja' le oxxukut ke'majtaj ruk' le junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **tzu**.

- Chatatb'ej we tzij ri': /pa'tz/, /ka/-/tzem/, /i/-/tzel/, /pa/-/tza'y/. ¿Chatatb'ej we ch'awib'al tz'ib'/tz/? Man k'o taj pa majib'al, k'o chirij.
- Chawila' le wachib'al e k'o ikim, chab'ij kib'i' ruk' uchoq'ab' ach'ab'al. Chatz'aja' ruk' kaq ukayb'al le setesisk re le wachib'al, che ub'i' uk'omom b'i le ch'awib'al tz'ib' /tz/ pa k'isb'al. Tz'aja' che q'an ukayb'al, le kuk'om b'i le ch'awib'al tz'ib' pa unik'aj.

tzu

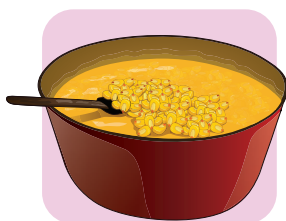
tz

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /tz/. Are le tz'ib' **Tz** nimatz'ib' xuquje' le **tz** ch'utitz'ib'. Chawila' jas utz'ib'axik ri tz'ib' kub'an ri awajtij chi uwach ri tz'alam tz'ib'ab'al. Chawila' jawi' kumaj wi xuquje' jawi' kuk'is wi utz'ib'axik. We chanim chab'ana' pa uwi' amexa, chirij jun awachi'l, ruk' kach' q'or, pa le ulew. K'ate k'uri' chab'ana' chi uwach uxaq wuj xuquje' chatz'aja' ruk' ache' tz'ajb'al. Kamulij le tz'ib' **tz** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'raqitaj ikim. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al we ne' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **tze, tzi, tza** xuquje' **tzo**.

ixtzol

tzi

tzokik

tze'

Chasik'ij uwach le ch'aqap tzij k'o pa le nab'e ukajxukut. Che'acha' jun chike le e k'o pa le utzal, rech kawok jun tzij. Chatz'ib'aj pa le uwi' le juch le tzij xawoko.

tza

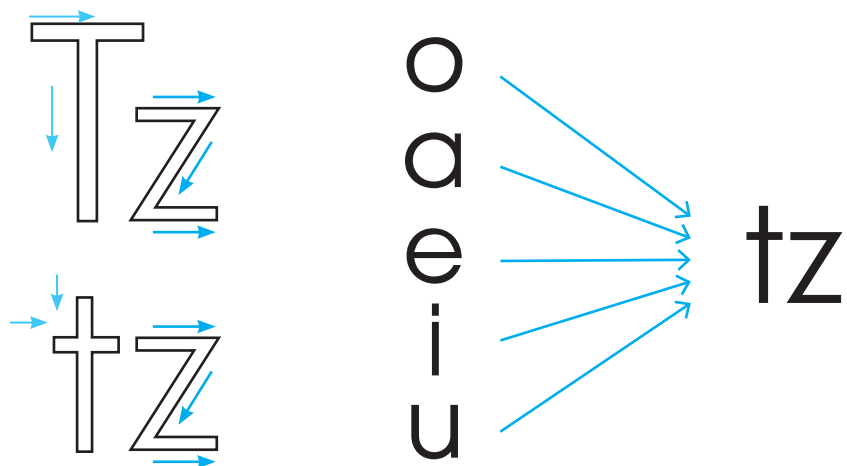
mik

lan

jil

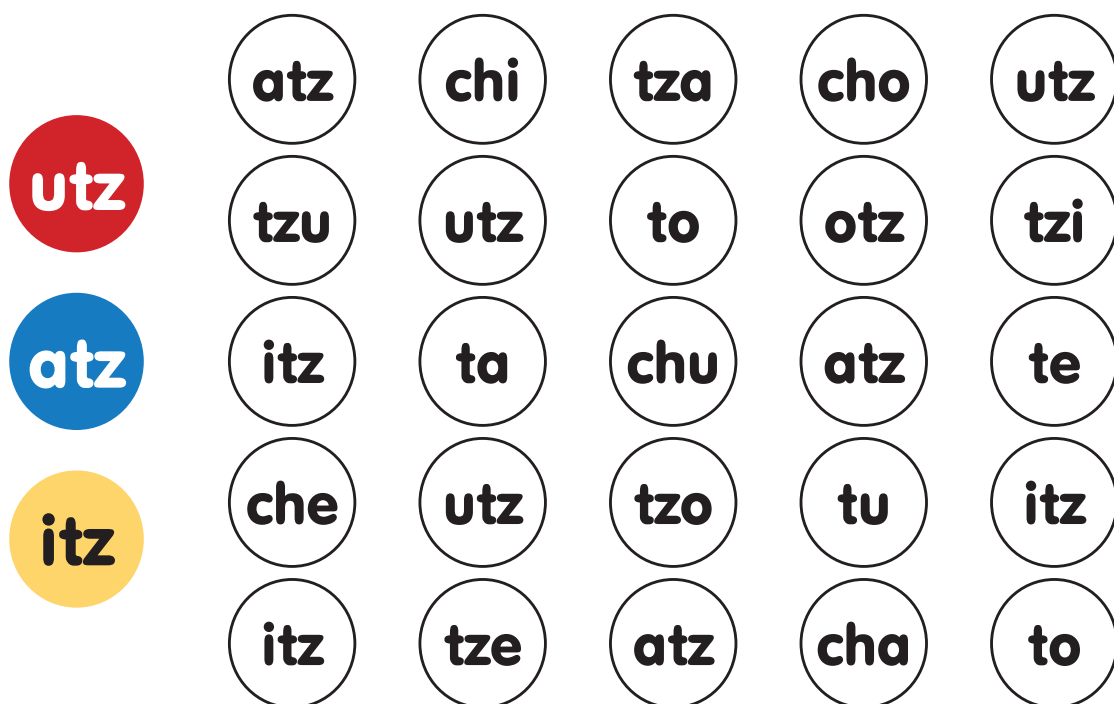
tzi

lol

- Chachakuj ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **Tz** xuquje' le ch'utitz'ib' **tz**. Chakamulij uchakuxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **tz**.
- Chatatb'ej we tzij ri', k'ate k'uri', chab'ij jas le ch'aqap taq tzij kato, wene' **utz, itz, atz, etz, otz**: /itz/, /utz/, /atz/.

Chatz'aja' le ch'aqap taq tzij: **utz, atz, itz** ke'ariq pa taq le setesik. Chaterne'j le kayb'al kb'ix chawe.

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' xuquje' le ch'utitz'ib' **tz**. Chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

Tz tz Tz tz Tz tz Tz tz

Tz tz

Kamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **tz** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaterne'j le k'amb'al na'oj.

tz

tza

tze

tzi

tzu

Chasik'ij uwach le uwokik le tz'ib' **tz** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik che uwach le uxaq wuj.

tzotz

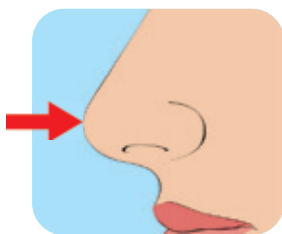
tzatz

tzetz

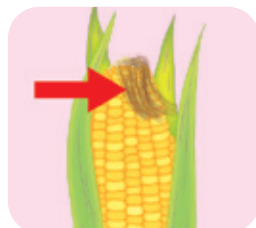
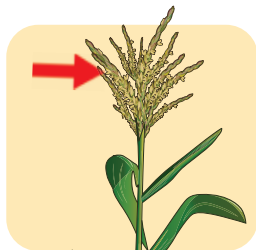
tzitz

tzutz

No'jimal chab'ij ub'i' chi ujujunal le wachib'al. Chatzukur le ch'awib'al tz'ib', ke'riqitaj pa taq le ch'aqap taq tzij: **tzo, tza, tze, tzi, tzu**. Chatz'ib'aj le ch'aqap tzij kumaj pa uwi' taq le juch' ke'riqitaj pa utzal. Wene' jun chike we ri'. Qas chawila' le k'amb'al no'j.

tza

Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al le tzij e k'o chi uxe' le wachib'al. Nataj chawe le kib'i' winaq xuquje' tinamit ke'tz'ib'ax ruk' nimatz'ib'.

nutza'm

nulotz

amatzati'

atzu

Pa ujujunal ukajxukut k'o jun tzij man tz'aqat taj. Karaj na le k'isb'al tz'ib'. Chi'uxe' k'o keb' tz'ib'. Kacha' le kutz'aqatsaj le tzij k'ate k'uri' katz'ajo. Chatz'ib'aj pa taq le juch' e k'o ikim le tzij tz'aqat sam chik. Chawila' le k'amb'al na'oj.

tzi

tz j

tzij

ku

tz ch

u

ch tz

ka

tz ch

utzi

l tz

tza

tz ch

P p

We chanim kaweta'maj ri ch'awib'al tz'ib' re le tz'ib' **p**. Chatatb'ej we tzijob'elil.

Ri pepe kanajinaq kanoq

K'o jun pepe are k'isb'al xalaxik, rumal la' **kanajinaq** kanoq chikij le rachi'l. Are chi' xel pa ri uchikopil xילו che ri nik'aj rachalal elenaq chi b'i pa b'inem. Xuquje' xreta'maj chi rajawaxik ke'uraqa na. Man reta'm taj jas b'e kuchapale'j b'ik. Xusuk'ub'a ri usiqb'al rachi'l xuna' rikik'ok'al kiya'om kanoq.

Xb'eb'i pa ri k'iche'laj, xq'axb'i pa ri b'inel ja' xuquje' xuq'axej kanoq jun juyub'. Ri retal kiq'axeb'al xuk'amb'i ub'e che ropanem pa ri tinamit. Ri usib'el taq ri ch'ich' xusach che ri ub'e.

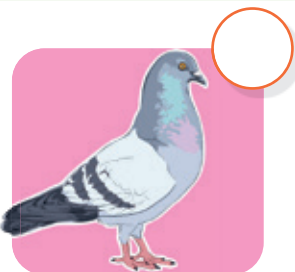
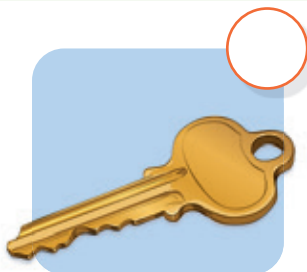
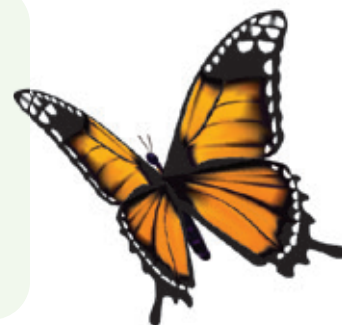

Laj utz xuriqo man xb'aytaj taj. Are chi' xelub'i pa ri tinamit xuriq jun taq'aj juyub' nojinaq che kotz'i'j. Chi la' ek'owi ri rachalal. Ri kanajanaq kanoq pepe xiki'kotik are chi' xuriq rib' kuk'.

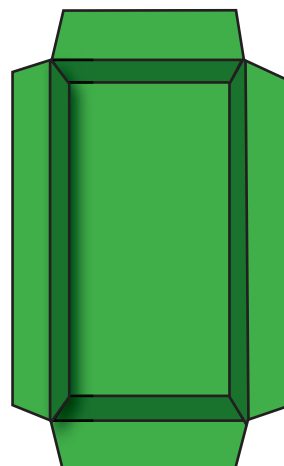
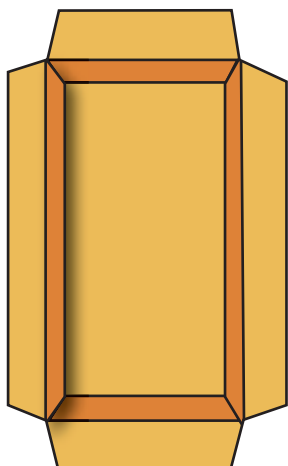
Chujtzijonoq:

- ¿Jas kel wi ri pepe kanajinaq kanoq?
- ¿Jas reta'maxik xub'an ri pepe ri b'e xkichapale'j b'i ri rachalal?
- ¿Ja wi xe'uriqa' wi ri rachalal?
- Chatzijoq we jun k'ulmatajem chi ke awalaxik. Chana'tajisaj ri xq'axik pa majib'al uloq rech, k'ate k'uri', ri k'isb'al rech.

- ¿Jas le wachib'al k'o pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kato? Are ri ch'awib'al tz'ib' /p/, /p/, /p/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' kamulij we tzij ri': /pa'tz/, /puj/, /pa/-/ta/-/nel/. Chab'ij nik'aj tzij ke'majtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' /p/.
- Chab'ij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri kuk'ut chi ujujunal ri wachib'al k'o ikim. Che'atz'aja' le setesik re le wachib'al ke'majtaj ruk' le junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **pepe**.

- ¡Chatetz'an kuk' le ch'awib'al tz'ib'! Chatatb'ej we tzij ri'. Wene' kuk'amb'i le ch'awib'al tz'ib' /p/ pa nik'aj wene' pa k'isb'al, kattek'i'ik. Katt'uyi' kanoq we ma ruk'am taj. /chikop/, /xepu/, /chij/, /xep/, /chapik/, /che'/, /jupulik/, /tinamit/.
- Chawila' le wachib'al e k'o pa unik'aj le kaxon. Chab'ij kib'i' ruk' uchoq'ab' ach'ab'al. Wene' le ch'awib'al /p/ k'o pa unik'aj le tzij, chab'ana' jun juch' chi k'owi le wachib'al ruk' le rax kaxon. Wene' le ch'awib'al tz'ib' k'o pa majb'al le tzij, chab'ana' jun juch' kab'e ruk' le q'an kaxon.

1 2
P
1 2
p

pepe

p o
a
e
i
u

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /p/. Are le tz'ib' **P** nimatz'ib' xuquje' le **p** ch'utitz'ib'. Chawila' jas utz'ib'axik ri tz'ib' kub'an ri awajtij chi uwach ri tz'alam tz'ib'ab'al. Chawila' jawi' kumaj wi xuquje' jawi' kuk'is wi utz'ib'axik. We chanim chab'ana' pa uwi' amexa, chirij jun awachi'l, ruk' kach' q'or, pa le ulew. K'ate k'uri' chab'ana' chi uwach uxaq wuj xuquje' chakamulij ruk' ache' tz'ajb'al. Kamulij le tz'ib' **p** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'raqitaj chi uxe'. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **pa, pu** xuquje' **po**.

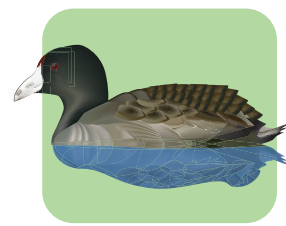
par

pump

pix

patax

Pa taq le kajxukut e k'o tzij ke'tz'ib'ax ruk' le tz'ib' **p**. Xuquje' kajxukut kik'amom b'i le ch'aqap taq tzij **po, pa, pu, pe** xuquje' **pi**. Chanuk'u ruk' jun juch' chi ujujunal le tzij ruk' le ch'aqap tzij kumajo. Chawila' le k'amb'al no'j.

chapik

pe

jupulik

po

palaj

pu

pim

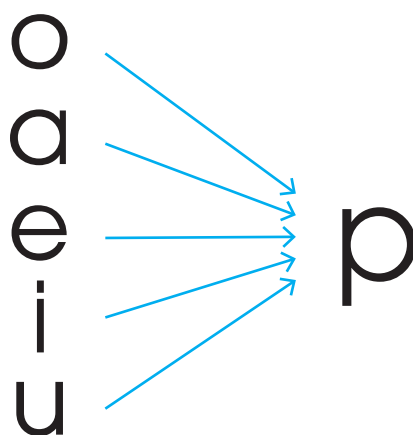
pa

pom

pi

petik

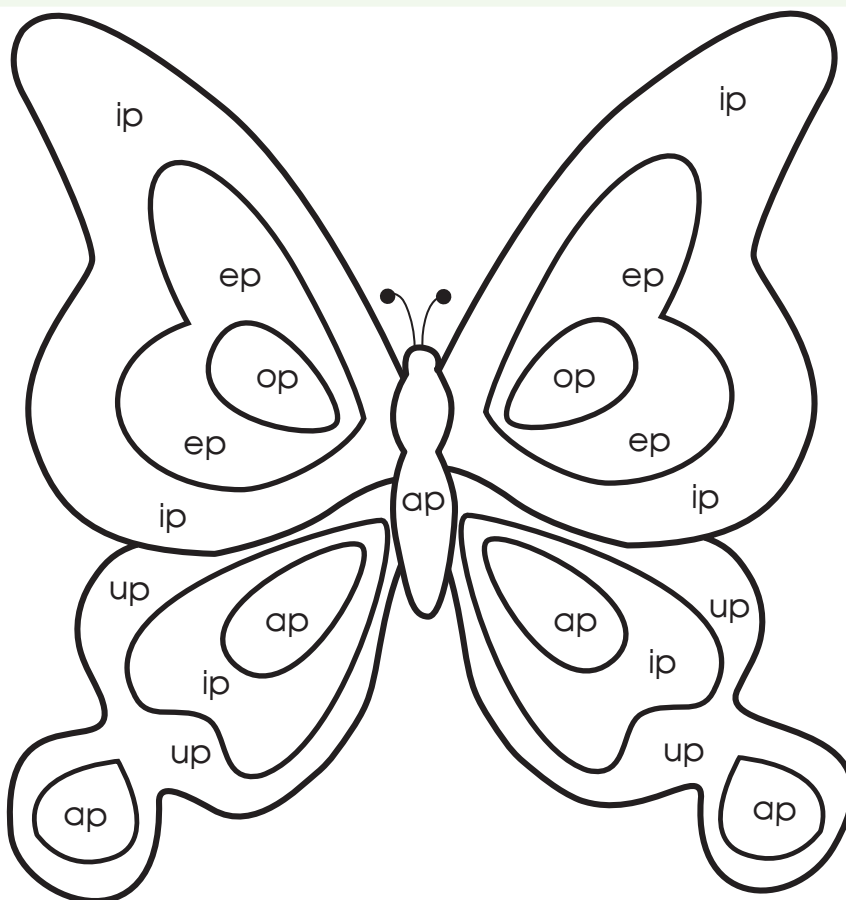
pi

- Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **P** xuquje' le ch'utitz'ib' **p**. Chakamulij uchakuxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **p**.
- Chatatb'ej we tzij ri', k'ate k'uri', chab'ij jas le ch'aqap taq tzij kato, k'ax ta ne' up, ip, ap: /ip/, /ap/, /up/.
- Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij. Wene' kata le ch'aqap taq tzij op, ap, ep, ip xuquje' up, kaya' jun paq'paj q'ab'aj: as, ep, uy, ap, op, uk', otz', uy, ip, or, up, ach'.

Chatzukur pa le uwachib'al le pepe, le ch'aqap taq tzij **op, ep, ap, ip, up** k'ate k'uri' chatz'aja' ruk' le ukayb'al kb'ix chawe.

op
ep
ap
up
ip

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' xuquje' le ch'utitz'ib' **p**. Chakamulij le k'utb'al no'j ruk' ache' tz'ib'ab'al k'ate k'uri' chataqej.

P p P p P p P p P p

P p

Kamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **p** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaterne'j le k'amb'al no'j.

po

pa

pe

pi

pu

Chasik'ij uwach le uwokik le tz'ib' **p** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik che uwach le uxaq wuj.

pop

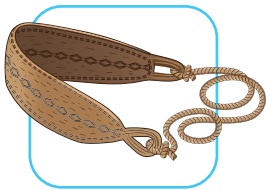
pap

pep

pip

pup

No'jimal chab'ij ub'i' le wachib'al. Chatzukuj le ch'awib'al tz'ib' kech le ch'aqap taq tzij **po, pa, pe, pi, pu** ke'ariqo. Chatz'aqatsaj le tzij ruk' le ch'aqap tzij kraj na. Chatz'ib'aj pa taq le juch' man k'ot tz'ib'am chi uwach, k'ate k'uri' chasik'ij uwach chi ujunal le tzij xawoko.

tan

p

maj

'ch

m

xik'

Chasik'ij uwach le tzij e k'o pa kajxukut. Chatz'ib'aj chi ujujunal chi uxe' le wachib'al kuk'utwachij. Kanataj chawe le kib'i' le winaq xuquje' tinamit ke'tz'ib'ax ruk' nimatz'ib'.

Pal

palomax

pas

ixpa'ch

inup

top

Chi ujujunal le kajxukut k'o jun tzij man tz'aqat taj. Karaj na le nab'e tz'ib'. Chi' uxe' e k'o keb' tz'ib'. Chacha' le tz'ib' kutz'aqatsaj le tzij, k'ate k'uri' chatz'aja'. Chatz'ib'aj pa taq le juch' k'o chi uxe' le tzij atz'aqatsam chik. Qas chawila' le k'amb'al no'j.

atanel

ch

p

patanel

ikop

ch

k

upulik

l

j

op

l

t

panik

o

k

epu

ch

x

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we taq ch'aqap taq tzij xuquje' tzij ke'uk'am b'i le tz'ib' **p**, k'ate k'uri' chawoko'.

po - pe - op - ep - pu - pi - up - ip - pa - ap - pap - pep - pup
pip - pop

2. Chatatb'ej we tzij uk'amomb'i ri tz'ib' n, t ,m, j, k x, l, ch, tz xuquje' p, k'ate k'uri' chawoko'. Chi' kaqakoj ri ch'aqap taq wuj, kaqawok lajuz tzij.

mop - top - xep - lep - Pal - par - pas - peq - pim - puj - pek - pix
pol - po't - pa'ch - pa'tz - pom - pop - pus - xepu - pe'j - pepe
pacha' - pamaj - patax - panku' - patan - pixab' - Pa'cha' - paxik
pump - pepe - palomax - jupulik - pa'chaj - pukpik - patzki'y - patanel

3. Chawila' le wachib'al k'ate k'uri' chab'ij ub'i'. Chawokaj chi ujujunal le tzij.

- Chacha' le tzij kumaj chawach rech katz'aqatisaj chi ujujunal le tz'aqat chomanik k'ate k'uri' katz'aj le ukajxukut. K'ate k'uri' chatz'ib'aj pa le juch'. Chakamulij ruk' le ache' tz'ib'a'b'al k'ate k'uri' katz'ib'aj le nak' pa uk'isb'al le tz'aqat chomanik.
- Chasik'ij uwach le tz'aqat chomanik k'i mul.

Pal

kchakun choja.

pal

Ni'l

pa'ch ri a Te'k.

ni'l

Xutij

xukoj upo't.

xutij

R r

Xopan uq'ij retamaxik le tz'ib' r. Chatatb'ej we tzijob'elil ri' .

iLe kik'u'um le taq roxox!

Pa ri uwo ja re jun puq alaxik k'o jun je'lalaj uk'olib'al ri taq roxox kotz'i'j. Nojinaq che ri saq roxox, kaq roxox, q'an roxox xuquje' ri saq kaqkoj roxox.

K'o jun q'ij, ri nan xel chi uch'upik nik'aj roxox k'ate k'uri'... ¡oo **xmayonik!** Ri taq uche'al ri roxox man k'ota chik ukotz'i'jal. Xumayo, xka'y chirij, xaq xril le ukej le ral. Xkichomaj are' k'o jun xolq'anik, xaq are man k'o ta le retal uya'om kanoq. K'ota chin kya'w ucholajik jas ri xk'ulmatajik.

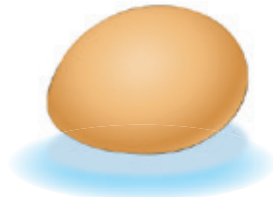
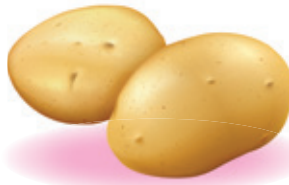

Xe'q'ax le q'ij k'ate k'uri' le roxox xkiya' chi uloq kotz'i'j. K'o jun q'ij, chi' ri nan b'enaq che uja'axik le roxox, xrilo le ukej le ral, K'o pa uchi' jalajoj taq ukayb'al ukotz'i'jal le roxox. Jun q'ij ri', xq'alajanik ri kik'u'um le taq roxox.

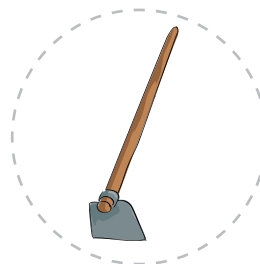
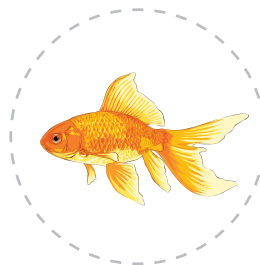
Chujtzijonoq:

- ¿Ja wi kk'ulmataj wi le tz'ijob'elil?
- ¿Jas xk'ulmataj che le uk'olib'al ri taq roxox kotz'i'j?
- ¿Jas xb'anik re xq'alajanik ri kik'u'm le taq roxox?
- ¿La utz xata' le tzijob'elil? ¿Jas che?

- ¿Jas le wachib'al k'o pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kato? Are ri ch'awib'al tz'ib' /rrr/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' kamulij we tzij ri': /ral/, /re/-/tal/, /ki/-/rik/. Chab'ij nik'aj tzij chik ke'majtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' /r/.
- Chawila' le wachib'al, ronojel ke'tijowik. Xa jun chike uk'amom ub'ik le tz'ib' /rrr/ pa majb'al. Chariqa' k'ate k'uri' tz'aja le laj kajxkut.

- Chatatb'ej we tzij ri': /mer/, /kraj/, /o/-/jer/, /pi/-/rik/, /tzu/-/rik/, /jo/-/ron/. ¿Xata' le ch'awib'al tz'ib' /r/? Man k'otaj pa majb'al, je k'o chirij.
- Chab'ij kib'i' chi ujujunal le wachib'al. Chakamulij ujuch'ik le setesik wokom ruk' le nak', rech le wachib'al k'o le ch'awib'al tz'ib' /r/ che. K'axtaj k'o pa unik'jal wene' pa k'isb'al. Chab'ana ruk' le tz'ajb'al kawaj at.

1 2 3
R

1 2
r

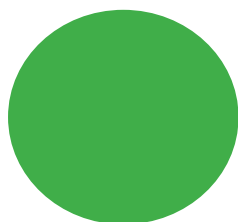
roxox

r o
a
e
i
u

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /r/. Are le tz'ib' **R** nimatz'ib' xuquje' le **r** ch'utitz'ib'. Chab'ana utz'ib'axik ri tz'ib' pa jalajoj taq k'olib'al, jas ne kub'ij ri awajtij chawe. Chakamulij uchakuxik le tz'ib' **r** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'raqitaj chi uxe'. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **ra, ri** xuquje' **ru**.

rapinel

rax

ri'j

rura

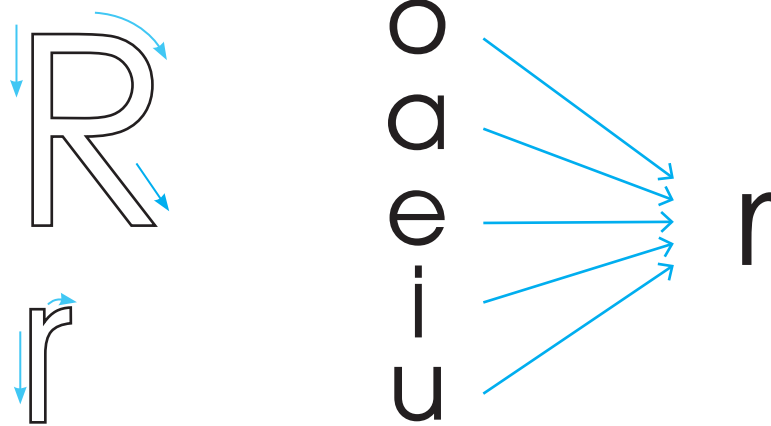
Chasik'ij uwach le tzij ri'. Chanuk'u ruk' jun juch' le ch'aqap taq tzij: **ro, re, ra, ru**, xuquje' **ri**, ruk' le tzij kumajo. Chawila' le K'amb'al na'oj.

re
ra
ru
ri
ro

rajil
katom
ronojel
rech
tilik
rumal
ximilik
risma'l

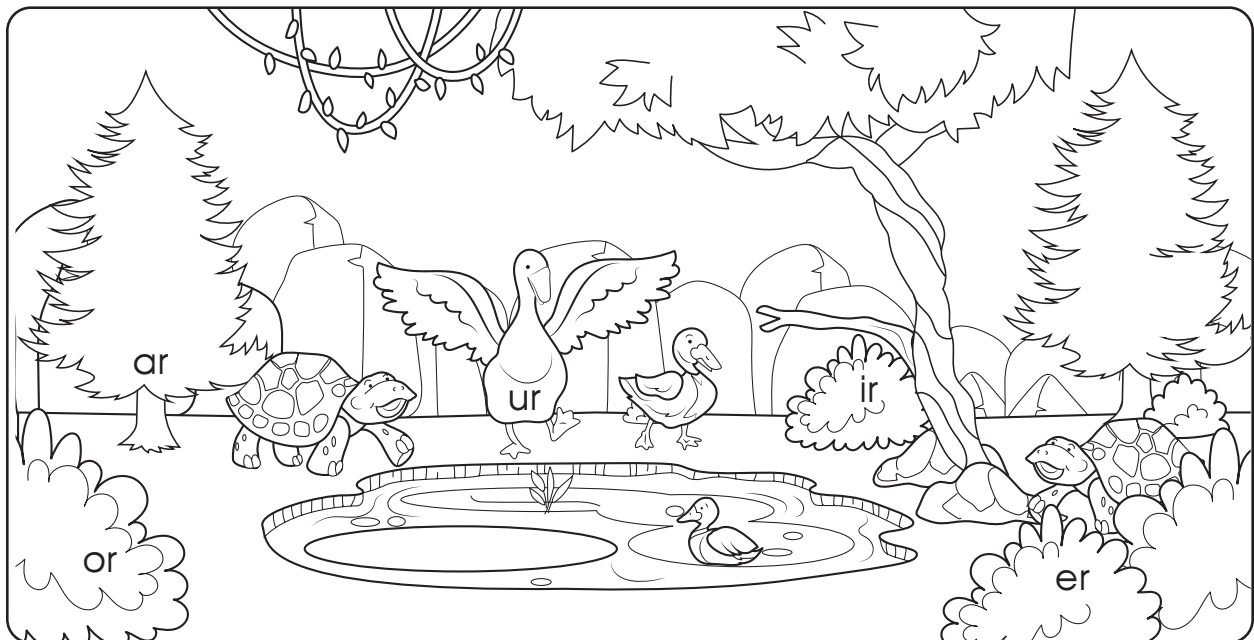
ro
re
ra
ru
ri

rura
ripilik
taje'n
ropanik
tukulik
reta'm
molom
rachalal

- Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **R** xuquje' le ch'utitz'ib' **r**. Chakamulij uchakuxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **r**.
- Chatatb'ej we tzij ri', k'ate k'uri', chab'ij jas le ch'aqap taq tzij kato, k'ax ta ne' ur, ir, ar: /ir/, /ar/, /ur/.
- Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij. Wene' kata' le ch'aqap tzij or, ar, er, ir xuquje' ur, kaya' jun paq'paj q'ab'aj: al, er, um, ar, or, ul, otz, ux, ir, or, al, ur, at.

Chawila' le wachib'al. Che'asutij le ch'aqap taq tzij **ar, or, ur, er** xuquje' **ir** ke'araqo. K'ate k'uri', chatz'aja' le wachib'al ruk' le kayb'al kacha'o. Chak'utu' chi ujujunal le ch'aqap tzij ke'araqo k'ate k'uri' kasik'ij uwach.

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' xuquje' le ch'utitz'ib' **r**. Chakamulij le k'utb'al na'oj ruk' ache' tz'ib'ab'al k'ate k'uri' chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

R r R r R r R r R r

R r

Chakamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **r** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chakamulij le k'utb'al no'j.

ro

ra

re

ri

ru

Chasik'ij uwach le uwokik le tz'ib' **r** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik che uwach le uxaq wuj.

ror

rar

rer

rir

rur

No'jimal chab'ij ub'i' le wachib'al. Chatzukuj le ch'awib'al tz'ib' kech le ch'aaqap taq tzij: **ro, ra, re, ri, ru** ke'ariqo. Chatz'aaqatsaj le tzij ruk' le ch'aaqap tzij kraj na. Chatz'ib'aj pa taq le juch' man k'ot tz'ib'am chi uwach, k'ate k'uri' chasik'ij uwach chi ujujunal le tzij xawoko.

_____ mux

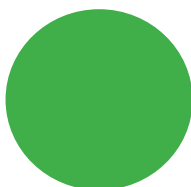
_____ 'j

ti_____ ko

pe_____ j

_____ x

tixe_____ x

Chasik'ij uwach le tzij k'o pa le ukajuxukut. Chatz'ib'aj chi uxe' le wachib'al kuk'utwachij. Kanataj che le b'i'aj ke le winaq xuquje' kech le tinamit katz'ib'ax ruk' nimatz'ib'.

Tu'r

kar

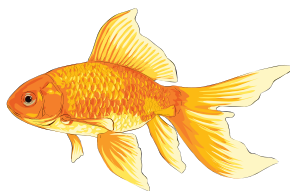
kuxtar

tukur

rura

par

Chi ujujunal le ukajuxukut k'o jun tzij man tz'aqat taj, karaj na le tz'ib' r. Wa' we tz'ib' ri' k'ax taj karaj na pa majb'al, pa unik'aj xuquje' pa k'isb'al. Ch'atz'aqatisaj le tzij, ruk' utz'ib'axik pa ukolmalil pa taq le juch' k'o ikim. Chawila' le k'amb'al na'oj.

ech

rech

oje

ax

xa

ij

me

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aaqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we taq ch'aaqap taq tzij xuquje' tzij ke'uk'am b'i le tz'ib' r, k'ate k'uri' chawoko'.

ro - re - or - er - ru - ri - ur - ir - ra - ar - rar - rer - rur - ror - rir

2. Chatatb'ej we tzij uk'amomb'i ri tz'ib' n, t ,m, j, k x, l, ch, tz, p xuquje' r, k'ate k'uri' chawoko'. Chi' kaqakoj ri ch'aaqap taq wuj, kaqawok lajuj tzij.

ra' - ral - par - rax - Tor - kar - mer - Ro's - rij - ri'j - xa'r - rech rura
ojer - ramux - rumal - rikil - rajil - retal - reta'm - pera'j tukur - kirik
tz'urik - jamarik - ramixik - raxroj - rachajil - ripirik rapinik - raxwa'ch
ronojel risma'l - kuxtar - rachalal

- Chasik'ij uwach chi ujujunal le tz'aaqat chomanik. Chakamulij le k'utb'al ruk' ache' tz'ib'ab'al. K'ate k'uri', kacha' jun tzij rech le tz'aaqat chomanik uk'amom b'ik le tz'ib' r, k'ate k'uri' katz'ib'aj pa le kajuxukut k'o pa le utzal.
- Che'asutij le nimatz'ib' pa majb'al re le tz'aaqat chomanik xuquje' le nak' pa k'isb'al re le tz'aaqat chomanik.

Le rura utz che le
pamaj.

Tor katin pa le ja'.

Ro's kutij le ik.

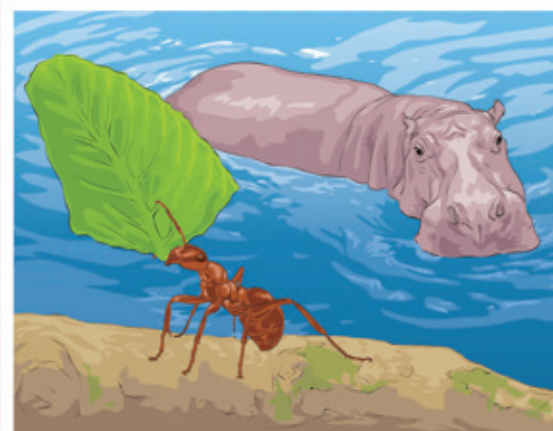
S s

We chanim kaweta'maj le tz'ib' s. Chatatb'ej we tzijob'elil ri'.

Le sanik ruk' le kaxla'n aq

K'o jumul, jun sanik xril jun chakach k'o wa chi' upam, xa are je k'o pa ch'aqap re le jun suq.

Le sanik xumaj uq'axik upam le suq kejenaaq chirij jun laj uxaq che'. K'ate xuna'o k'o jun jastaq xwa'llij uloq. Le sanik ma xril taj che k'o che'l rij jun **kaxla'n aq!**

Le kaxla'n aq xwa'llij rech kopan chi uchi' k'ate k'uri' kutij le uxaq. Le sanik xqajik k'ate k'uri' xumulij ronojel le uwa kakwin che reqaxik. Xriye'j na xuk'is le wa'im le kaxla'n aq k'ate k'uri' xtzelej pa le ja' ruk'.

Le kaxla'n kaxlan aq man xril taj le toq'ob' xub'ano. Le sanik kmaltyoxnik, ronojel le q'ij kuya'kan nik'aj uq'ayes chi uchi' le suq.

Rumal wa' ri kaxlan aq xretamaj jachin kya'w kanoq, xumaltyoxij che. Le sanik xutzijoj le tzijob'elil che, chi' xukejej re uq'axik upam le ja'. Chi' ri xkib'an utzalaj taq achi'l.

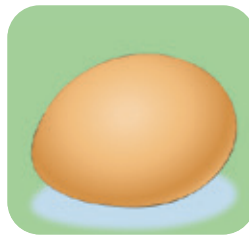
Chujtzijonoq:

- ¿Ja wi re le uwach ulew xk'ulmataj we tzijob'elil ri'?
- ¿Jas che ri kaxla'n aq xuna'taj che uk'amom ub'ik jun sanik chirij?
- ¿Jas kachomaj xub'an ri kaxlan aq?
- ¿Jas uch'aqapil le tzijob'elil qas utz xato? ¿Jas che?

- Jas le wachib'al k'o pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kato? Are ri ch'awib'al tz'ib' /sss/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' kamulij we tzij ri' /saq/, /siwan/, /sib'/. Chab'ij nik'aj tzij chik ke'majtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' /s/.
- Chab'ij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri kik'ut ri wachib'al. Chatz'aja' ri kajuxukut le wachib'al ke'majtaj ruk' le junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **sanik**.

- Chatatb'ej we tzij ri'. Chatarta' le amexa ruk' le ujujunal ch'aaqap tzij kato: /saj/, /suq/, /awas/, /pus/, /ki/-/siy/, /pis/-/b'al/. ¿Xata le ch'awib'al tz'ib' /s/? ¿Ja wik'owi? Man k'otaj pa majb'al, je k'o chirij.
- Chab'ij, kib'i' chi, ujujunal le wachib'al. Chi kixe' le wachib'al k'o jun setesik chi kijujunal le ch'awib'al tz'ib' ke le tzij. Chatz'aja' le setesik jawi' kariqitaj wi le tz'ib' /s/. We k'o kamul, katz'aja' le keb' setesisk, pa ne k'o wi. Chawila' le k'amb'al no'j.

S

S

s

o
a
e
i
u

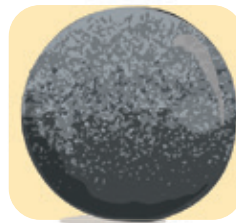
- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /s/. Are le tz'ib' **s** nimatz'ib' xuquje' le **s** ch'utitz'ib'. Chab'ana utz'ib'axik ri tz'ib' pa jalajoj taq k'olib'al, jas ne kub'ij ri awajtij chawe. Chakamulij uchakuxik le tz'ib' **s** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'riqitaj chi uxe'. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **se, si** xuquje' **su**.

sis

sun

setesik

si

Chawila' le ch'aqap tzij k'o pa majb'al re cholonem. Chatz'aja le tzij k'o we ch'aqap tzij che. Chatz'aja' ruk' le ukayb'al tz'ajb'al k'o awuk'.

so

solik

cha'om

jolom

sa

xar

sachik

kumatz

su

kunaj

pur

su't

si

tinamit

sikil

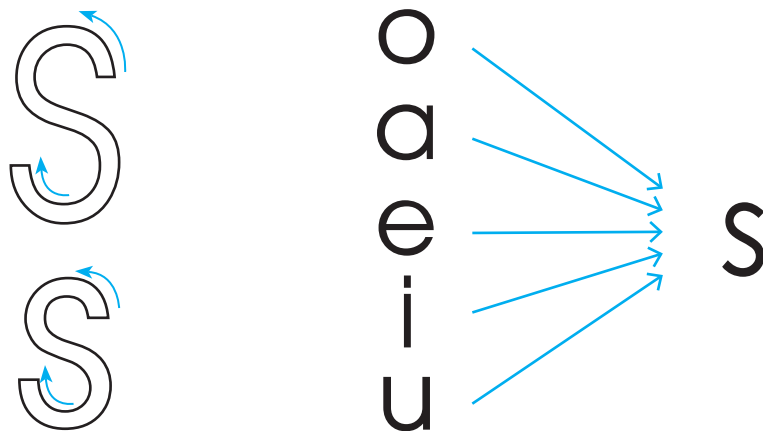
ximom

se

setaj

xep

mer

- Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **S** xuquje' le ch'utitz'ib' **s**. Chakamulij uk'exlob'isaxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **s**.
- Chatatb'ej we tzij ri', k'ate k'uri', chab'ij jas le ch'aaqap taq tzij kato is, us: /us/, /is/-/ma'l/, /is/-/ma/-/chi'/.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re kasik'ij uwach le tzij k'o ikim. Chakamulij ruk' ache' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le ch'aaqap tzij: **is, us**.

us

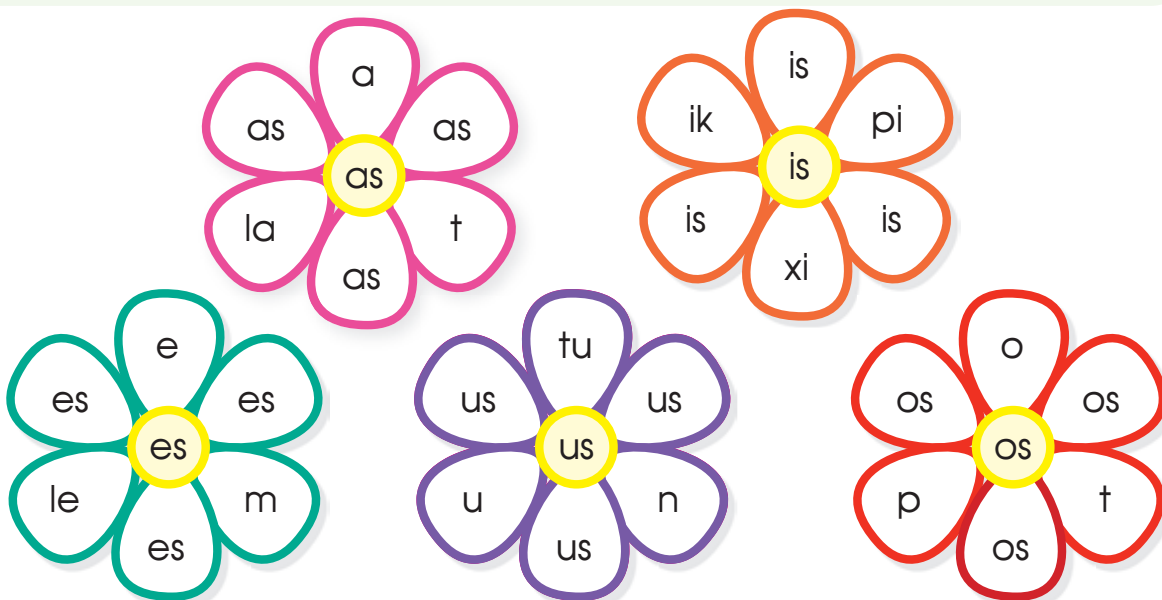

is

ismal

Chab'ij le ch'aaqap tzij k'o pa unik'jal le kotz'ij. Chawila' le uxaq ub'aaq'wach le kotz'ij k'ate k'uri' chatz'aja' le xaq junam kich'aaqap tzij.

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' xuquje' le ch'utitz'ib' **s**. Chakamulij le k'utb'al ruk' le che' tz'ib'ab'al xuquje' chataqej le tz'ib'anik ch uwach le uxaq wuj.

S	s	S	s	S	s	S	s	S	s
S	s								

Chakamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **s** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaternej le k'amb'al no'j.

so	
sa	
se	
si	
su	

Chasik'ij uwach le uk'exlob'isax le tz'ib' **s** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik che uwach le uxaq wuj.

SOS

SAS

ses

sis

SUS

No'jimal chab'ij ub'i' le wachib'al. Chatzukuj le ch'awib'al tz'ib' kech le ch'aqap taq tzij: **so, sa, se, si, su** ke'ariqo. Chatz'aqatsaj le tzij ruk' le ch'aqap tzij kraj na. Chatz'ib'aj pa taq le juch' man k'ot tz'ib'am chi uwach, k'ate k'uri' chasik'ij uwach chi ujujunal le tzij xawoko.

a ron

k

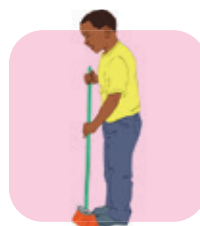
man 'n

't

naj

me nik

Chasik'ijuwach le tzij k'o pa le ukajuxukut. Chatz'ib'aj chi uxe' le wachib'al kuk'utwachij. Kanatij che le b'i'aj ke le winaq xuquje' kech le tinamit ke'tz'ib'ax ruk' nimatz'ib'.

su'	me's	Si's	sin	s'	musmul
-----	------	------	-----	----	--------

¡Chujetz'an ruk' le ch'awib'al tz'ib'! Chawila' le wachib'al e k'o ikim k'ate k'uri' chab'ij ub'i' ruk' uchoq'ab' ach'ab'al. Chab'ij jachin ruk' le ch'awib'al tz'ib' kmajtajwi. Chawesaj we ch'awib'al tz'ib' che xuquje' pa uk'olb'al chatz'ib'aj le ch'awib'al tz'ib' /sss/. Chab'ij jas ri kub'ij ri tzij. Qas chawila' le k'amb'al no'j: roxox. Kamajtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' /r/, wene' pa uk'olb'al kakoj le ch'awib'al tz'ib' /s/ kub'ij: soxox.

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri chab'ana we ri':

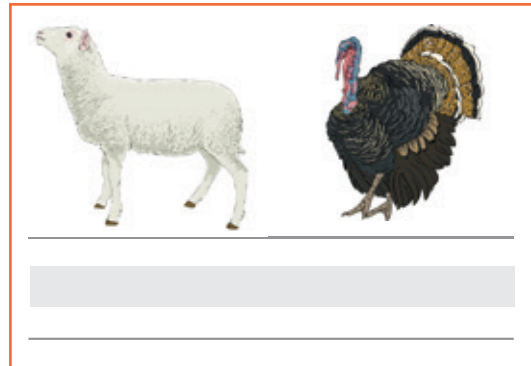
1. Chatatb'ej we taq ch'aqap taq tzij xuquje' tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' s, k'ate k'uri' chawoko'.

so - se - os - es - su - si - us - is - sa - as - sas - ses - sus sos - sis

2. Chatatb'ej we tzij uk'amomb'i ri tz'ib' n, t, m, j, k x, l, ch, tz, p, r xuquje' s, k'ate k'uri' chawoko'. Chi' kaqakoj ri ch'aqap taq wuj, kaqawok Lajuj tzij.

is - pas - sal - sin - saj - Si's - si' - sis - sok - su' - su'm - sut su't - sun
sok - Lu's - Ro's - mes - me's- mu's - no's - sa'ik ajsik - asaron pasuch
masat - sachik - kisiy - sanik - sikil sipoj - sokik - asaron asukal - salpi'ch
sanalik - mansa'n setesisk - soktajik - saposik

Chawila' le keb' wachib'al e k'o pa ukajxukut. Jun chike uk'amom ub'ik le tz'ib' s, pa jalajoj taq k'olib'al re le tzij. Che'asutij pa jun setesik k'ate k'uri' pa taq le juch' k'o chi uxe', tz'ib'aj ub'i'.

Chajacha' kixo'l le tzij re le tz'aqat chomanik e k'o pa ukajuxukut. Pa taq le q'et, chatz'ib'aj pa ukolmalil le tz'aqat chomanik, chaya' kanoq jun k'olib'al chi kixo'l le tzij. Kana'taj umajixik ruk' le nimatz'ib' xuquje' ukojik le nak' pa k'isb'al.

Katin ri a Si's pa le ja'.

Xti' ri laj ne' rumal sanik.

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje' rech ukamulixik

Katqasik'ij rech katetz'an xuquje' rech kakamulij le xawetamaj. Xa rumal ri', we chanim kariq k'i tzij ruk' chi kijujunal le tz'ib' xawetamaj n, t, m, j, k, x, l, ch, tz, p, r xuquje' s. Kuya'o kachakuj nik'aj pa jun q'ij xuquje' nik'aj pa jun q'ij chik.

- Chasik'ij uwach le tzij chi kijujunal le choltzij.
- Chatzukuj ronojel le tzij kik'amomb'ik le tz'ib' **p** pa we uxaq wuj ri' xuquje' pa le jun chik. K'ax taj k'o pa majb'al, pa unik'jal wene' pa k'isb'al.
- Chajuch'u uxe' ruk' kaq ukayb'al ronojel le tzij kik'amomb'ik le tz'ib' **s** pa k'isb'al. Katz'aj ruk' le xar le tzij ke'k'isb'en ruk' le tz'ib' **r**.
- Chacha' oxib' tzij chi ujujunal le choltzij, le tzij kawaj. Chakamulij xuquje' chaya' jun xik'panik chi awach, chi ujujunal le ch'aqap tzij kab'ij.
- Pa ujujunal le choltzij, chatzukuj jun tzij nim raqan xuquje' jun ko'l raqan, k'ate k'uri' chanuk'u le ka'ib'. Che'atz'ib'aj pa le awuj. Chatzijoq ruk' awichi'l le tzij xawoko.
- Che'asutij ronojel le tzij kuya' ub'ixik ronojel taq le jastaq keriqitaj pa le ja k'olib'al.
- Chatz'aja ronojel le tzij kib'i' awajib'.

Tz tz

tzakik	kutz
katzem	matzalik
tze'	tzij
tzojtzoj	tzalijik
tzu	tzatz
ixtzol	tzalixik
matzexik	tza'm
tzijom	tzukunel

P p

pa'ch	mop
sipaj	ixpa'ch
jupulik	par
Pal	pix
chapik	pop
po't	top
pas	pepe
xepu	patax
chikop	petik
patux	pom

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje' rech ukamulixik

R r

ri'j	Ro's
ojer	xar
koxtar	tukur
jarsanik	rura
Tor	kar
roxox	rikil
rachijil	kirik
ronojel	Rita
rapinik	rax

S s

Si's	sis
sok	su'n
ajsik	sikil
setesik	mansa'n
me's	Lu's
sachik	su't
asukal	no's
solik	sanik
masat	Sara

Nik'aj tzij chik

joron	jarsanik
inup	utzilal
si'	jororik
tzij	pirik
jasonik	tosolik
mesonik	tixerix
raxche'	mu's
pisom	rij
raxroj	rikil
xar	ral

Nik'aj tzij chik

tzurinik	tzijonel
no's	us
ala's	tzukunel
pa'tz	ronojel
utz	is
xa'r	urox
rachalal	rajil
tzalanik	tzayalik
su'	pol
pu'tz	mesom

K'ulanik etz'anem

Taqanik chak: Chaqupij le ch'aqap taq wuj, pa le juch' k'o unak'. Chak'olo' pa jun laj wuj k'olib'al rech man kesach taj. Loq' katetz'an ruk' jun awichi'l. Rajawaxik kichomaj jachin kumaj ri etz'anem. Xaq jun etz'anem rech ch'aqap taq wuj kachakonik. Loq' kak'om ub'ik ri etz'anem pa ri awachoch rech katetz'an kuk' ri awalaxik.

¿Jas ri retz'ab'axik? Chi ujujunal le ch'aqap wuj, k'o jun uwachib'al xuquje' jun tzij. Le etz'anem kunuk' le tzij ruk' le wachib'al kumajo. Chinoq k'o ri nab'e taqanik ruk' are ri kumaj le etz'anem, kuya' jun chike le ch'aqap wuj pa uwi' le mexa. Jachinoq katiri'ik kutzukuj chi kixo'l ri uch'aqap taq wuj, jun k'o ub'i' le wachib'al chech k'ate k'uri' kuya' pa le utzal. Jeri kab'anik ruk' ri etz'anem.

	kar		ixpa'ch
	tzojtzoj		top
	sanik		matzati'
	patax		tukur
	tzu		me's

Ri etz'anem rech esal wach

Taqanik chak: ruk' ri ch'aaqap taq wuj rech ri etz'anem k'ulajem, kuya'o kawitz'eb'ej ri etz'anem rech esal wach. Katzukuj jun ch'aaqap wuj, xuquje' kak'utwachij ri ub'i' ri wachib'al, wene' ri tzij tz'ib'atal chi upam, xaq ruk' ri esal wach kab'an ruk' le ach'akul. Le nik'aj awichi'l rajawaxik kkib'ij jas ri le tzij kuk'utwachij.

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a'

o'

u'

e'

i'

a'

o'

u'

e'

i'

a'

o'

u'

e'

i'

tz

p

r

s

tz

tz

p

r

s

p

tz

p

r

s

r

tz

p

r

s

s

Tz

P

R

S

Tz

Tz

P

R

S

P

W w

Xopan le q'ij re retamaxik le tz'ib' **w**. Chatatb'ej we tzijob'elil ri'.

Le wakax kut uje'

K'o jumul jun laj wakax sib'alaj je'lik rilik, laj kaqkoj rij. Are chi' ch'uti'n na, kut laj uje'. Chi' xnimarik sib'alaj ka'aljanik.

Le rachi'l le wakax sib'alaj kakitze'j uwach rumal kut laj uje'. Are man kak'anar taj. Reta'm, are laj uje' kb'anow jalan uwach chech. iXuquje' sib'alaj utz kuna'o!

K'o jun q'ij xe'opan sib'alaj us pa le kik'olib'al awaj. Ri wakax xretamaj che k'o pa jun **k'axk'olil**.

—¿Jas uchomaxik wa' we k'axk'olil?

—Xuchomaj. Ri wakax sib'alaj uno'jib'al. Xaq k'ate xul pa ujolom jun nimalaj no'jib'al. Xusik'ij ri rachi'l, ixpaq. Xuta' che rech kapaqi' che'l rij. Jeri', ajsik kutij uloq ronojel le us, le amolo kakaj ke'opan chirij le wakax.

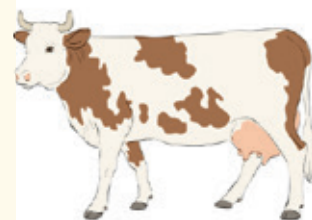
Ri ixpaq k'o uwa kutijo xuquje' ri wakax man katzur ta chik kumal ri us. Xuquje' ri utz taq laj achi'l sib'alaj ke'kikotik ke'tzijonik xuquje' ke'etza'nik.

Chujtzijonoq:

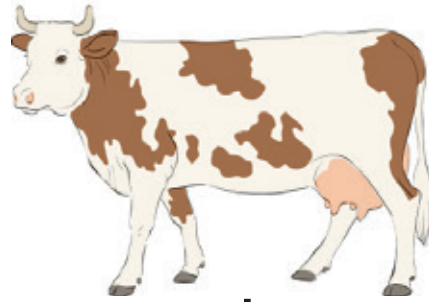
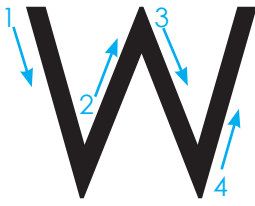
- ¿Jas ub'anik le wakax?
- ¿Jas ri k'axk'olil xuriq ri wakax kut uje'? ¿Jas xub'an rech xq'ax chi upam le k'axk'olil? ¿Jas xachomaj che ri utzukuxik ub'e ri k'axk'olil xub'ano?
- Chattzijon ruk' jun awichi'l chirij ri jas xk'ulmataj nab'e, jas xk'ulmataj chirij xuquje' jas xk'ulmataj pa k'isb'al.
- ¿Jas kachomaj at, jas pa uwi' xe'tzijon wi ri wakax ruk' ri ixpaq?

- Jas le wachib'al k'opa le utzal? chab'ij no'jimal . ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kato? Are ri ch'awib'al tz'ib' /www/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' kamulij we tzij ri': /wach/, /wech/, /wix/-/nam/. Chab'ij nik'aj tzij chik ke'majtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' /w/.
- Chab'ij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri kik'ut ri wachib'al. Chatz'aja' ri kajuxukut le wachib'al ke'majtaj ruk' le junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **wakax**.

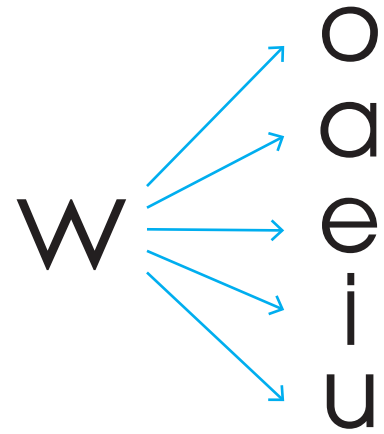

- Chatatb'ej we tzij ri' k'ate k'uri' chakamulij, chaya' jun paq'paj q'ab'aj ruk' le ujujunal ch'aqap tzij: /ajaw/, /iwal/, /ulew/, /iwir/, /rax/-/tew/, /si/-/wan/. ¿Xata le ch'awib'al tz'ib' /w/? ¿Jas k'o wi? Man k'o taj pa majb'al, je k'o chirij.
- Chawila' le wachib'al. No'jimal chab'ij chi jujunal. Chi kixe' k'o jun setesik, chatz'aja' che kaq ukayb'al wene' le ch'awib'al tz'ib' k'o pa k'isb'al. Wene' k'o pa unik'jal chatz'aja' che xar ukayb'al.

wakax

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /w/. Are le tz'ib' **W** nimatz'ib' xuquje' le **w** ch'utitz'ib'. Chab'ana utz'ib'axik ri tz'ib' pa jalajoj taq k'olib'al, jas ne kub'ij ri awajtij chawe. Chakamulij uchakuxik le tz'ib' **w** ruk' le uk'u'xtz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'riqitaj chi uxe'. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **wo, wa** xuquje' **wi, we**.

wonon

waram

wi'aj

wex

Chasik'ij uwach le tzij k'i mul. Chatz'aja' ronojel le ch'aqap tzij: **wa, wo, we, wi** xuquje' **wu** ke'araqo. Chawila' le k'amb'al no'j.

wa'ik

xojowik

sanik

woj

wech

xik

wulew

wecham

ti'j

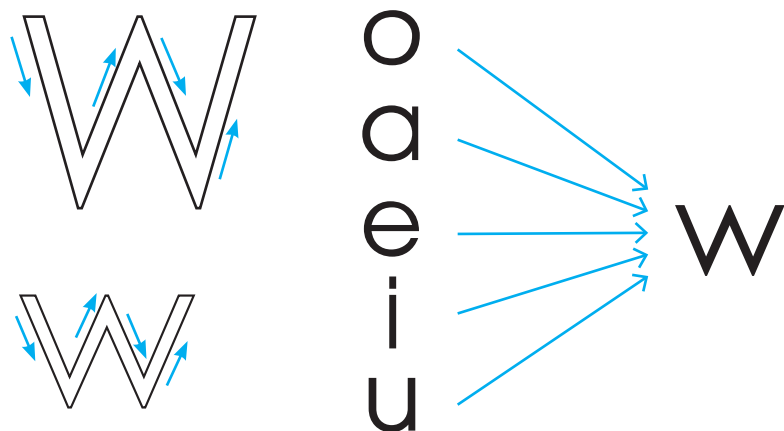
siwan

wuj

kumatz

wila'

wonon

- Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **W** xuquje' le ch'utitz'ib' **w**. Chakamulij uk'exlob'isaxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **w**.
- Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij. Wene' katatb'ej le ch'aqap tzij ow, aw, iw, ew xuquje' uw kaya' jun paq'paj q'ab'aj: ach, uw, on, iw, ex, aw, utz, ow, il, ew, ap, uw, om.

Chawila' le uxaq che', chi ujujunal k'o ch'aqap taq tzij. Chatz'aja' le Chawila' le ukajuxukut ruk' taq le tz'ib'. Chatz'aja' ronojel le ch'aqap taq tzij **aw, ow, uw, ew, iw** ke'ariqo. Chak'utu' chi ujujunal le ch'aqap tzij ke'ariqo k'ate k'uri' chasik'ij uwach.

aw	we	uw	wu	wi
ew	wo	iw	wa	ow
ow	ew	wa	iw	wu
aw	wa	uw	wo	wi

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **W** xuquje' le ch'utitz'ib' **w**. Kamulij le k'utb'al ruk' le che' tz'ib'ab'al xuquje' chataqej le tz'ib'anik che uwach le uxaqwuj.

W w W w W w W w W w

W w

Chakamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **w** rachi'lam le uk'u'xtz'ib'. Chaternej le k'amb'al no'j.

wo

wa

we

wi

wu

Chasik'ij uwach le uk'exlob'isax le tz'ib' **w** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik che uwach le uxaq wuj.

WOW

Waw

wew

wiW

WUW

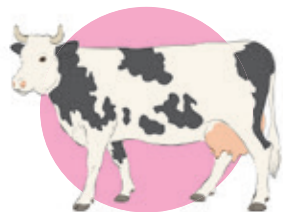
No'jimal chab'ij kib'i' chi ujujunal le wachib'al. Chatzujukj le ch'awib'al tz'ib' ke le ch'aaqap taqtzij: **wa, wu, wo, we** xuquje' **wi**. Ch'atz'aaqatsaj le tzij ruk' le ch'aaqap tzij kraj na. Chatz'ib'aj pa uwi' t aq le juch' k'ate k'uri' chasik'ij uwach le tzij xatz'ib'aj.

_____ j

_____ non

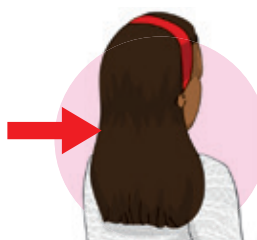
_____ kax

la _____

_____ re

_____ 'aj

Chasik'ij uwach le tzij k'o pa le ukajuxukut. Chatz'ib'aj chi uxe' le wachib'al kuk'utwachij. Kanatij che le b'i'aj ke le winaq xuquje' kech le tinamit ke'tz'ib'ax ruk' nimatz'ib'.

Xwa'n

waram

jawux

wa'ik

wa

wiswil

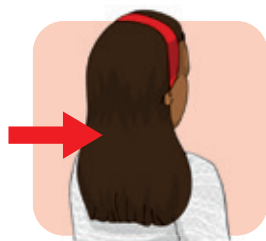

Chawila' chi ujujunal le wachib'al k'o chi uxe' xuquje' le oxib' tzij e k'o pa utzal. Chasik'ij uwach k'ate k'uri' chajuch'u' uxe' le tzij utz utz'ib'axik, are ri tzij kub'ij ub'i' ri wachib'al.

wo'aj

wu'aj

wi'aj

weri

wara

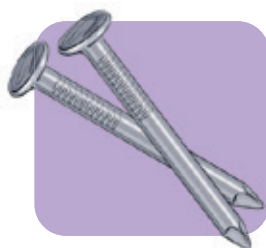
ware

utij

utiw

utix

lawex

lawox

lawux

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aaqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

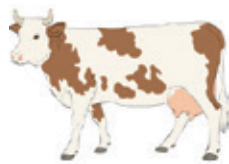
1. Chatatb'ej we taq ch'aaqap taq tzij xuquje' tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' **w**, k'ate k'uri' chawoko'.

wo - we - ow - ew - wu - wi - uw - iw - wa - aw - waw
wew - wuw - wow - wiw

2. Chatatb'ej we tzij uk'amomb'i ri tz'ib' n, t, m, j, k x, l, ch, tz, p, r, s xuquje' w, k'ate k'uri' chawoko'. Chi' kaqakoj ri ch'aaqap taq wuj, kaqawok lajuj tzij.

wa - wa' - Wa'n - wach - Ajaw - iwal - iwir - ulew - utiw - Wel
wes Wich - wuj - wa'ik - lawe - wakax - wonon - waral - worik
ware - weta'm - wi'aj - wiswil - wixnam - wachulew wakatem - klawux
chawila' - xojowik

3. Chawila' le wachib'al k'ate k'uri' chab'ij ub'i'. Chasutij pa jun setesik le tzij uk'amomb'i le ch'awib'al tz'ib' /w/. Chatz'ib'aj ri ub'i' pa taq le juch'.

Chatunu' le tzij re kawok le tz'aaqat chomanik. Chakojo' retal utz'ib'axik pa taq le juch'. Chakamulij le k'utb'al ruk' ache' tz'ib'ab'al. Chacha' jun tzij che kijujunal le kajuxukut rech katz'aaqatsaj le tz'aaqat chomanik. Chatz'ib'aj pa le k'olib'al man k'ota tz'ib'am chi upam. Chakojo' retal ri wachib'al.

Le unan a Wel tajin kutzak

ichaj - che'

Ri uwakax a kutij ja'.

mukun - Xwan

Nikte' kutij rachi'l ri Xwa'n.

tukan- che'

Y y

Xopan le q'ij re retamaxik le tz'ib' **y**. Chatatb'ej we tzijob'elil ri'.

Le yak xopan pa le nim tinamit

Le yak tajin kab'in pa uwi' le jun k'iche'laj are chi' xril le nim tinamit. Sib'alaj xki'kotik. ¿Jas k'u la'? Jun nim cho xriilo man are taj xcha'. Jun juyub', man are taj. ¿Jas k'u la' le nima'q taq ke'chupchutik? ¿Xuquje', le jastaq sib'alaj kitzaq anim pache in? Are' ri' xuchomaj.

Xpe che, xumaj b'enam pa le tinamit rech kub'an **k'otoj na'oj**. Xb'in ruk' ki'kotemal. K'ate k'uri' xuriq jun b'enem ja' xuq'atij ri ub'e. Xub'ensaj ri uchi' le ja' rech xriilo wene' loq' kuramij. Xuchomaj ruk' jun xik'anem, xaq are' le ja' sib'alaj nim uwach. Xraj xuramij ruk' muxanem, xaq le ja' sib'alaj uchoq'ab'.

Xsach uk'u'x, k'ate k'uri' xuriq jun jukub'. Xpaqi' pa upam, man k'o jun xilow rech.

Xuramij ri ja' k'ate k'uri' xopan pa le nim tinamit.

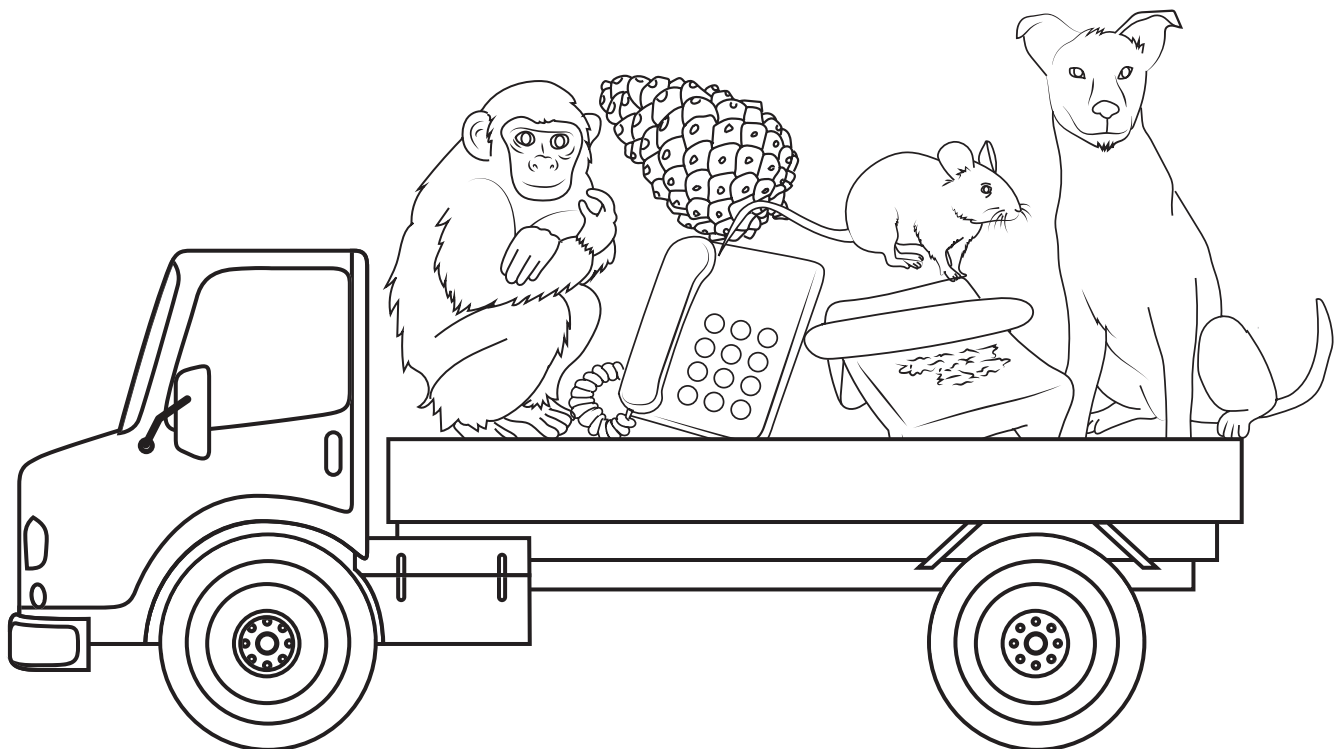
Chujtzijonoq:

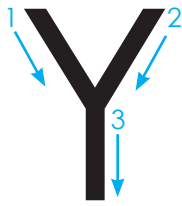
- ¿Jas ri le jastaq re le nim tinamit xril ri yak pa uwi' le k'iche'laj?
- ¿Jas ri k'axk'olil xq'ax pa we k'ulmatajem? ¿Jas ri ub'e xtzukuxik?
- ¿Jas che ri yak man kakwin taj kuram ri ub'e ja'?
- Chak'isa' utza'm ub'e we k'ulmatajem ri'. Chachomaj jas kub'ana' ri yak pa ri nim tinamit. Chatzijoq chike ri awichi'l ri xachomaj.

- ¿Jas le wachib'al k'o pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kata che le tzij? Are ri ch'awib'al tz'ib' /yyy/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' kamulij we tzij ri': /yuk/, /yab'/, /ye/-/kik/. Chab'ij nik'aj tzij chik ke'majtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' /y/.
- Chawila' le wachib'al ke le uwach taq che' xuquje' le ichaj. Chike we ri', xa jun uk'amom ub'ik pa ub'i' le ch'awib'al tz'ib' /y/ pa majb'al. Chariqa' k'ate k'uri' chatz'aja le oxxukut jawi' kariqtaj wi ri tzij **yak**.

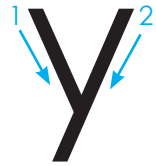
- Chatatb'ej we tzij ri': /moy/, /pu'y/, /xu'y/, /ma/-/yul/, /may/-/b'al/, /k'a/-/yij/. ¿Xata le ch'awib'al tz'ib' /y/? ¿Jas k'o wi? Man k'otaj pa majb'al, je k'o chirij.
- Jun ch'ich' uk'amom ub'ik k'i jas sutaq. Chab'ij kib'i' chi ujujunal. Chatz'aja' le wachib'al che kib'i' uk'amom ub'ik le tz'ib' /y/ pa jun k'olb'al re le tzij. Pa k'isb'al chatz'aja le ch'ich' ruk' le kayb'al utz kawilo.

y

o
a
e
i
u

yak

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /y/. Are le tz'ib' **Y** nimatz'ib' xuquje' le **y** ch'utitz'ib'. Chab'ana utz'ib'axik ri tz'ib' pa jalajoj taq k'olib'al, jas ne kub'ij ri awajtij chawe. Chakamulij uchakuxik le tz'ib' **y** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'riqitaj chi uxe'. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **yo, yu, xuquje' yi.**

payu'

yoy

iyom

ayin

Chasik'ij uwach k'i mul chi ujujunal le tzij. Che'asutij ronojel le ch'aqap taq tzij: **yo, ya, ye, yi** xuquje' **yu** ke'araqo.

kuyunik Xi'yik

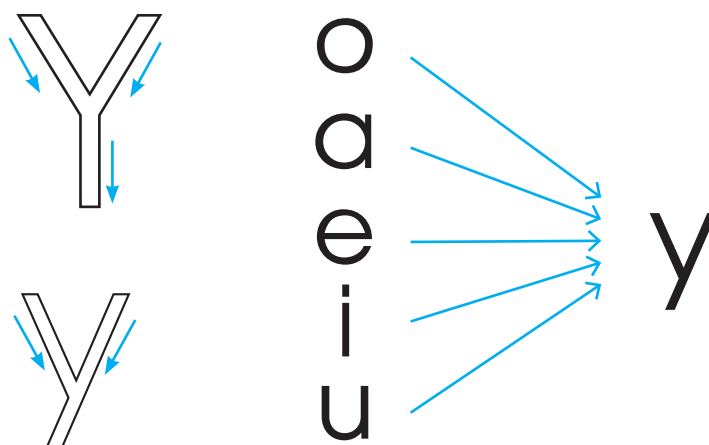
ya'ik

yujik

iyenik

tyox

ya'tal

- Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' Y xuquje' le ch'utitz'ib' y. Chakamulij uk'exlob'isaxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' y.
- Chatatb'ej we tzij ri', k'ate k'uri', chab'ij jas le ch'aqap taq tzij kato, k'ax ta ne' **ay, ey, uy**: /ay/, /uy/, /ey/.
- Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij. Wene' katatb'ej le ch'aqap tzij oy, ay, iy, ey xuquje' uy kaya' jun paq'paj q'ab'aj: aw, uy, on, iy, ex, ay, uw, oy, il, ey, ax, uch, or, up.

Chawila' le tz'ib'. Chatz'aja' ronojel le ch'aqap taq tzij **ay, oy, uy, ey, iy** ke'ariqo. Chak'utu' chi ujujunal le ch'aqap tzij ke'ariqo k'ate k'uri' chasik'ij uwach.

ay iy ɔx
oy ɛy
uy ku ep

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **Y** xuquje' le ch'utitz'ib' **y**. Kamulij le k'utb'al ruk' le che' tz'ib'ab'al xuquje' chataqej le tz'ib'anik che uwach le uxaq wuj.

Y y Y y Y y Y y Y y

Y y

Chakamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **y** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaterne'j le k'amb'al no'j.

yo

ya

ye

yi

yu

Chasik'ij uwach le uk'exlob'isax le tz'ib' **y** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

yoy

yay

yey

yi'y

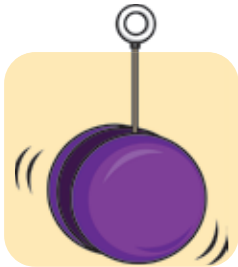
yuy

- Chawila' chi ujujunal le wachib'al, k'ate k'uri' chab'ij ub'i'. Chawila' le tzij k'o pa utzal. Chasutij pa jun setesik le tzij kub'ij le ub'i'.

kuypi'

koypa'

yoy

yay

pay

poy

Ch'ab'ana rutzil ukolmal le ch'aqap tzij, k'ate k'uri' kawok jun tzij. Chatz'ib'aj pa taq le juch' le tzij xawoko. K'ate k'uri', chasik'ij uwach k'i mul.

jik yu

yik cho

yar as

yul ma

ja nik ya

Chasik'ij uwach le ch'aqap taq tzij e k'o pa ujunal ukajuxukut xuquje' le tzij kuwoko, tz'ib'atal pa utzal. Chi uxe' karaq le junam ch'aqap taq tzij xa are' uyujum rib'. Chasik'ij uwach k'ate k'uri' chatz'ib'aj pa utzal le tzij xawoko. Chawila' le k'amb'al no'j.

ya' ik ya'ik

ik ya' ikya'

pi ley piley

ley pi

a yin ayin

yin a

cho yik choyik

yik cho

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we taq ch'aqap taq tzij xuquje' tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' **y**, k'ate k'uri' chawoko'.

yo - ye - oy - ey - yu - yi - uy - iy - ya - ay - yay - yey yuy
yoy - yiy

2. Chatatb'ej we tzij uk'amomb'i ri tz'ib' n, t, m, j, k x, l, ch, tz, p, r, s, w xuquje' y, k'ate k'uri' chawoko'. Chi' kaqakoj ri ch'aqap taq wuj, kaqawok lajuj tzij.

yak - yuk - moy - poy - pu'y - yo'x - yu'l - mayul - sa'y - xu'y - tyox
- asyar - choyik - ya'ik - yatal - yajik - saynik - xiyik yajatik - yamanik
- patzki'y - ankane'y - tzayalik - yoy - payu yamalik - chay - yu'ch.

3. Chatatb'ej le ch'awib'al tz'ib' kub'ij le awajtij k'ate k'uri' b'ij jas le tzij kuwoko. Chatzukuj le ch'aqap taq wuj k'ate k'uri' chawoko le tzij.

/ch/-/o/-/y/-/i/-/k/, /a/-/s/-/i/-/y/-/a/-/r/, /t/-/u/-/x/

Chawila' le wachib'al. Chatz'ib'aj jun tz'aqat chomanik chikij ujujunal. Loq' katz'ib'aj jas ne kawaj. Loq' katz'ib'aj le nab'e ruk' jun awichi'l, wene' ruk' le utob'anik awajtij. Kanataj chawe chi ronojel le tz'aqat chomanik ke'majtaj ruk' nimatz'ib', xuquje' ke'k'isb'en ruk' jun nak'.

ankane'y

poy

ayin

B' b'

Xopan le q'ij re retamaxik le tz'ib' **b'**. Chatatb'ej we k'ulmatajem ri'.

Le b'a kajurunik

Chi uxe' ri ab'ix re ri mam Max k'o jun b'a. Sib'alaj utz kuna' utijik laj taq ab'ix. Kujurij jun ab'ix jewa', kujurij jun ab'ix jela'. K'ate k'uri' kuk'omb'i pa ri ujul rech kutijo.

Ri mam Max sib'alaj xk'a'nar ruk' ri b'a. Xtijtaj k'i ab'ix rumal. Xa rumal ri' xuchomaj ukojik jun **lajab'**.

Le b'a kakay uloq pa ri okib'al rech jun chike le jul. Xa rumal ri' xumaj b'e pa ri ab'ix re ri k'ulja. Ri k'ulja xk'a'narik xuquje' xraj xuchapo. Le b'a man xuya' taj rib' k'ate k'uri' xq'ax pa jun ab'ix chik.

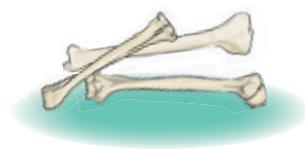
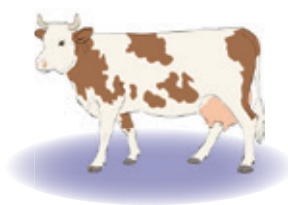
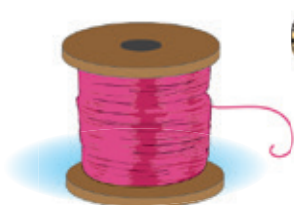
Ronojel ri k'ulja xkimulij kib'. Xkib'ij «Rajawaxik kaqachap ri b'a». Are' xuto ronojel ri xkib'ij. Krilo ronojel ri xkib'ano. Xuquje' kutze'ej ronojel ri chapam lajab' ke le tata'ib'.

Jeri' xk'o'ji' pa ronojel ri uq'ijal ri ab'ix. kujiljitej rib' pa taq ri ab'ix. Man xe'kwin taj xkichapo.

Chujtzijonoq:

- ¿Jas che ri k'ulmatajem ub'i' «Le b'a kajurunik»?
- ¿Jachin ri qas nab'e uwinaqil ri k'ulmatajem?
- ¿Jas che ri b'a man xqaj taj pa chupam lajab'?
- ¿Kachomaj ri b'a k'o na jun q'ij katzalej pa ri rab'ix ri mam Max?

- ¿Jas le wachib'al k'o pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kata' che le tzij? Are ri ch'awib'al tz'ib' /b'/, /b'/, /b'/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' kamulij we tzij ri': /b'im/, /b'u/-/sik/, /b'o/-/chi/-/nik/. Chab'ij nik'aj tzij chik ke'majtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' /b'/.
 • Chab'ij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri kuk'ut ri wachib'al k'o chi uxe'. Chatz'aja' ri oxuxukut re le sutaq ke'majtaj ruk' le junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **b'a**.

- Chatatb'ej we tzij ri': /chub'/, /sib'/, /xub' /, /paj /-/'b'al /, /to/-/'b'a/-/'nel/, /o/-/'ki/, /b'al/. ¿Xata' le ch'awib'al tz'ib' /b'/? ¿Jas k'o wi? Man k'otaj pa majb'al, je k'o chirij.
- Chab'ij no'jimal kib'i' chi ujujunal le wachib'al e k'o ikim. K'amb'al no'j: /a/-/'b'/. Chatzujuk jawi' che le tzij kariqitaj wi le ch'awib'al tz'ib' /b'/. Chajuch'u' ruk' jun nak' le ukajxukut kumajo. Chi ujujunal le kajxukut kuk'utwachij jun ch'awib'al tz'ib'. Chawila' le k'amb'al no'j.

B'

b'

b'

o
a
e
i
u

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /b'/. Are le tz'ib' **B'** nimatz'ib' xuquje' le **b'** ch'utitz'ib'. Chab'ana utz'ib'axik ri tz'ib' pa jalajoj taq k'olib'al, jas ne kub'ij ri awajtij chawe. Chakamulij uchakuxik le tz'ib' **b'** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'riqitaj chi uxe'. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **b'e, b'a, b'i** xuquje' **b'o**.

b'alam

b'e

b'olaj

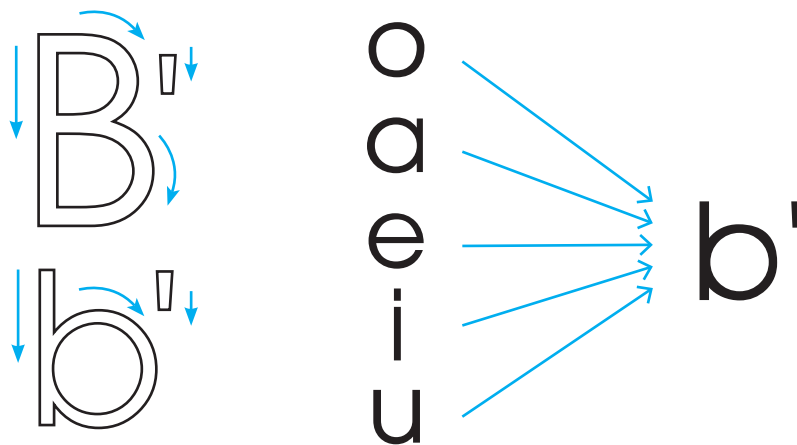

b'is

Chasik'ij uwach le tzij re ujujunal le ukajuxukut. Chatz'aja' le uk'exlob'isaxik: **b'o, b'a, b'e, b'i** xuquje' **b'u**. Chanuk'u' ruk' jun juch' le tzij k'o le junam ch'aqap tzij chike pa majb'al. Chawila' le k'amb'al no'j.

kub'al
b'olaj
b'usul
jub'ij
nab'e
kuchub'al

b'inem
xab'ij
nub'e
b'otaj
chab'al
b'uqul

- Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **B'** xuquje' le ch'utitz'ib' b'. Chakamulij uk'exlob'isaxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **b'**.
- Chatatb'ej we tzij ri', k'ate k'uri', chab'ij jas le ch'aqap taq tzij kato, k'ax ta ne' ab', ib': /ab'/, /ya'/'-ib'/', /chu/'-chu'/'-ib'/'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re kasik'ij uwach le tzij k'o chi uxe'. Chakamulij ruk' ache' tz'ib'ab'al wene' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **ab', ib'**.

chuchu'ib'

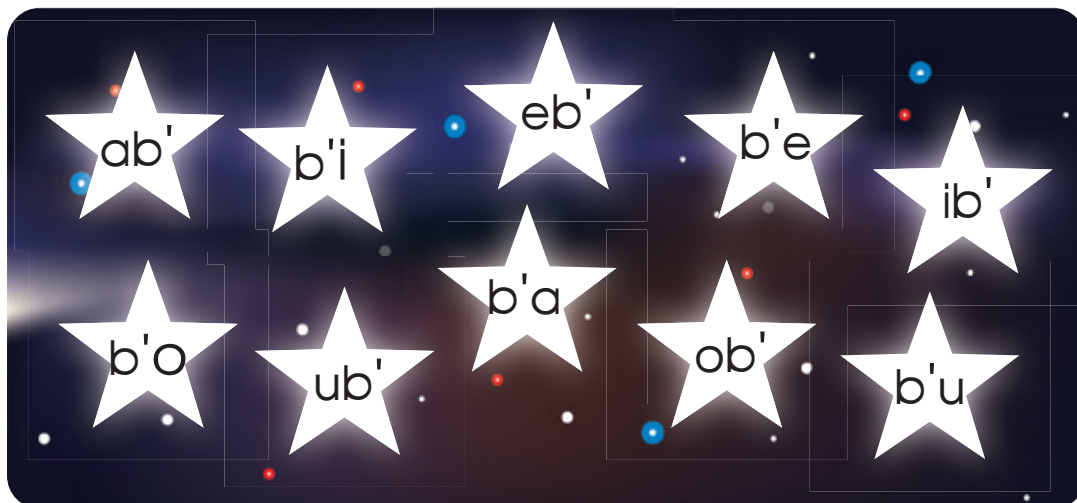

ab'

tata'ib'

Chawila' le wachib'al re le kaj. Chatz'aja' ronojel le ch'aqap taq tzij **ob', ab', eb', ib', ub'** e k'o chi upam taq ch'umil. Chak'utu' chi ujujunal le ch'aqap tzij ke'ariqo k'ate k'uri' kasik'ij uwach.

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **B'** xuquje' le ch'utitz'ib' **b'**. Kamulij le k'utb'al ruk' le che' tz'ib'ab'al xuquje' chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

B' b' B' b' B' b' B' b' B' b'

B' b'

Chakamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **b'** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaternej le k'amb'al no'j.

b'o

b'a

b'e

b'i

b'u

Chasik'ij uwach le uk'exlob'isax le tz'ib' **b'** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

bob'

bab'

beb'

bib'

bub'

No'jimal chab'ij ub'i' le wachib'al. Chatzujuk le ch'awib'al tz'ib' kech le ch'aqap taq tzij : **b'o**, **b'a**, **b'e**, **b'i**, **b'u** ke'ariqo. Chatz'aqatsaj le tzij ruk' le ch'aqap tzij kraj na. Chatz'ib'aj pa taq le juch' man k'ot tz'ib'am chi uwach, k'ate k'uri' chasik'ij uwach chi ujujunal le tzij xawoko.

u _ _ n

_ _ ji _ _ l

_ _ r

mese _ _ l

choyi _ _ l

i _ _ y

Chawila' le wachib'al k'ate k'uri' chasutij le tzij kumaj ub'ixik chi ujujunal le ub'i' le sutaq. Chawila' le k'amb'al no'j.

ab'
al

kab'
yab'

ab'aj
achaj

ixchob'
ixchab'

sub'
sib'

ab'ix
apix

Che we epetinaq kariq nik'aj tzij man etz'aqat taj. Ronojel kik'amom b'ik le tz'ib' b'. Chi uxe' chi ujujunal e k'o oxib' ch'aqap tzij. Che'asik'ij uwach k'ate k'uri' chasutij le kutz'aqatsaj le tzij. K'ate k'uri' chatz'ib'aj pa taq le juch'. Chawila' le k'amb'al no'j.

b'alam

___chi'

___nam

b'e b'il b'a

b'oj b'e b'aj

b'a b'e b'el

___ju___

na___

b'aji___

neb' eb' nab'

b'o b'e b'u

b'a b'ol b'al

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we taq ch'aqap taq tzij xuquje' tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' **b'**, k'ate k'uri' chawoko'.

b'o - b'e - ob' - eb' - b'u - b'i - ub' - ib' - b'a - ab' - b'ab' b'eb' - b'ub'

2. Chatatb'ej we tzij uk'amomb'i ri tz'ib' n, t, m, j, k, x, l, ch, tz, p, r, s, w, y xuquje' b', k'ate k'uri' chawoko'. Chi' kaqakoj ri ch'aqap taq wuj, kaqawok lajuj tzij.

ab' - b'a - b'e - b'im - b'is - b'us - b'ix - b'ur - chib' - ab'aj ab'ix - chub' job' - kab' - keb' - rab' - sub' - xeb' - xub' b'e'n - b'o'j - nab'e - b'usik b'ajim - b'alam - b'aluk - b'anik - b'enam b'ena - b'i'aj - b'olaj - b'olik chojob' - lemob' - ojob' - pixab' - seseb' - xajab' - josb'al - kakab' b'ajchi' - b'ajib'al - b'ochinik

3. Chatatb'ej le ch'awib'al tz'ib' kub'ij le awajtij k'ate k'uri' b'ij jas le tzij kuwoko. Chatzukuj le ch'aqap taq wuj k'ate k'uri' chawoko le tzij.

/x/-/u/-/b'/, /b'/-/e/-/n/-/a/-/m/, /j/-/u/-/k/-/u/-/b'/'

Chasik'ij uwach le tzij chi ujujunal le q'at. Chab'ana' rutzil ucholaj k'ate k'uri' chawoko le tz'aqat chomanik. Kanatij chi ronojel le tz'aqat chomanik ke'majtaj ruk' nimatz'ib' xuquje' kak'is ruk' nak'. Chatz'ib'aj le tz'aqat chomanik pa taq le q'at.

ub'en.

a Tor

Ri

xutij

pa

Ri

a Lu.

tijob'al

kakikot

b'alam.

rij

le

Kpilpin

Q q

Xopan le q'ij re retamaxik le tz'ib' **q**. Chatatb'ej we k'ulmatajem ri'.

Le qulaj xuquje' ri chachal

K'o jun chaq'ab' ri Ixchel xrichik'aj che ri uqul kach'aw ruk'. Pa ri richik' ri uqul xuta' chech, jas che man kukoq taj **chachal** chre. Maya, jun laj ali, k'o b'elejeb' ujunab', xub'ij che ri uqul karulb'ej na. Petinaq chi ri q'ij kukoq jun chech sib'alaj je'lik.

Pa ri aq'ab'il re ukab' q'ij, chi majana kb'e pa tijob'al, ri Ixchel xukoq le uchachal ri unan.

Chaq'ab', xrichk'aj chik jumul ri uqul. Are' xumaltyoxij chech rumal xukoq ri chachal chech. Xa are' xub'ij chech, are' kraj jun chachal qas rech are'. Man are taj ri rech ri unan.

Maya chi' xk'astajik man reta'm taj jas kub'ano. Man k'ota ri urajil rech kuloq' jun uchachal.

Chi xtzelej pa ri tijob'al xuriaq nik'aj pixik' rija'j ri b'iqit. Xumulij nik'aj mutzaj xuquje' ruk' ri' xub'an ka'ib uchachal. Xutz'aj che jalajoj taq kayb'al k'ate k'uri' xukojo.

Chaq'ab' xrichk'aj che ri uqul sib'alaj kki'kotik rumal ri uchachal.

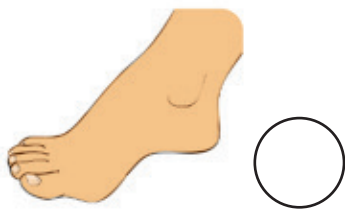
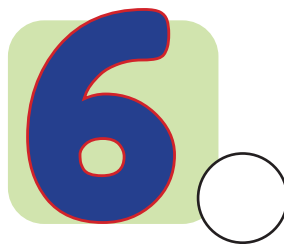
Chujtzijonoq:

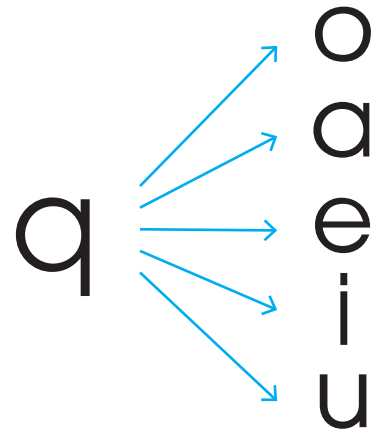
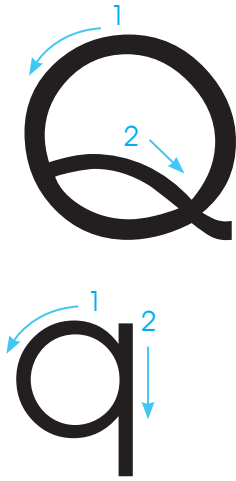
- ¿La k'o jumul ata'om jun k'ulmatajem junam ruk' we ri'? ¿La utz xato?
- ¿Jawi xq'ax wi we k'ulmatajem?
- ¿Jas che kachomaj at che ri qulaj karaj jun uchachal?
- Chanatij jas xq'ax pa majb'al, pa unik'aj xuquje' pa k'isb'al re le k'ulmatajem. Chab'ij chike le awichi'l.

- ¿Jas le wachib'al k'o pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kata' che le tzij? Are ri ch'awib'al tz'ib' /q/, /q/, /q/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' kamulij we tzij ri': /qij/, /qoj/, /qa/- /jom/, /qu/- /mal/. Chab'ij nik'aj tzij chik ke'majtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' /q/.
- Chawila' le jalajoj taq chakunem. Chatz'aja le ch'umil le kemajtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' re le tzij **qul**.

- Chatatb'ej we tzij ri': /saq/, /aqan/, /wi/-/naq/, /sa/-/qa/-/rik/. ¿Xata' le ch'awib'al tz'ib' /q/? Man k'o taj pa majb'al, je k'o chirij.
- Chab'ij no'jimal kib'i' chi ujujunal le wachib'al epetinaq. Chatz'aja' ruk' rax ukayb'al le setesik ke le wachib'al che kib'i' uk'amom b'i le ch'awib'al tz'ib' /q/ pa unik'aj xuquje' che xar ukayb'al le kik'amom b'ik pa k'isb'al.

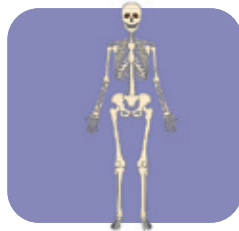

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /q/. Are le tz'ib' **q** nimatz'ib' xuquje' le **q** ch'utitz'ib'. Chab'ana utz'ib'axik ri tz'ib' pa jalajoj taq k'olib'al, jas ne kub'ij ri awajtij chawe. Chakamulij uk'exlob'isaxik le tz'ib' **q** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'riqitaj chi uxe'. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **qi** xuquje' **qa, qu, qo**.

wu**q**ub'

b'a**q**ilal

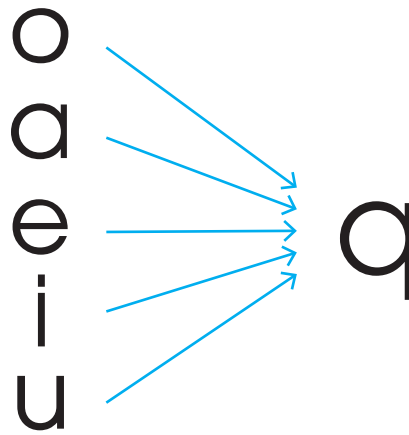
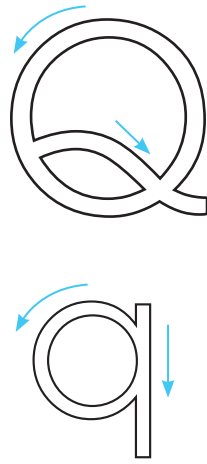
e**q**a'n

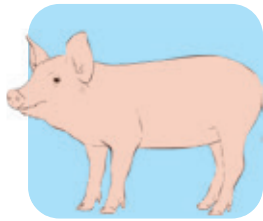
wo**q**ow

Chasik'ij uwach k'i mul le tzij ri'. Chajuch'u' ruk' jun X pa le ukajxukut jachin taq k'o chike le ch'aqap taq tzij **qo, qa, qe, qi, qu**. Chawila' le k'amb'al noj.

saqil ☒	siqik ☐
wakax ☐	chanim ☐
qajik ☐	qumuxik ☐
tem ☐	poqon ☐
eqe'le'n ☐	b'ena ☐
naqaj ☐	qasaxik ☐

- Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **Q** xuquje' le ch'utitz'ib' **q**. Chakamulij uk'exlob'isaxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **q**.
- Chatatb'ej we tzij ri', k'ate k'uri', chab'ij jas le ch'aqap taq tzij kato, k'ax ta ne' aq, iq, uq, eq: /aq/, /eq/, /oq/.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach le tzij e k'o chi uxe'. Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **uq, aq**.

aq

uq

Chasik'ij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ronojel le ch'aqap taq tzij. Chawila' le ch'aqap tzij k'o pa majb'al re le cholinem. Che'asutij ronojel le xaq ejunam.

aq	ap	aq	ab'	aq
uq	uq	ub'	uq	up
iq	ib'	ip	iq	iq
eq	ep	eq	eb'	eq
oq	oq	op	ob'	oq

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **B'** xuquje' le ch'utitz'ib' **b'**. Kamulij le k'utb'al ruk' le che' tz'ib'ab'al xuquje' chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

Q q Q q Q q Q q Q q

Q q

Chakamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **b'** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaternej le k'amb'al no'j.

qo

qa

qe

qi

qu

Chasik'ij uwach le uwokik le tz'ib' **q** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik che uwach le uxaq wuj.

qoq

qaq

qeq

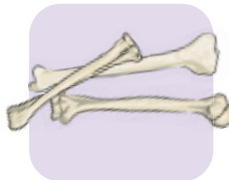
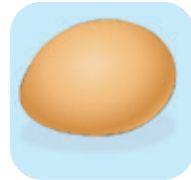
qiq

quq

No'jimal chab'ij kib'i' ronojel le wachib'al. Chatzukuj jawi' k'o le tz'ib' q. K'ate k'uri' chatz'ib'aj le tzij pa le juch' kumaj chi ujujunal le wachib'al. Chawila' le k'amb'al no'j.

ixpaq

Chasik'ij uwach le cholol tzij. K'ate k'uri', che'atzukuj pa le kirim tz'ib' xuquje' che'asutij pa jun kajxukut sutunem. Chawila' le k'amb'al no'j

qulaj

poqon

mu'q

pi'q

winaq

qachalal

p	m	u'	q	m	i	x	p	u	x
a	q	a	c	h	a	l	a	l	i
o	w	i	n	a	q	x	j	n	u
w	e	b'	l	a	e	p	i'	q	a
q	u	l	a	j	p	o	q	o	n

Chi ujujunal le cholinem ke'ariq le tz'ib' kuwok le tzij. Rajawaxik kacholajij rech kaweta'maj jas ri' tzij kuwoko. Chatz'ib'aj le tzij pa le juch'. Chawila' le k'amb'al no'j.

a n q a

aqan

j a q a

p q w a

x o q i

q a' n e

q s a

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' **q**, k'ate k'uri' chawoko'.

qo - qu - qa - qe - qi - aq - iq - oq - uq - eq - qeq qiq - qoq - quq
qaa

2. Chatatb'ej we tzij uk'amomb'i ri tz'ib' n, t ,m, j, k x, l, ch, tz, p, r, s, w, y, b' xuquje' q, k'ate k'uri' chawoko'.

aq - uq - laq - peq - pi'q - suq - xaq - b'aa - saq - jo'q - qech
qas - peq - quq - aqan - aqaj - pwaq - qolik - qolom qulaj - qojom
qajaw - qajom - winaq - chaqoj - poqon - egele'n - chuwe'q - winaq
chwe'q - ixpaq - chinoq - qachi'j - aninaq - qachalal - qumuxik
qachalal - qumuxik - qasaxik - nojinaq - petinaq - kaqkoj - saqarib'al

3. Chatatb'ej le ch'awib'al tz'ib' kub'ij le awajtij k'ate k'uri' chab'ij jas le tzij kuwoko. Chatzukuj le ch'aqap taq wuj k'ate k'uri' chawoko le tzij.

/q/-/e/-/ch/, /s/-/u/-/q/, /q/-/a/-/j/-/o/-/m/

- Chawila' le wachib'al. Chatz'aqatsaj le tz'aqat chomanik, ruk' le tzij karaj na pa ujujunal.
- Maq'alik chasik'ij le tz'aqat chomanik. ¿Jas kiya' ub'ixik chawe?

Le sib'alaj chom.

Rumal kutij xuquje' ichaj.

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje' rech ukamulixik

Katqasik'ij rech katetz'an xuquje' rech kakamulij le xawetamaj. Xa rumal ri', wechanim kariq k'i tzij ruk' chi kijujunal le tz'ib' xawetamaj n, t, m, j, k, x, l, ch, tz, p, r, s, w, y, b' xuquje' q. Kuya'o kachakuj nik'aj pa jun q'ij xuquje' nik'aj pa jun q'ij chik.

- Chasik'ij uwach le tzij re le choltzij. K'ate k'uri', chacha' jun chike le choltzij xuquje' chasik'ij uwach le tzij anaqil, nab'e jun q'e't k'ate k'uri' le jun chik.
- Chakojo' ronojel le choltzij, chawoko' job' k'ulaj tzij kemajtaj ruk' junam tz'ib'. Le k'ulaj tzij kmajtaj ruk' jalan majb'al tzij.
- Chajuch'u' ruk' jun X, le tzij man kamaj taj le ucholaj xuquje' chata' jas ub'eyal le tzij kub'ij chawe.
- Chawila' ronojel le tzij re le choltzij, k'ate k'uri' ka'ib' k'ulaj tzij rech le wokaj pa che le tzij ri': teleb' xuquje' qulaj, we tzij ri', are kekoj pa ja wa'im. Chatz'ib'aj le k'ulaj tzij pa le awuj, chasik'ij chi uwach le awajtij xuquje' chab'ij jas le uwokaj.
- Pa juk'ulaj, chixetz'an rech kiwok le tz'aaqat chomanik. Chi ujujunal kitzukuj jun tzij chi upam le choltzij, kab'ij che ri awichi'l, rech kub'ij jun tz'aaqat chomanik ruk' le tzij.

W w

wa'ik	saqwach
pwi'	xwarik
pwaq	wakax
Wa'n	klawux
ulew	ware
siwan	Wel
xojowik	lawe
waqib'	waral

Y y

yak	yo'x
poy	yajanik
kuyunik	choyik
yab'il	patzki'y
tzayalik	yuk
saynik	kuypa'
yujik	yuqub'am
mayul	yuqik

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje' rech ukamulixik

B' b'

junab'	b'is
b'a	meseb'al
choyib'al	cho
kab'	ab'al
b'aaq	pixab'
b'inem	b'ajchi'
b'ajib'al	chojob'
okib'al	kuchub'al
teleb'	b'alam
sub'	xajab'

Q q

qajik	qachalal
b'aaq	jo'q
saqil	qolik
laq	suq
kaqix	saqarik
poqon	petinaq
qulaj	naqaj
winaq	nojinaq
poqlaj	saqb'ach
b'aqilal	chuwe'q

Pa le choltzij k'o pa le utzal, kariaq nik'aj
tzij chik. Chab'ana' we ri':

- Chanuk'u ruk' jun juch' le tzij re le nab'e q'at ruk' le rech ukab' q'at, ke'k'isb'en ruk' le junam tz'ib'.
- Chacha' oxib' tzij re le nab'e cholinem. Chatzukuj uk'ulaj ruk' jun awichi'l xuquje' chib'ana' we ri': chi ujujunal chi kamulij we ch'awib'al tz'ib' re jun chike le tzij xuquje' le jun chik, chib'ij jas le tzij. Kib'an wa' we ri', chi ijujunal, ruk' le oxib' tzij. K'amb'al no'j: /u/, /t/, /i/, /w/ le tzij utiw.
- Chacha' oxib' tzij re le ukab' cholinem. Chawesaj le nab'e tz'ib' k'ate k'uri' chasik'ij uwach jas le kelkanoq le tzij.

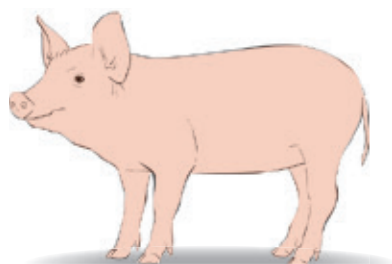
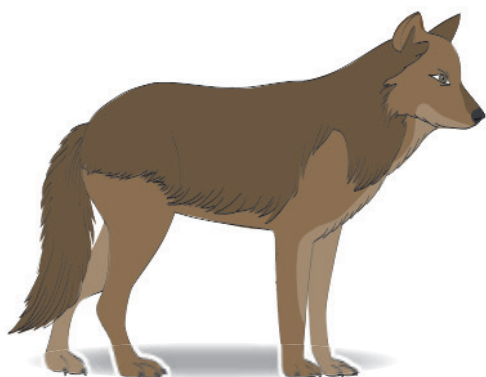
Nik'aj tzij chik.

ixoaq	iwir
b'aluk	ayin
aaqaj	uwa'l
wanab'	iwal
ub'en	rayij
awex	tew
b'uch	maltyoxnik
iyom	rab'
qonojel	job'
ulew	jalwach

Ch'akanem tzij

Taqanik chak: we etz'anem ri' k'o kijab' ch'aqap wuj chech re le etz'anem. Chi ujujunal k'o jun wachib'al chech xuquje' b'enaq tz'ib'atal le ub'i' chech pa le ka'ib' uwach. Xuquje' kchakon jun etz'anem rech ch'aqap taq wuj ruk' le uk'u'x tz'ib', uk'u'x tz'ib' ruk' tz'ut xuquje' le tz'ib' chakum chik, eb'enaq pa k'isb'al. We etz'anem ri', loq' kb'an pa wokaj rech oxib' wene' kijab' ak'alab'.

¿Jas ri retz'ab'axik? Chi ujujunal le ak'al kucha' le uwach le ch'aqap wuj jachin ruk' kraj ketz'an wi. Jun chike le ak'alab' kumulij ronojel le ch'aqap wuj ruk' tz'ib' xuquje' uk'u'x tz'ib' etamatal chik. Kucholij k'ate k'uri' kujupub'a' uwach le tzij xuquje' are' kak'utuw ub'ik le ch'aqap taq wuj xuquje' kub'ij le ub'i'. Le nik'aj chik kitzukuj pa le kich'aqap taq wuj re wachib'al xuquje' tzij we tz'ib' ri', xuquje' kik'ut ruk' jun laj ab'aj wene' jun laj b'olob'ik wuj. Le ak'al kakwin chuk'isaxik ronojel le tz'ib' pa le ch'aqap taj wuj, rajawaxik kuriq uchi' xuquje' kub'ij xinch'akanik. We etz'anem ri', loq' kb'an k'i mul xaq rajawaxik ke'k'ax le uk'olib'al le ch'aqap taj wuj.

u

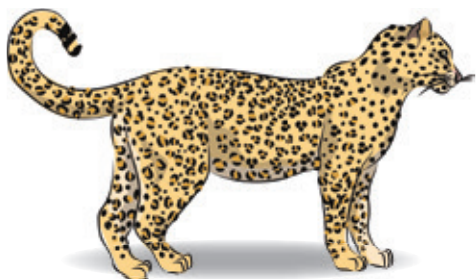
t

i

w

a

q

b'

a

l

a

m

i

b'

o

y

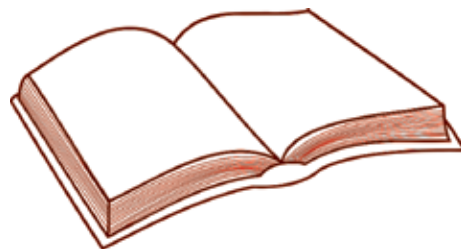
a q a n a j

a b'

a n k a n e' y

w u j

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a'

o'

u'

e'

i'

a'

o'

u'

e'

i'

a'

o'

u'

e'

i'

w

y

b'

q

w

w

y

b'

q

y

w

y

b'

q

b'

w

y

b'

q

q

W

Y

B'

Q

W

W

Y

B'

Q

Y

K' k'

Xopan le q'ij re retamaxik le tz'ib' **k'**. Chatatb'ej we k'ulmatajem ri'.

Le k'oy esal wach

Le jun puq k'oy sib'alaj ke'b'isonik. Rimal jun laj k'ojol k'oy xyab'anik. Are' ri' qas kb'e kiwach ri puq k'oy chirij. Rimal ri jalajoj taq tzeleb'nik xuquje' xojoj kub'an chi kiwach le nik'aj sib'alaj utz kakilo.

Qas utz kakilo are ri esal wach kub'ano. Karesaj uwach xaq ne' pasu ri uwach chikop pa ri k'iche'laj. Xaq are' chanim b'enaq chi kijab' q'ij yawab'.

Ri k'amal b'e xtaqanik rech xkik'om ub'ik ruk' ri ajkun. Ri ajkun xub'ij chech, jas ri kunab'al kraj: jok'al xik'anem, kak'al uch'awib'al k'isik', juk'al uch'awib'al b'alam xuquje' juk'al ub'ix lol. Rajawaxik oxmul kub'an jun q'ij.

Le k'oy **esal wach** xb'ison rumal ri kunab'al xb'ix chech. Sib'alaj k'ax ri uch'akul man k'ota ri uchoq'ab' rech kresaj wach. Ri unan xuk'am ub'ik chech are' nik'aj rax taq uwach che'. Ri k'oy esal wach xutijo k'ate k'uri aninaq xuna' utzilal che ri uch'akul.

K'ate' k'uri' xumaj ri kunab'al xb'ix chech. Konojel le k'oy sib'alaj xe'kikotik.

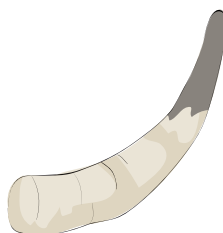
Chujtzijonoq:

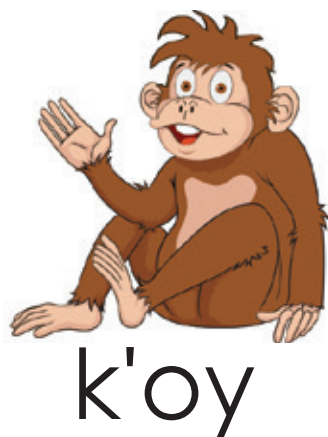
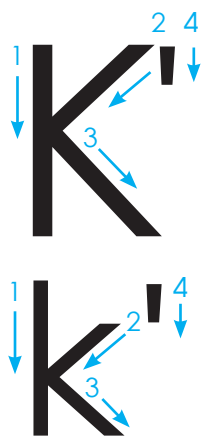
- ¿Jas ri k'olib'al wene' ch'aaqap uwach ulew kachomaj at xq'ax wi we k'ulmatajem ri'?
- ¿Jas ri xq'ax pa we k'ulmatajem ri'? ¿Jas che xq'axik?
- ¿Jas ri', ri kunab'al xub'ij ri ajkun chech ri laj k'oy? ¿Jas che kachomaj at ri ajkun kaya' ri kunab'al chech?
- Chachomaj jun k'ulmatajem ruk' laj k'oy esal wach. Chab'ij chikech ri awachi'l.

- ¿Jas le wachib'al k'o pa le utzal? No'jimal chab'ij le ch'awib'al tz'ib': /k'/-/o/-/y/. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kata'o? Are ri ch'awib'al tz'ib' /k'/. K'i mul chakamulij. We chanim sib'alaj anaqil. Chatatb'ej xuquje' chakamulij we tzij ri': /k'i/, /k'a/, /k'ul/- /ja/, /k'o/- /tik/. Chab'ij nik'aj tzij chik ke'majtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' /k'.
- Chakamulij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri kib'i' ri wachib'al e k'o chi uxe'. Chajuch'u' ruk' jun X le setesisk ke le wachib'al ke'majtaj ruk' le junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **k'oy**.

- Chatatb'ej xuquje' chakamulij we tzij ri': /jo/-/k'om/, /a/-/chik/, /a/-/wuk'/, /sa/-/k'aj/, /nu/-/k'ik/. ¿Xata' le ch'awib'al tz'ib' /k'? Man k'o taj pa majb'al, je k'o chirij.
- Chakamulij no'jimal kib'i' le wachib'al e k'o ikim. Chatz'aja' ruk' kaq ukayb'al le kajxukut ke le wachib'al che kib'i' uk'amom b'i le ch'awib'al tz'ib' /k'/ pa unik'aj xuquje' che xar ukayb'al le kik'amom b'ik pa k'isb'al.

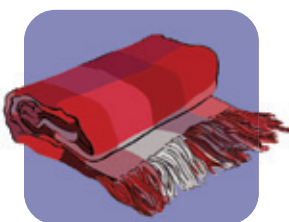

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /k'/. Are le tz'ib' **K'** nimatz'ib' xuquje' le **k'** ch'utitz'ib'. Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /k'/. Are le tz'ib' **K'** nimatz'ib' xuquje' le **k'** ch'utitz'ib'. Chab'ana utz'ib'axik ri tz'ib' pa jalajoj taq k'olib'al, jas ne kub'ij ri awajtij chawe. Chakamulij uk'exlob'isaxik le tz'ib' **k'** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'riqitaj chi uxe'. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **k'i, k'e, k'u** xuquje' **k'a**.

k'e

k'u

k'i yaq

k'a

Chawila' le wachib'al. Chasik'ij uwach le tzij kuk'utwachij. Chatz'aja' le kajuxukut ke le ch'aqap taq tzij: **k'o, k'a, k'e, k'i, k'u** ke'ariqo.

k'o xob'

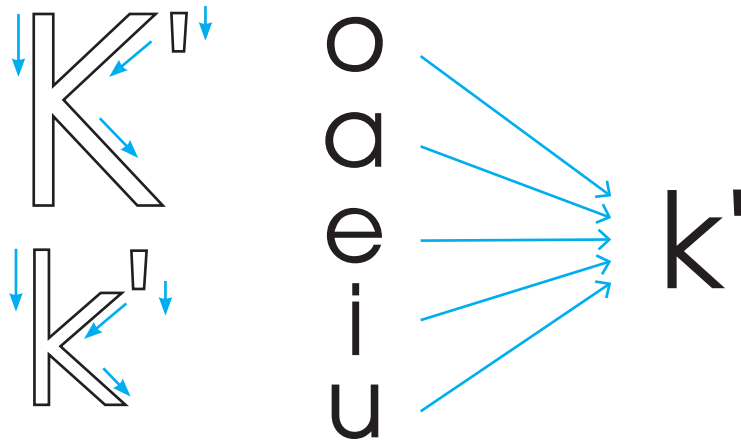
k'i sik'

ix k'aq

pix k'a nem

- Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **K'** xuquje' le ch'utitz'ib' **k'**. Chakamulij uk'exlob'isaxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **k'**.
- Chatatb'ej we tzij ri', k'ate k'uri', chab'ij jas le ch'aqap taq tzij kato, k'ax ta ne' ok', ik', uk', ek': /ok'/. /uk'/. /ik'/.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach le tzij e k'o chi uxe'. Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **ek', ik', ak'**.

ak'

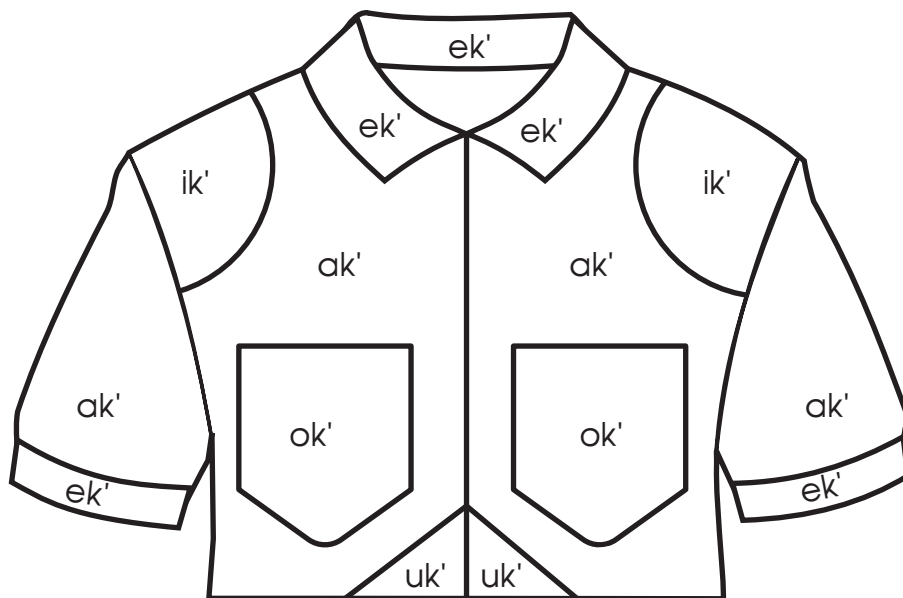

ek'

ik'

Chatzukuj pa le uwachib'al le kamixa', le ch'aqap taq tzij **ok', ak', ek', ik', uk',** k'ate k'uri' chatz'aja' ruk' le ukayb'al kb'ix chawe.

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' xuquje' le ch'utitz'ib' **k'**. Chataqej le k'utb'al ruk' le che' tz'ib'ab'al.

K' k' K' k' K' k' K' k' K' k'

K' k'

Chakamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **k'** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaternej le k'amb'al no'j.

k'o

k'a

k'e

k'i

k'u

Chasik'ij uwach le uk'exlob'isax le tz'ib' **k'** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

k'ok'

k'ak'

k'ek'

k'ik'

k'uk'

Chasik'ij uwach chi ujujunal we tzij ri'. Chawajalaj le ch'aqap taq tzij kuwok chi ujujunal le tzij, k'ate k'uri' chatz'ib'aj ja nik'pa chi upam le setesik. K'ate k'uri' chajacha' uwach le tzij pa ch'aqap taq tzij, xuquje' chatz'ib'aj chi ujujunal chi upam le kajuxukut. K'o nik'aj xaq jun k'o chike. Chawila' le k'amb'al no'j.

k'ay

①

k'ay

nuk'ik

○

k'otik

○

pak'alik

○

k'atanal

○

k'aslemal

○

Chasik'ij uwach k'i mul le tzij, K'ate k'uri', chawila' le wachib'al. Chanuk'u' ruk' jun juch' chi ujujunal le tzij ruk' le wachib'al kumajo.

k'isis

kik'

k'im

k'um

achik'

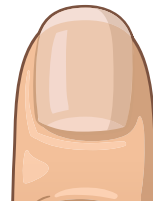
k'uch

Chawila' le wachib'al k'o chi uxe'. Pa utzal tz'ib'atal ri ub'i', le tzij uk'amom ub'ik jun tz'ib' man are taj le ucholaj. Chatzukuj le tz'ib' k'ate kuri' chajuch'u' ruk' jun X. K'ate kuri' pa taq le juch' man k'o ta tz'ib' chi upam, chatz'ib'aj ukolmalil le tzij. Chawila' le k'amb'al no'j.

k'o~~x~~

k'oj

ixyaq'

lawex

kwa'

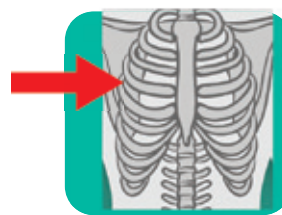
No'jimal chab'ij ub'i' chi ujunal le wachib'al. Chatzukuj le ch'aqap tzij uk'amom pa le ub'i', wene'w k'e, k'i, k'o, k'u, k'a. Chasutij le kumaj le wachib'al. K'ate k'uri', chatz'ib'aj pa taq le juch' le tzij kumajo. Chawila' le k'amb'al no'j.

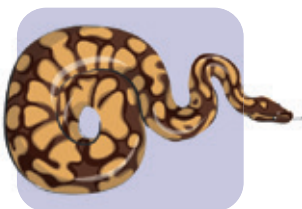
k'a ka
kaxa

ko k'o

k'a ka

k'u ku

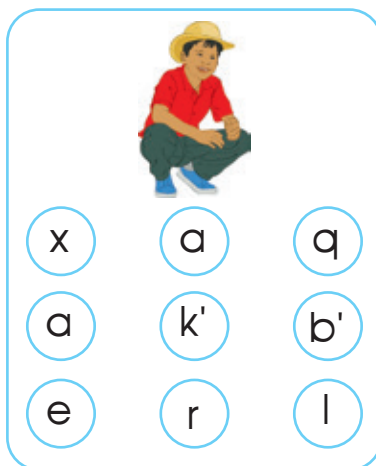

k'i ki

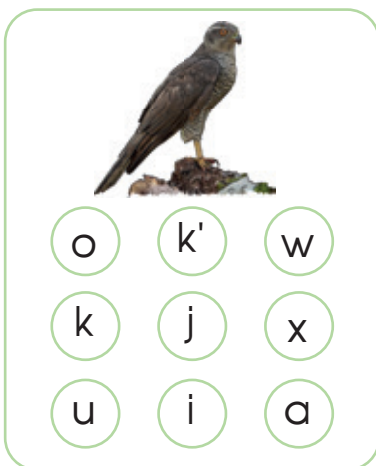

k'o ko

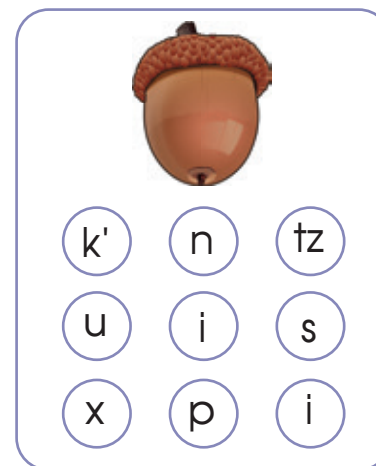
Chawila' ronojel taq le wachib'al. Chab'ij ub'i' chi no'jimal. Chatz'aja' ronojel taq le setesik uk'amom le tz'ib' kuwok ub'i' chi ujunal le wachib'al, k'ax taj ktz'ib'ax ruk' le **k** wene' ruk' le **k'**. K'ate k'uri', chatz'ib'aj pa taq le juch' man k'ota k'o chi uwach.

x a q
a k' b'
e r l

o k' w
k j x
u i a

k' n tz
u i s
x p i

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' **k'** wene' k, k'ate k'uri' chawoko'.

k'o - ko - ku - k'u - k'a - ka - ke - k'e - k'i - ki

2. Chatatb'ej we tzij uk'amom b'i ri tz'ib' n, t, m, j, k, x, l, ch, tz, p, r, s, w, y, b', q xuquje' **k'**, k'ate k'uri' chawoko'.

k'aj - k'ax - k'awex - k'oj - k'ut - ixk'aq - ik - ik' - k'i - ki - k'ak' k'alk'a'x
k'ok' - k'ulanem - k'o'x - ak'al - pok' - k'ulaj - k'im k'ilim - k'alaj - k'olaj.

3. Chatatb'ej le tzij kik'amomb'i pa tz'ib'anem le tz'ib' k xuquje k'. Chawoko'.

/k'/-/i/-/s/-/i/-/k/, /k'/-/u/-/t/-/i/-/k/, /k/-/i/-/k'/-/e/-/l/

- Chaqupij le ch'aqap taq wuj, pa le juch' ruk' nak'. Chasik'ij uwach k'ate k'uri' chatzukuj le tzij kub'ij ub'i' le wachib'al.
- Chanek'a chi ujujunal le ch'aqap taq wuj k'o wachib'al che pa le awuj xuquje' ikim le tzij kumajo.

			
k'aj	juk'ub'	uk'a'	kisik'
kaj	jukub'	uka'	k'isik'

Chasik'ij uwach chi ujujunal le tzij rech le nab'e kajuxukut. Pa le ukab' kajuxukut chatzukuj jun tzij uk'ulaj, k'ate k'uri' chanuk'u ruk' jun juch'. Pa taq le juch' man k'ot k'o chi upam, chatz'ib'aj jun tz'aqat chomanik ruk' ukojik le ka'ib' tzij. Chnatajoq kamaj tz'ib'anem ruk' le nimatz'ib' xuquje' kak'is ruk' le nak'.

k'el

-

k'um

-

ak'

rax

-

nim

-

ki'

T' t'

Xopan le q'ij re retamaxik le tz'ib' **t'**. Chatatb'ej we k'ulmatajem ri'.

Le t'ot' xpaqi' pa q'eb'u't ch'ich'

Le t'ot' tajin kutij uwa pa ri saqarib'al chi' jun **q'eb'u't ch'ich'** xqaj pa le utzal. Le uxaq taq le ichaj tajin kutij le t'ot' xetzaq rumal le tew. Le t'ot' no'jimal xqaj pa le ulew rech rilik. ¿Jawi' xtzaq wi le nuwa tajin kintijo? Jeri' kub'ij.

Xujururej rib' xb'e jela' xpe jewa', xaq are le uwa man k'ota chila'. Man xuriq taj, xaq xoq'o'l xuquje' q'aynaq taq q'ayes xuriqo.

K'ate' k'uri' xuriq jun jastaq sib'alaj ko xuquje' joron, joron. Ri utijik man una'om taj, pa cha ta le jastaq utijom are'. Xsach chi re che tajin kutzukuj ri uwa, are xb'e uwach che ri xuriqo.

Ri ranima' ch'ich' ri jun q'eb'u't ch'ich', xumaj roqonem. Ri jun q'eb'u't ch'ich' xumaj b'irb'item xuquje' xumaj uyekik rib' pa uwi' ri ulew.

Ruk' laj rochoch k'o chi rij, ri laj t'ot' xumaj b'enam pa le jun q'eb'u't ch'ich'. K'ate k'uri' chikaj xril uloq le uwach ulew. Ri t'ot' man xusach ri jun utzalaj wakatem.

Chujtzijonoq:

- ¿Jas k'olib'al rech le uwach ulew kachomaj at, xq'ax wi le k'ulmatajem ri'?
- ¿Jas xub'an ri t'ot' rech xopan pa le q'eb'u't ch'ich'?
- Chaya' ub'ixil oxib' jastaq xuq'axej le t'ot'.
- Chachomaj, le t'ot' kutzijoj chike le rachi'l le xuq'axej. ¿Jas kachomaj at le kutzijoj chike?

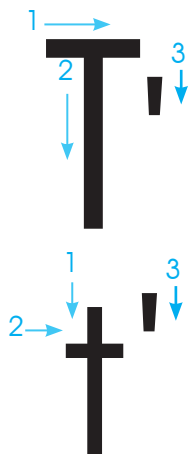
- ¿Jas le k'o pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kata'o? Are ri ch'awib'al tz'ib' /t'/, /t'/, /t'/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' chakamulij we tzij ri: /t'an/, /t'or/, /t'u/- /y'i'k/. Chab'ij nik'aj tzij chik ke'majtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' /t'/.
- Chawila' le wachib'al, xaq jun uk'amom ub'ik pa majb'al re le ub'i' le ch'awib'al tz'ib' /t'/.

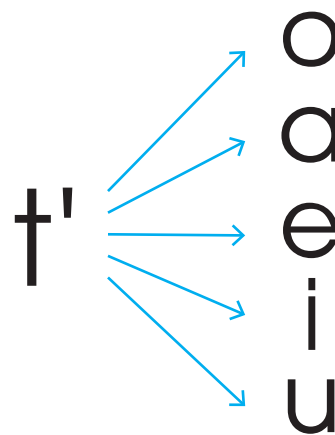
- Chatatb'ej xuquje' chakamulij we tzij ri': /lo/-/t'em/, /qa/-/t'i/-/so'n/, /ja/-/t'im/, /nu/-/t'uy/-/b'al/. ¿Xata' le ch'awib'al tz'ib' /t'/? ¿Jas k'o wi? Man k'o taj pa majb'al, k'a chirij k'owi.
- Chatatb'ej we b'alq'atim tzij k'ate k'uri' chakamulij. Nab'e no'jimal k'ate k'uri' aninaqil. Chawetamaj ub'ixik ruk' aninaqilal.

Kut'isoj, kut'isoj, kut'isoj
 ri t'isonel ri ut'iso'n.
 Ri ut'iso'n kut'isoj, kut'isoj.
 Ri t'isonel xut'is, nut'iso'n.

t'ot'

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /t'/. Are le tz'ib' **T'** nimatz'ib' xuquje' le **t'** ch'utitz'ib'. Chab'ana utz'ib'axik ri tz'ib' pa jalajoj taq k'olib'al, jas ne kub'ij ri awajtij chawe. Chakamulij uk'exlob'isaxik le tz'ib' **t'** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'riqitaj chi uxe'. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **t'i, t'u**.

xu^{t'}ib'al

ja^{t'}ilik

t'iqb'al

t'uq

Chasik'ij uwach le ch'aqap tz'ib': **t'u, t'a, t'o, t'e, t'i** koom rajalib'al. Chakojo' pa jun setesik le rajalib'al le ch'aqap tzij ruk' le kawaj kanuk' wi. Chatz'ib'aj pa le juch' le uk'exlob'isaxik xawoko.

1 t'e 4 t'efa

5 t'i

2 t'o

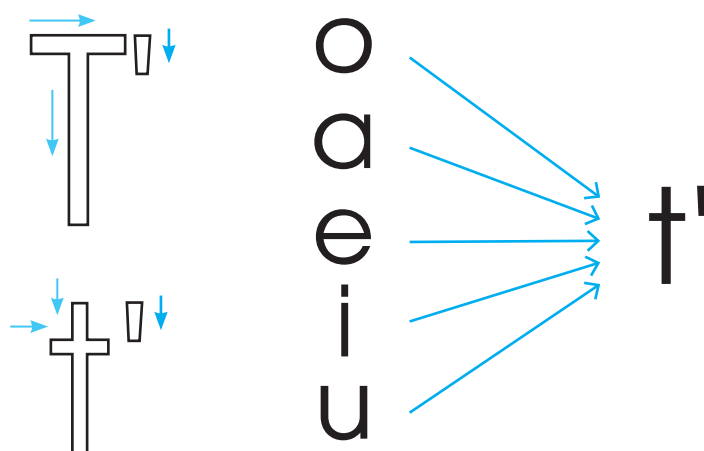
6 t'a

3 t'u

7 t'o

4 t'a

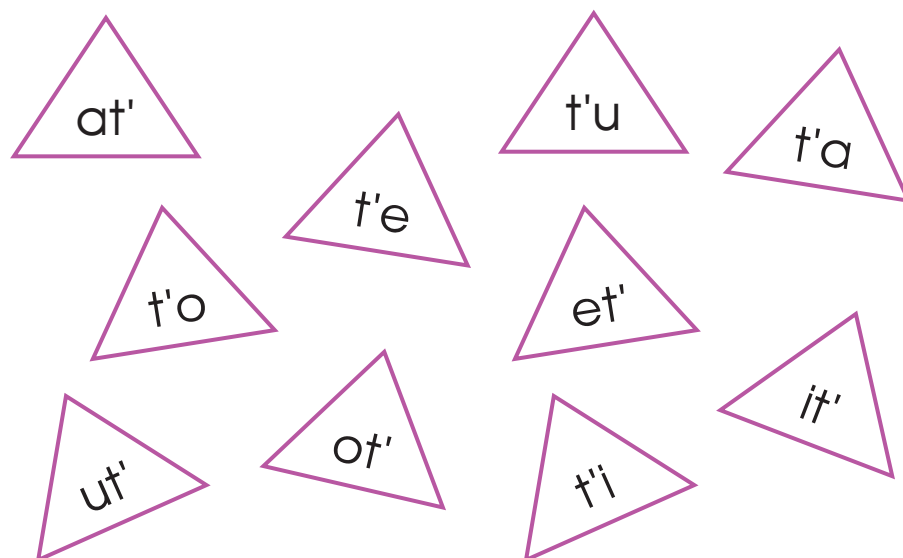
8 t'u

- Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **T'** xuquje' le ch'utitz'ib' **t'**. Chakamulij uk'exlob'isaxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **t'**.
- Chatatb'ej le ch'aqap taq tzij. Wene' katatb'ej le ch'aqap tzij ot', at', et', it', ut' kattak'i'ik k'ate k'uri' katkub'i'ik: ak', eq, ot', ux, il, at', in, och, et', am, us, it', uk', oj, ut', ok, ax.

Chasik'ij uwach le ch'aqap taq tzij e k'o pa le nab'e q'e't. Chatzukur le xaq junam chi kixo'l le oxukut k'ate k'uri' chanuk'u' ruk' jun juch'. K'ate k'uri', chatz'aja' le ch'aqap tzij junam ruk' le junam kayb'al, jachin k'u ri at kawaj.

it'
ot'
at'
ut'
et'

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' T' xuquje' le ch'utitz'ib' t'. Kamulij le k'utb'al ruk' le che' tz'ib'ab'al xuquje' chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

T' t' T' t' T' t' T' t' T' t'

T' t'

Chakamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' t' rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaternej le k'amb'al no'j.

t'o

t'a

t'e

t'i

t'u

Chasik'ij uwach le uk'exlob'isax le tz'ib' t' ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

t'ot'

t'at'

t'et'

t'it'

t'ut'

Chasik'ij uwach chi ujujunal le tzij k'ate k'uri' ruk' jun juch', chanuk'u' ruk' le wachib'al kuk'utu'. K'ate k'uri', chatz'ib'aj le ub'i' pa taq le juch' k'o pa le utzal.

t'iso'manik

t'eb'et'ik

t'aja'j

t'on

t'ixab'anik

t'uyulik

t'orot'ik

t'u'n

Pa taq le kajuxukut k'o tzij man tz'aqat taj. Chatz'aja' jun chike le ch'aqap taq tzij k'o ikim rech kawok le tzij. Chatz'ib'aj pa taq le juch' le tzij utz'aqatsam.

yik

t'u t'i

nalik

t'e t'e

yik

t'a t'o

yulb'a

t'a t'u

ja nik

t'i t'o

yot'ik

t'e t'o

Chasik'ij uwach le tzij kik'amom ub'ik le tz'ib' t'. K'ate k'uri', chawesaj le tz'ib' t' xuquje' chatz'ib'aj pa taq le juch' jas ub'anik le tzij xe'lkanuq. Chasik'ij uwach jas kub'ij. Chawila' le k'amb'al no'j.

t'u'n

u'n

lot'em

t'iso'manik

t'uq

jat'inik

t'uyulem

No'jimal chab'ij kib'i' chi jujunal le wachib'al. Chatzukuj le ch'aqap tzij kuk'amb'i pa ri ub'i', wene' **te, t'i, t'o, to, t'u, tu**. Chatz'aja' le kajuxukut kumaj le wachib'al. K'ate k'uri' chatz'ib'aj pa taq le juch' le tzij kuk'utwachij. Chawila' le k'amb'al no'j.

t'o to

t'oyonik

t'u tu

ti t'i

to t'o

t'u tu

t'e te

Chasik'ij uwach le tzij k'ate k'uri' chatz'ib'aj pa taq le juch' le tzij qas are' ucholaj. Wene' katz'ib'ax ruk' le t' wene' ruk' le t.

nimat'em
nimatem

t'isomanel
tisomanel

t'ulul
tulul

t'aja'j
taja'j

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' **t'** wene' **t**, k'ate k'uri chawoko'.

t'o - to - tu - t'u - t'a - ta - te - t'e - t'i - ti

2. Chatatb'ej we tzij uk'amom b'i ri tz'ib' n, t ,m, j, k x, l, ch, tz, p, r, s, w, y, b', q, k' xuquje' t', k'ate k'uri chawoko'.

t'an - t'aq - t'ok - t'on - t'u'y - t'u'n - t'uq - lot'em - t'uyik - t'aja'j - jat'inik
t'ot' - t'oyot'ik - t'unt'ik - t'ulum - xet'onik - wet'et'em - t'ok b'it'inaq
t'oyom

3. Chatatb'ej le tzij kik'amomb'i pa tz'ib'anem le tz'ib' **t** xuquje **t'**. Chawoko'.

/t'/-/u/-/q/-/t/-/i/-/k/, /t'/-/a/-/j/-/t/-/i/-/k/, /t'/-/a/-/j/-/a/-/t/-/i/-/k/

Chaqupij le ch'aqap taq wuj pa uwi' le juch' k'o wi le nak'. Chanek'a pa le awuj le ch'aqap taq wuj k'o le wachib'al chech, k'ate k'uri pa le wuj man k'ot tz'ib'an chi uwach, tz'ib'aj le ch'aqap tzij rech kutz'aqatsaj.

	somb'al	tu			t'
t'i	ti	k'ur	kur	t'o	to'

Chasik'ij uwach chi ujujunal el tz'aqat chomanik, k'ate k'uri' tz'aqatsaj ruk' jun tzij k'o pa le kajuxukut. Chacha' le kachomaj at kumajo k'ate k'uri' chatz'ib'aj pa taq le juch'.

Xutzak ichaj chi upam laj _____ le
nan Xwa'n.

tiqb'al - t'u'y - t'iqb'al

Kukoj le _____ le nan.

xut'ib'al - t'ulum - t'on

Kuchajij taq uch'i'w le _____ ak'.

t'eb'et'ik - t'uq - teb'

Q' q'

Xopan le q'ij re retamaxik le tz'ib' **q'**. Chatatb'ej we k'ulmatajem ri'.

Le q'ij ruk' le sutz'

Le q'ij xmayowik xa rumal man kkowintaj kuya' ri usaqil uwach ulew, jun nimalaj sutz' uch'uqum uwach.

Xch'aw ruk' le tew rech ke'uk'am ub'ik le sutz'. Xaq are' xub'ij chech ub'anom chik ju mul. Xuta' chikech le sutz' rech kesilab'ik. Are' xkib'ij chech che sib'alaj al ri sutz' rumal ri' man xe'kwintaj che.

Q'eqmu'j le kaj. Le awajib' xuquje' le che' rajawaxik saqil chike. K'ate k'uri le q'ij xpe che xch'aw ruk' le jab'. Are' xub'ij chech kukoj uchoq'ab' xew kariyeb'ej na ri koyopa'.

Ronojel tajin kk'istaj kik'u'x. Xaq k'ate ri q'ij xutaq uloq jun laj q'aa' chi kixo'l taq le sutz'. Kate' k'uri' xch'aw uloq ri **kaqulja**. Jeri' xmajtaj uloq ri jab'.

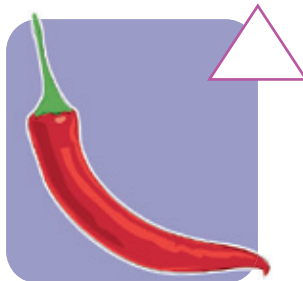
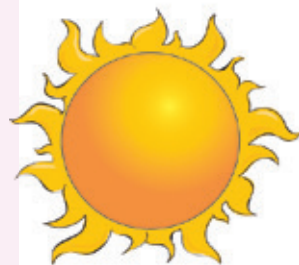
Chi' xsaqirik le sutz' man e k'o ta chik. Le q'ij xka'y chi uwach ulew, ruk' ki'kotemal.

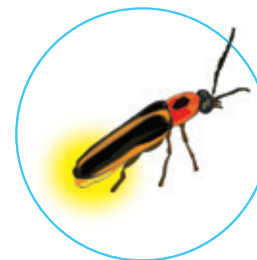
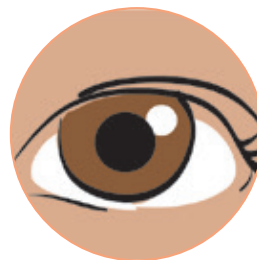
Chujtzijonoq:

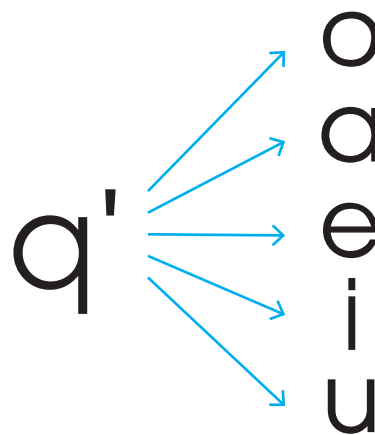
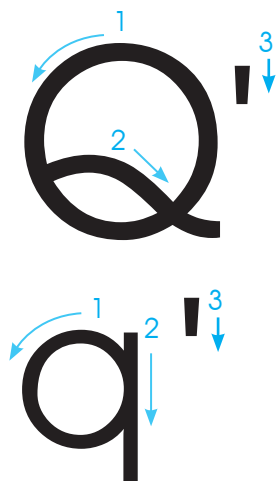
- ¿Jas ub'anom ri q'ij chi' xmajtaj ri k'ulmatajem? ¿Jas ub'anom pa k'isb'al?
- ¿Kach'ob'o jas che le sutz' sib'alaj al?
- ¿Jachin ruk' nab'e xch'aw wi le q'ij? ¿K'ate' k'uri' jachin chi ruk'? ¿Xuquje' jachin ruk' pa k'isb'al?
- Chatzukuj le ch'aaqap re le k'ulmatajem sib'alaj utz xata'o. Chab'ana le uwachib'al chi upam jun uxaq wuj. Chak'utu' chi kiwach le awichi'l. Chatzijoq jachike uch'aaqapil k'ulmatajem qas utz xato.

- ¿Jas le wachib'al kawil pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kata'o? Are ri ch'awib'al tz'ib' /q'/. /q'/. /q'/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' chakamulij we tzij ri': /q'e'l/, /q'i/-/pom/, /q'u/-/b'al/, /q'a/-/nil/. Chab'ij nik'aj tzij chik ke'majtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' /q'/.
- Chakamulij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri kik'utwachij ri wachib'al e k'o chi uxe'. Chatz'aja' le oxxukut ke le wachib'al ke'majtaj ruk' le junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **q'ij**.

- Chatatb'ej we tzij ri': /chaq'/, /raq'/, /sa-/q'or/, /lo-/q'om/, /ta-/q'aj/.
¿Xata' le ch'awib'al tz'ib' /q'/? Man k'o taj pa majb'al, k'o chirij.
- Chakamulij no'jimal kib'i' chi ujujunal le wachib'al e k'o ikim. Chatzukuj jawi' che le tzij kariqitaj wi le ch'awib'al tz'ib' /q'/, k'ax tane' k'o kamul, oxmul. Chatz'aja' le setesik kumajo. Chi ujujunal le setesik are jun ch'awib'al tz'ib'. Chawila' le k'amb'al no'j: /w-/a-/q'/.

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /q'/. Are le tz'ib' **Q'** nimatz'ib' xuquje' le **q'** ch'utitz'ib'. Chab'ana utz'ib'axik ri tz'ib' pa jalajoj taq k'olib'al, jas ne kub'ij ri awajtij chawe. Chakamulij uk'exlob'isaxik le tz'ib' **q'** ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'riqitaj chi uxe'. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: **q'a, q'e, q'u** xuquje' **q'o**.

q'anajal

q'e't

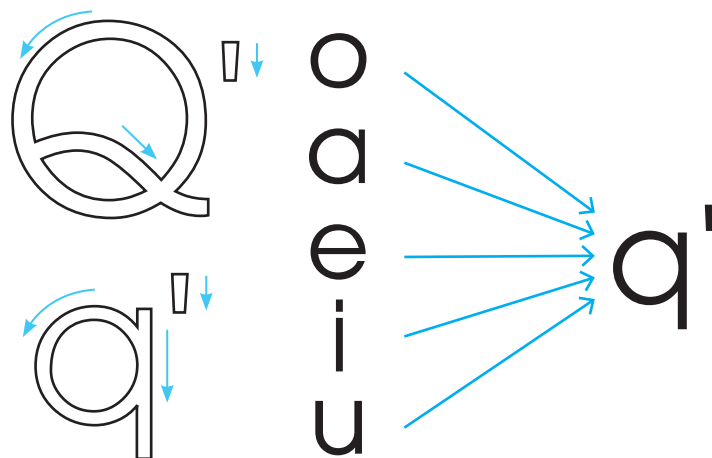
q'or

q'u'aj

Chasik'ij uwach le tzij k'o pa majb'al re le cholanem. Chatzukuj pa atzal, le ch'aqap tz'ib': q'u, q'a, q'o, q'e, q'i. uk'amom ub'ik le tzij k'ate k'uri' chasutij. Chawila le k'amb'al no'j.

nimaq'ij	qa	q'i	q'uqi
loq'om	q'e	qo	q'oqi
saq'ij	q'i	qe	qo qi
ajchaq'e	qe	q'u	q'e qo
b'aaq'atim	qo	q'a	qi qa
loq'ik	qi	q'a	qo q'i

- Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **Q'** xuquje' le ch'utitz'ib' **q'**. Chakamulij uk'exlob'isaxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **q'**.
- Chatatb'ej we tzij ri', k'ate k'uri', chab'ij jas le ch'aqap taq tzij kato, k'ax ta ne' **oq', iq', uq', aq'**: **oq', uq', iq'**.
- Chawila' le wachib'al k'ate k'uri' chab'ij ub'i'. Qas chawila' le tzij e k'o pa le utzal. Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le tzij kub'ij ub'i'.

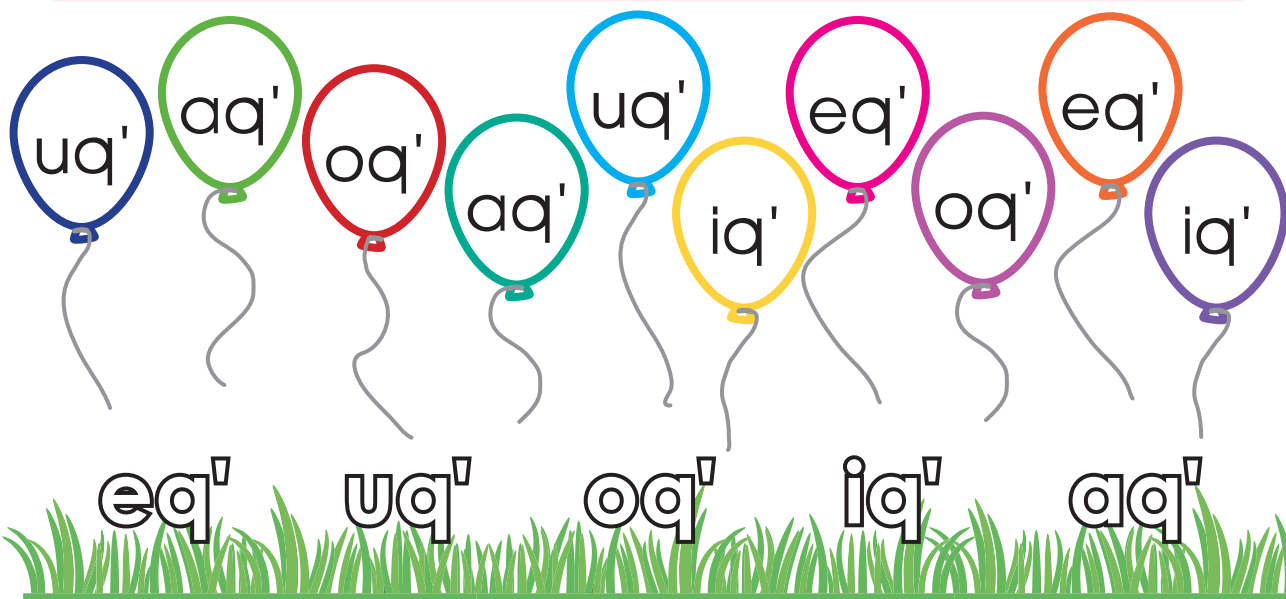

oq'

aq'

iq'

K'o nik'aj ch'aqap taq tzij kaqia' chi upam le pupux. Chanuk'u le ch'aqap taq tzij e k'o pa le k'im ruk' le pupux xaq junam ch'aqap tzij k'o ruk'. K'ate k'uri' we kawaj chatz'aja'.

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **Q'** xuquje' le ch'utitz'ib' **q'**. Kamulij le k'utb'al ruk' le che' tz'ib'ab'al xuquje' chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

Q' q' Q' q' Q' q' Q' q' Q' q'

Q' q'

Chakamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **q'** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaternej le k'amb'al no'j.

q'e

q'i

q'e

q'i

q'e

Chasik'ij uwach le uk'exlob'isax le tz'ib' **q'** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

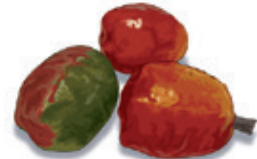
q'oq'

q'aq'

q'eq'

q'iq'

q'uq'

Chasik'ij uwach le tzij. Chike le ka'ib' wachib'al e k'o pa utzal, chatzukuj le kuk'ulajij rib'. Chatz'ib'aj le ub'i' pa taq le juch'. Chawila' le k'amb'al no'j.

q'ux

che'

jolom

q'eb'al

q'u'aj

q'or

Chasik'ij uwach le tzij e k'o pa taq le juch'. Chasutij rij le utz utz'ib'axik b'anom.

wiqiqab'

wiqiq'ab'

wiqipab'

chokab'

choqab'

choq'ab'

paqinaq

paxinaq

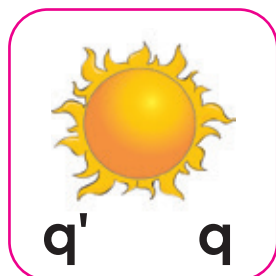
paq'inaq

raxqab'

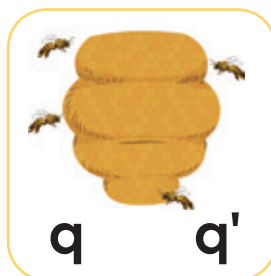
raxq'ab'

raxtab'

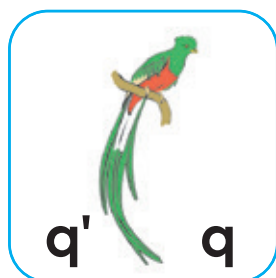
Chawila' le wachib'al k'ate k'uri' chab'ij kib'i' k'i mul. K'o nik'aj kik'amom ub'ik le tz'ib' q xuquje' nik'aj chik le tz'ib' q'. Chasutij pa jun setesik le tz'ib' kumajo che le tzij. K'ate k'uri' chatz'ib'aj le tzij pa uwi' taq le juch'.

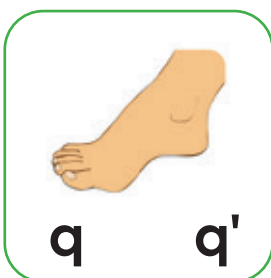
q' q

q q'

q' q

q q'

Chasik'ij uwach le tzij k'o pa utzal chi ujujunal le wachib'al. Rech kaweta'maj are cha' utz utz'ib'axik, chawila' ucholaj ruk' le tzij k'o pa le kajuxukut k'o chi uxe'. Chatz'ib'aj ukolmalil utz'ib'axik le tzij pa uwi' taq le juch' man k'ot k'o chi uwach.

qoq'

q'ab'aj

oq'ik

q'uq

qayes

q'ax

q'oq' q'ab'aj oq'ik q'uq q'ayes q'ax

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri' chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' **q'** wene' **q**, k'ate k'uri' chawoko'.

q'o - qo - q'u - qu - q'a - qa - qe - q'e - q'i - qi

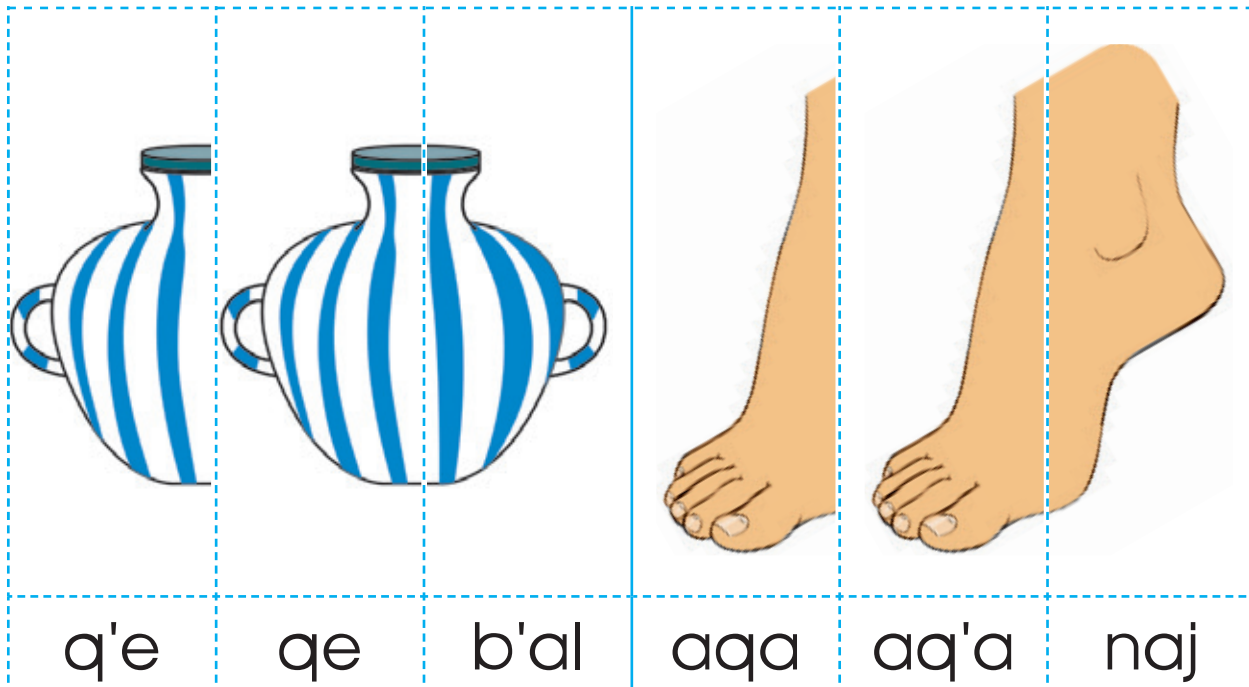
2. Chatatb'ej we tzij uk'amom b'i ri tz'ib' n, t ,m, j, k x, l, ch, tz, p, r, s, w, y, b', q, k' t', q' chawoko'.

aa' - iq'- q'or - q'an - q'ol - q'ij - q'e'l - q'e't - oq'ej - q'ax
 q'ux - q'ojom - saq'or - saq'ij - taq'aj - kinaq' - q'alaj - q'anil q'ayes
 q'alaj - q'inom - q'opoj - q'ipom - q'ab'aj - q'ochob' q'ijb'al - q'eb'al
 q'atb'al - q'equ'm - q'antzu - chaq'ab' - choq'ab' q'ayinaq - q'axanel
 q'upunel - b'alq'atim - b'aa'wach - nimaq'ij q'oq' - q'aa' - q'ua'

3. Chatatb'ej le tzij ri': wene' kariq ri ch'awib'al tz'ib' /q/ kayek le ch'aqap wuj k'o le tz'ib' q che. Wene' kata le ch'awib'al tz'ib' /q'/ kayek le ch'aqap wuj k'o le tz'ib' q' che.

q'ij qij qaq q'aa'

Chaq'atza' le ch'aqap taq wuj pa uwi' le juch' k'o wi le nak'. Chacha' pa unik'aj kuwok le tzij xuquje' le wachib'al. Chanek'a' ri jun k'ulaj xawoko.

Chacha' jujun tzij pa le kajuxukut, ruk' le oxib' xacha'o kawok jun tz'aqat chomanik. Rajawaxik nab'e kasik'ij uwach ronjel le tzij, k'ate k'uri' katzukuj le tzij xaq junam uchomanik. Chajuch'u le tzij kakoj ruk' le jujun tz'aqat chomanik kawoko. Kanataj chawe kamaj ruk' nimatz'ib' xuquje' kak'is ruk' le nak'. Chawila' le k'amb'al no'j.

~~xintij~~

-

xaloq'

-

xawil

~~k'i~~

-

nim

-

q'an

q'inom

-

~~kinaq'~~

-

q'oq'

1. Xintij k'i kinaq'

2.

3.

Ch' ch'

Xopan le q'ij re retamaxik le tz'ib' **ch'**. Chatatb'ej we k'ulmatajem ri'.

Le ch'umil kachuplinik

Ri ajtij xraj kuya' ri tijonik pa uwi' ri ch'umil chikech ri ak'alab'. Rimal wa' xuchomaj ub'anik jun kuchum q'aa'. Ri ak'alab' are chi xe'opan ri ak'alab' ri aa'ab'. Konojel eb'enaq kuk' ri kinan kitat. Chi kijujunal kik'amom ub'ik si' rech ri kuchum q'aa'. Ronojel ri ak'alab' sib'alaj ke'kikotik.

Ri nab'e xkib'ano are ub'ixonik ri jalajoj taq b'ix rech ri tinamit. K'ate k'uri' xkib'an nik'aj etz'anem. Ri ajtij xraj xumaj ri tzinojem pa uwi' ri ch'umil. Xya'taj jun k'axk'olil man kakwin taj kumajo rimal pa ri kaj sib'alaj sutz'.

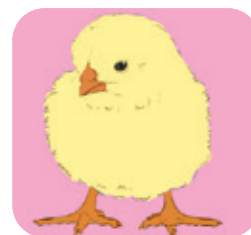
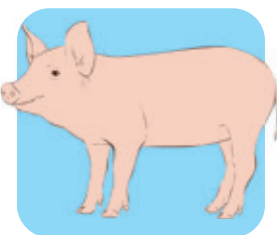
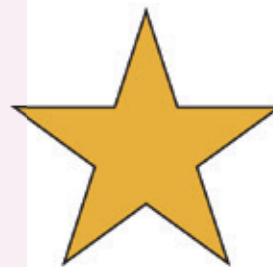
Xuchomaj xrulb'ej chi' ri kaj kupak rib'. K'o nik'aj nan tat xkitzijob'ej nik'aj ojer taq k'ulmatajem. Xaq are le sutz' man keb'e taj. K'ate k'uri' k'o jun laj ak'al xub'ixoj jun laj ub'ix pa uwi' ri nimalaj ch'umil. Jeri' ri ub'i ri ch'umil qas **kachuplinik**.

Chi xk'is ub'anik ri ub'ix ri ak'al, ri kaj xupak rib'. Ri ajtij xumaj tzijonem pa uwi' ri taq ch'umil. Xuquje' ri qas kaopqotik, xtzeleb' uloq pa ri kaj.

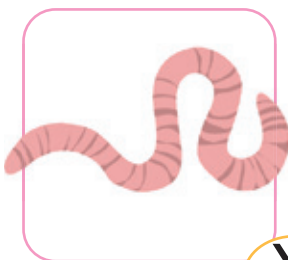
Chujtzijonoq:

- ¿Jas xq'ax pa we k'ulmatejem?
- ¿Jas ub'i' ri ch'umil kachuplinik?
- ¿Jas kachomaj at xq'axik man xupak rib' ri kaj?
- Chimulij iwib' pa ox ox. Chitzijoj kuk' ri awichi'l jas iweta'm pa kiwi' ri ch'umil?

- ¿Jas le wachib'al kawil pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kata'o? Are ri ch'awib'al tz'ib' /ch'/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' chakamulij we tzij ri': /ch'am/, /ch'e'r/, /ch'u-/ti'n/, /ch'i-/ki-/lik/. Chab'ij nik'aj tzij chik ke'majtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' /ch'.
- Chakamulij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri kik'utwachij ri wachib'al e k'o chi uxe'. Chatz'aja' le kajxukut ke le wachib'al ke'majtaj ruk' le junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **ch'umil**.

- Chatatb'ej we tzij ri': /nuch'/, /puch'/, /pi-/ch'o'l/, /aj-/ch'a-/mi'y/. ¿Xawilo le ch'awib'al tz'ib' /ch'/? Man k'o taj pa majb'al, je k'o chirij.
- Chakamulij kib'i' le wachib'al e k'o ikim. Chajuch'u' ruk' le X le setesik k'o le ch'awib'al tz'ib' /ch'/ chike' pa k'isb'al.

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /ch'/. Are le tz'ib' Ch' nimatz'ib' xuquje' le ch' ch'utitz'ib'. Chab'ana utz'ib'axik ri tz'ib' pa jalajoj taq k'olib'al, jas ne kub'ij ri awajtij chawe. Chakamulij uk'exlob'isaxik le tz'ib' ch' ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'riqitaj chi uxe'. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: ch'a, ch'e, ch'u xuquje' ch'i.

ch'ek

ch'olo'n

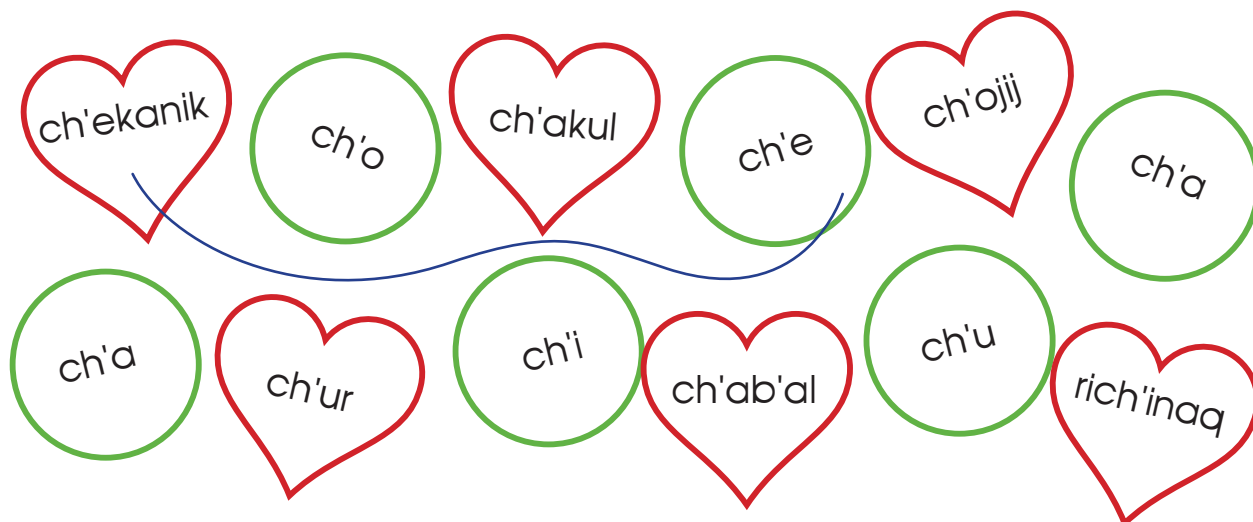

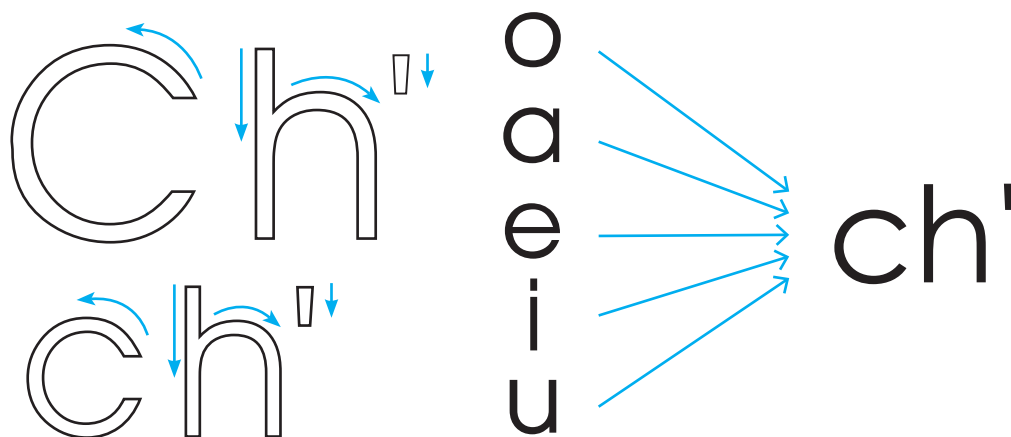
chi

ch'uk

Pa taq jalajoj taq retal anima' k'o tzij ke'tz'ib'ax ruk' le tz'ib' ch'. Xuquje', k'o setesik kik'amom ub'ik le ch'aqap taq tzij ch'o, ch'a, ch'u, ch'e xuquje' ch'i. Chanuk'u' ruk' jun juch' chi ujujunal le tzij ruk' le ch'aqap tzij kumajo. Chawila' le k'amb'al no'j.

- Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **Ch'** xuquje' le ch'utitz'ib' **ch'**. Chakamulij uk'exlob'isaxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **ch'**.
- Chatatb'ej we tzij ri', k'ate k'uri', chab'ij jas le ch'aqap taq tzij kato, k'ax ta ne' **och'**, **ech'**, **ich'**, **uch'**, **ach'**: **och'**.
- Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij ri'. Wene' kata' le ch'aqap tzij och', ach', ech', ich', uch' kattek'i'ik k'ate k'uri' kaya' jun paq'paj q'ab'aj. in, och', utz, atz, ach', il, ech', uj, itz, ich', ox, ub', uch', aj, aw.

Chasik'ij le uk'exlob'isaxik le ch'aqap taq tzij, wene' tzij man are taj le ucholajil utz'ib'axik. Chatz'aja' le ch'aqap taq tzij och', ach', ech', ich', uch' ke'ariqo. Chawila' le k'amb'al no'j.

ech'ko'

och'p

ach'nima

ta'ich'

uch'lul

ech'seb'al

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **Ch'** xuquje' le ch'utitz'ib' **ch'**. Kamulij le k'utb'al ruk' le che' tz'ib'ab'al xuquje' chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

Ch' ch' Ch' ch' Ch' ch' Ch' ch'

Ch' ch'

Chakamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **ch'** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaternej le k'amb'al no'j.

ch'o

ch'a

ch'e

ch'i

ch'u

Chasik'ij uwach le uk'exlob'isaxik le tz'ib' **ch'** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

ch'och'

ch'ach'

ch'ech'

ch'ich'

ch'uch'

Chatatb'ej ucholaj le tzij kab'ix chawe: /pach'ulik/, /ch'ajo'n/, /ch'ekanik/, /ch'ikat/, /ch'awik/, /ch'elexik/, /pich'o'l/, /much'/. Chatz'ib'aj chi ujujunal pa uwi' taq le juch'.

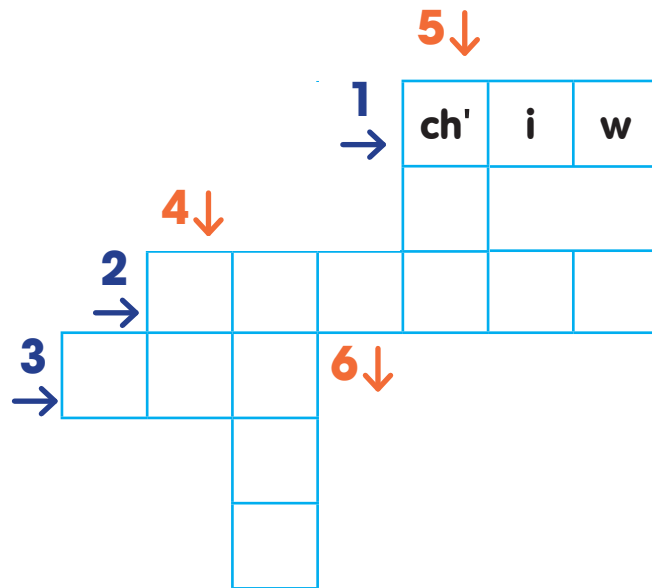
Chasik'ij uwach le retal taq tzij, k'ate k'uri' chawetamaj le tzij b'enaq chi upam le etz'ab'a'l kirim taq tz'ib'. Chawila' le ajilab'al, xuquje' le k'utunel juch'. Chamaja' ruk' le tzij q'oyolik. Pa k'isb'al chariaq' le tzij tak'alik. Chakojo' le tz'ib' ch' pa jun laj kajaxukut. Chawila' le k'utb'al.

Retal taq tzij q'e'lik:

1. Awaj kalax pa le usaqmo'l ri ak'.
2. Taq chikop pa che le sanik, ke'l uloq pa ri uqajib'al nab'e taq jab'.
3. Uk'ya' katij k'atan xuquje' tzataz.

Retal taq tzij tak'alik:

4. Chikop kchap rumal ri me's.
5. K'olib'al jawi' kb'an wi le waram.
6. Ch'aqap re ri qach'akul kujuto' rech qab'us qaq'ab'.

Chasik'ij uwach le ch'aqap taq tzij k'o pa le ukajxukut k'ate k'uri' le tzij kuwoko, tz'ib'atal pa le utzal. Chi uxe' kariq le ch'aqap taq tzij xaq are jalan ucholaj. Chasik'ij uwach k'ate k'uri' chatz'ib'aj pa le utzal le tzij kuwoko. Chawila' le k'amb'al no'j.

pa	ch'u	nel	pach'unel	ja	ch'a	nik	jach'anik
----	------	-----	-----------	----	------	-----	-----------

ch'u	nel	pa	ch'unelpa	nik	ch'a	ja	
------	-----	----	-----------	-----	------	----	--

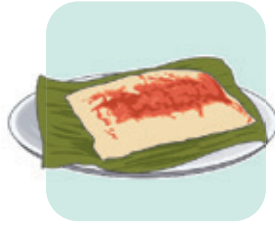
ch'o	pi	nik	ch'opinik	ch'u	ti	tat	ch'utitat
------	----	-----	-----------	------	----	-----	-----------

pi	nik	ch'o		tat	ch'u	ti	
----	-----	------	--	-----	------	----	--

Chawila' le wachib'al. Chab'ana' rutzil ucholajil le tz'ib', xuquje' chacha' le tz'ib' ch' wene' ch ruk' katz'ib'ax wi le tzij kumaj le wachib'al. Chawoka' le tzij k'ate k'uri' chatz'ib'aj pa taq le juch'.

m ch' i ch

ch a' p ch'

ch u ch'

- Pa we k'ulmatajem xesach kanoq le tz'ib' ch xuquje' ch'. Chatzaqatsaj le tzij, chatz'ib'aj le tz'ib' karaj na pa uwi' taq le juch'. Kax taj we are le ch wene' ch'.
- K'ate k'uri', chasik'ij uwach le k'ulmatajem xuquje' chakojo' le ub'i'. Chatz'ib'aj pa le juch' k'o ajsik.

Ri a Te'k xuriq jun o pa ri ujal k'o pa
ra o .

Pa ri saqarib'al x aw ruk' ri Xwa'n.

Rech kichomaj jas kib'an re u apik ri
 o.

Xkichomaj jas kib'an rech u apik ri o.
 i' xopan le aq'ab' xkik'om b'i jun
koxon.

Xkiya' kixo'l ri jal k'ate k'uri' xkichap
ri o.

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' ch' k'ate k'uri chawoko'

ch'o - ch'e - och' - ech' - ch'u - ch'i - uch' - ich' - ch'a - ach'
ch'och' - ch'ech - ch'uch' - ch'ich' - ch'ach'

2. Chatatb'ej we tzij uk'amom b'i ri tz'ib' n, t ,m, j, k x, l, ch, tz, p, r, s, w, y, b', q, k' t', q', ch' chawoko'.

ch'o - nuch' - chak - much' - che' - juch' - achi - wuch' - ch'iw
ch'ip - ch'at - ch'am - ch'ek - ch'a'n - chanim - ch'akik - ch'iyu't
ch'iku'y - chikaj - ch'ajch'oj - jachanik - ch'ab'exik - chakunik - ch'uch'uj
wechanim - ch'amach' - ch'ajach'

3. Chatatb'ej le tzij kik'amomb'i pa tz'ib'anem le tz'ib' ch xuquje ch'. Chawoko' k'ate k'uri' chab'ij jun tz'aqat chomanik chi ujujunal.

jach'ik jachik ch'ab'al chab'al

- Chaqupij le ch'aqap taq wuj. cholij ronojel le tzij rech kawok jun tz'aqat chomanik uk'amom rib' ruk' ri wachib'al. Chi ujujunal le tz'aqat chomanik k'o ka'ib' tzij chech ke'kamulaxik: jun ruk' le tz'ib' ch' xuquje' jun ruk' le ch. Chacha' le kachomaj at are usuk'ulal.
- K'ate' k'uri', chanek'a' le wachib'al pa ri awuj, xuquje' chi utzal le ch'aqap taq wuj ruk' le tz'aqat chomanik xawoko.

	unan	ruk'	ri	kutij
	ch'aqoj	ch'iw	Le	chaqoj
	pa	Le	ja	ch'o
	cho	me's	le	kroqtaj

Chawila' le wachib'al k'ate k'uri' chariqa' ri ucholajil ronojel ri xq'axik. Chatz'ib'aj pa taq le juch' jas xq'ax nab'e, jas xq'ax pa unik'jal xuquje' jas xq'ax pa k'isb'al. Kanatij che ronojel le tz'aqat chomanik ke'majtaj ruk' nimatz'ib' xuquje' ke'k'is ruk' nak'.

Tz' tz'

Xopan le q'ij re retamaxik le tz'ib' **tz'**. Chatatb'ej we k'ulmatajem ri'.

Le tz'unun kusolij ri Ixkem

Le tz'unun sib'alaj kki'kotik k'o cho taq le taq'aj xuquje' pa taq le k'iche'laj. Chila' kuriq ronojel taq le kotz'i'j rajawaxik chech. K'o jun q'ij xpe jun k'axk'olil. Nab'e, xe'k'at ronojel taq ri che'. K'ate k'uri' le **saqb'ach** xub'an k'ax chech ronojel taq le che' xuquje' le kotz'i'j rech taq le taq'aj. Le awajib' xe'animaj che utzukuxik le kiwa. Le tz'unun xb'ek xuquje'.

Xropopik chi q'ij chi chaq'ab'. Man e k'i taq ri che' xe'lkanoq. Ri tz'unun man xuriq ta ri uwa pa ri ub'inen.

No'jimal xuriq jun laj tinamit. Ronojel ri ja k'olib'al k'o kotz'i'j tikom chi kiwach. Pa ri rachoch ri Ixkem sib'alaj k'i ri kotz'i'j e k'olik. Ri tz'unun sib'alaj xki'kotik. Xuquje' xumaj usolixik ri rachoch ri Ixkem ronojel taq q'ij.

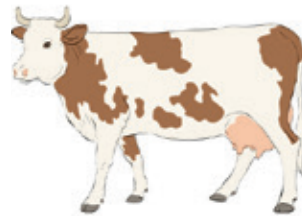
Ri Ixkem sib'alaj xki'kotik rumal ri solinik kuya' ri laj tz'unun. Xuchajij ruk' ronojel ri ranima' ri taq kotz'i'j rech wa' junelik k'o ri ukotz'i'jal. Xukoj nik'aj k'olib'al rech kutij ruk'ya' laj tz'unun. K'ate k'uri' xut'is laj tz'unun chi uwach ri upo't.

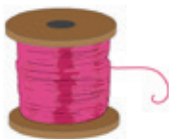
Chujtzijonoq:

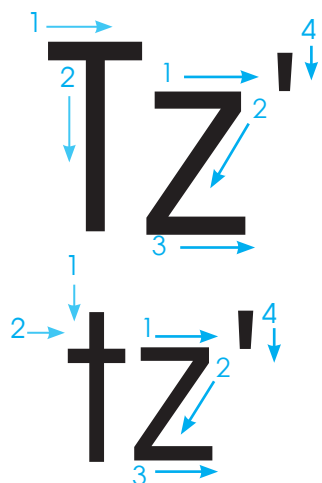
- ¿Jas che ri tz'unun xanimaj ub'ik chi kiwach taq le taq'aj jawi' k'o wi?
- ¿Jas xub'an ri Ixkem rech uto'ik ri tz'unun?
- ¿La utz kata' le uk'isb'al ri k'ulmatajem? ¿Jas chech?
- ¿Jas kutzuqb'ej wi rib' ri tz'unun?

- ¿Jas le wachib'al kawil pa le utzal? No'jimal chab'ij. ¿Jas ri nab'e ch'awib'al tz'ib' kata'o? Are ri ch'awib'al tz'ib' /tz'/. /tz'/. /tz'/. K'i mul chakamulij. Chatatb'ej xuquje' chakamulij we tzij ri: /tz'il/, /tz'u'm/, /tz'a/-/pim/. Chab'ij nik'aj tzij chik ke'majtaj ruk' le ch'awib'al tz'ib' /tz'.
- Chakamulij ruk' uchoq'ab' ach'ab'al ri kik'utwachij ri wachib'al ek'o chi uxe'. Chasutij le wachib'al ke'majtaj ruk' le junam ch'awib'al tz'ib' re le tzij **tz'unun**.

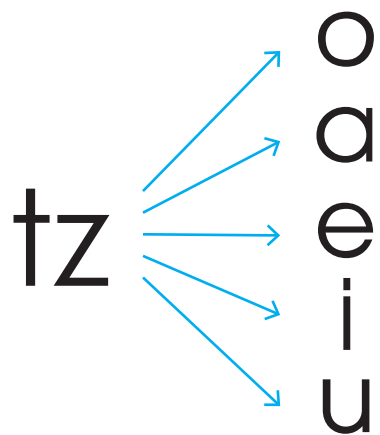

- Chatatb'ej we tzij ri' k'ate k'uri' chakamulij chirij awajtij: /latz'/. /aj/-/tz'ul/, /a/-/tz'am/. ¿Xata' le ch'awib'al tz'ib' /tz'/? Man k'o taj pa majb'al, je k'o chirij.
- Chawila' le wachib'al k'o pa le nab'e q'at, chab'ij kib'i' chi no'jimal. Qas chawila' chi uk'amom uloq le tz'ib' /tz'/. Chi ujujunal le wachib'al k'o jun ukajuxukut pa le utzal. Chatzukuj pa le ukab' q'at, jun wachib'al che le ub'i' uk'amom ub'ik pa le junam uk'olib'al le ch'awib'al tz'ib' /tz'/. pa majb'al, pa nik'aj xuquje' pa k'isb'al. Chatz'aja' le kajuxukut xaq junam ukayb'al ruk' le nab'e q'at.

tz'unun

- Chawila' le tz'ib' kuk'utwachij le ch'awib'al tz'ib' /tz/. Are le tz'ib' Tz' nimatz'ib' xuquje' le tz' ch'utitz'ib'. Chab'ana utz'ib'axik ri tz'ib' pa jalajoj taq k'olib'al, jas ne kub'ij ri awajtij chawe. Chakamulij uk'exlob'isaxik le tz'ib' tz' ruk' le uk'u'x tz'ib'.
- Chawila' le wachib'al. Chakojo' achoq'ab' re usik'ixik uwach taq le tzij ke'riqitaj chi uxe'. Chakamulij, ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al, le ch'aqap taq tzij: tz'a, tz'i, xuquje' tz'u .

tz'ib'ab'al

tz'alik

tz'in

tz'uj

Chasik'ij uwach le tzij k'i mul. Chatzukur le uk'exlob'isaxik: **tz'o, tz'a, tz'i, tz'u** chi ujunal le tzij k'ate k'uri', chasutij le ke'ariqo. K'ate k'uri' chatz'ib'aj pa taq le juch' k'o pa utzal. Chawila' le k'amb'al no'j.

tz'onoj

tz'o

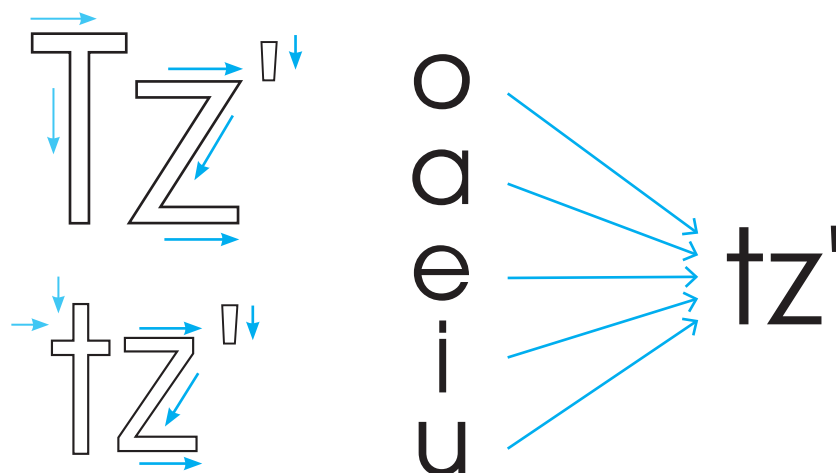
atz'am

tz'ajik

tz'umal

tz'i'

tz'ib'anik

- Chakamulij ruk' che' tz'ib'ab'al wene' ruk' tz'ajb'al le utz'ib'axik le nimatz'ib' **Tz'** xuquje' le ch'utitz'ib' **tz'**. Chakamulij uk'exlob'isaxik le uk'u'x tz'ib' ruk' le tz'ib' **tz'**.
- Chatatb'ej we tzij ri', k'ate k'uri', chab'ij jas le ch'aaqap taq tzij kato, k'ax ta ne' otz', itz', utz', atz': otz', utz', itz'.
- Chatatb'ej we ch'aaqap taq tzij ri'. Wene' kata' le ch'aaqap taq tzij otz', atz', etz', itz' utz' kat'okij le axajab': am, otz', ex, och', etz', ich, al, utz', ik, itz', etz, atz'.

Chawila' le kajuxukut. Chatzukuj ronojel le ch'aaqap taq tzij: otz', atz', etz', utz', itz' k'ate k'uri' chatz'aja'. Xuquje' chasik'ij uwach sib'alaj anaqil le xatz'ajo. Wene' katsachik. Chakamulij chi jumul.

otz'	otz	tz'e	ch'i	ich'
iq'	utz'	utz	tz'a	ik'
itz'	ch'e	ech'	atz'	tz'u
tz'o	ab'	tz'i	etz	etz'

Chakamulij utz'ib'axik le nimatz'ib' **Tz'** xuquje' le ch'utitz'ib' **tz'**. Kamulij le k'utb'al ruk' le che' tz'ib'ab'al xuquje' chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

Tz' tz' Tz' tz' Tz' tz' Tz' tz' Tz' tz'

Tz' tz'

Chakamulij utz'ib'axik le ch'utitz'ib' **tz'** rachi'lam le uk'u'x tz'ib'. Chaternej le k'amb'al noj.

tz'o

tz'a

tz'e

tz'i

tz'u

Chasik'ij uwach le uk'exlob'isax le tz'ib' **tz'** ruk' le uk'u'x tz'ib'. Chataqej le tz'ib'anik chi uwach le uxaq wuj.

tz'otz'

tz'atz'

tz'etz'

tz'itz'

tz'utz'

- Chasik'ij uwach le tzij chi ujujunal le q'e't. Chanuk'u' ruk' jun juch' le tzij xaq e junam xuquje' kik'amom ub'ik le tz'ib' tz'.
- Chatz'ib'aj pa le tz'ib'awuj le tzij kab'ix chawe.

tz'ikin

ch'ok

tz'ajib'al

ab'aj

sotz

ak'al

matz'

ak'al

sotz'

matz'

tz'ajib'al

ab'aj

ch'ok

tz'ikin

Chasik'ij uwach le retalil. Chatzukuj le utzelejexik uwach k'ate k'uri' chasutij le wachib'al kumajo. Xuquje' chatz'ib'aj ub'i' pa taq le juch'.

Sib'alaj je'lik rilik xuquje'
toptik utza'm. Kutzukuj
kotz'ij kutz'ub'ub'ej upam.

Chi paq'ij chi chaq'ab'
kuchajij le qachoch.
Xuquje' chirij ri rajaw
kateri'ik.

Chasik'ij uwach le tzij. Chak'exa' le nab'e keb' tzib' ruk' le e k'o pa le kajuxukut. Chatz'ib'aj pa uwi' taq le juch' jas utz'ib'axik le tzij. K'ate k'uri' chasik'ij uwach le xatz'ib'aj. Chawila' le k'amb'al no'j.

wakax

tz'a

tz'akax

jolom

tz'i

xot

tz'o

Chok

tz'u

nab'e

tz'e

K'utub'al

tz'a

Chawila' le wachibal. Chab'ana' ucholaj le tz'ib' k'ate k'uri' chacha' le tz'ib' **tz'** wene' **tz** ruk' le katz'ib'ax wi le tzij kuk'utwachij le wachib'al. Chawoka' le tzij k'ate k'uri' chatz'ib'aj pa taq le juch'.

tz n i **tz'** i k

u **tz'** **tz**

u **tz'** a k **tz** m

tz' j k o **tz** i'

- Pa le k'ulmatajem xe'sach le tz'ib' **tz'** xuquje' **tz**. Chatz'aqatsaj le tzij ruk' utz'ib'axik pa taq le juch' le tz'ib' karaj na. K'ax taj tz wene' tz'.
- K'ate' k'uri' chasik'ij uwach le k'ulmatajem xuquje' chakojo' jun ub'i'. Chatz'ib'aj ub'i pa le juch' ajsik.

Le a Lu' xuk'amb'i u ib'ab'al pa tijob'al.

Ruk' u ib'ab'al xujuch' u ib'.

Rech xu ib'aj ub'i' ri laj utz'i'.

Xuquje', xu aj pa ri uwuj uwachib'al ri laj u i'.

Le uwachib'al ri laj u i' sib'alaj u xub'an chech.

Chakojo' ri awetz'ab'a'l re ri ch'aqap taq wuj ruk' tz'ib', k'ate k'uri chab'ana we ri':

1. Chatatb'ej we ch'aqap taq tzij ke'uk'amb'i le tz'ib' **tz'** k'ate k'uri chawoko'.

tz'o - tz'e - otz' - etz' - tz'u - tz'i - utz' - itz' - tz'a - atz' - tz'otz' - tz'etz' - tz'utz' - tz'itz' - tz'atz'

2. Chatatb'ej we tzij uk'amom b'i ri tz'ib' n, t ,m, j, k x, l, ch, tz, p, r, s, w, y, b', q, k' t', q', ch', tz' chawoko'.

latz' - pa'tz - utz - b'atz' - matz - tz'i' - tz'ib' - tz'il - tz'in - tz'uj - watz - tz'u'm - atz'am - tz'ajik - tz'alam - tzukuj - tz'alik - tz'apixik - tz'ikin - tz'ajom - tz'unun - tzijom - atz'iyeq - kotz'ij - utzilalj - ajtz'ib' - tz'ib'ab'al - etz'ab'a'l - patzalik

3. Chatatb'ej le tzij kik'amomb'i pa tz'ib'anem le tz'ib' tz xuquje tz'. Chawoko' k'ate k'uri chab'ij jun tz'aqat chomanik chi ujujunal.

tz'ikin matzati' etz'ab'a'l tzojtzoj

- Chaqupij le ch'aqap taq wuj. Cholij ronojel le tzij rech kawok jun tz'aqat chomanik uk'amom rib' ruk' ri wachib'al. Chi ujujunal le tz'aqat chomanik k'o ka'ib' tzij chech ke'kamulaxik: jun ruk' le tz'ib' tz' xuquke' jun ruk' le tz. Chacha' le kachomaj at are usuk'ulal.
- K'ate' k'uri', chanek'a' le wachib'al pa ri awuj, xuquje' chi utzal le ch'aqap taq wuj ruk' le tz'aqat chomanik xawoko.

	ruk'	b'enaq	Le	tzi'
	le	rajaw	tz'i'	ik'
	k'iche'laj	k'i	Pa	b'atz
	b'atz'	le	k'o	ri

Chasik'ij uwach le nab'e tz'aqat chomanik pa uwi' le tz'unun. Chak'isa' xuquje' chatz'ib'aj jas xq'axik pa taq le juch' man k'ot k'o chi upam.

K'o jumul, jun laj tz'unun kripip pa

uwi' taq le kotz'i'j.

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje' rech ukamuluxik

Katqasik'ij rech katetz'an xuquje' rech kakamulij le xawetamaj. Xa rumal ri', wechanim kariaq k'i tzij ruk' chi kijujunal le tz'ib' xawetamaj k', t', q', ch' xuquje' tz'. Loq' kachakuj nik'aj pa jun q'ij xuquje' nik'aj pa jun q'ij chik. Loq' kajuch' ruk' le che' tz'ib'ab'al xuquje' ruk' le tz'ajb'al le tzij rech kachakuj.

- Chasik'ij uwach le tzij re le choltzij. Loq' kasik'ij uwach le keb' q'e't chi ujujunal le q'ij. Chatz'ib'aj pa le awuj le tzij man kach'ob'taj xuquje' chata' le kelwi.
- Chacha' jun chike le choltzij xuquje' chasik'ij uwach le tzij anaqilal, nab'e jun q'e't k'ate k'uri' le jun chik. Chab'ana' jeri' ruk' le choltzij at kawaj.
- Chawoko' le choltzij re jo'lajuj tzij, jeri' ub'anik kab'ano: oxib' tzij kemajtaj ruk' le tz'ib' k', oxib' tzij uk'omom ub'ik le tz'ib' ch' pa k'isb'al, oxib' tzij kik'amom ub'ik le tz'ib' q pa unik'aj, oxib' kik'amom ub'ik xaq jun ch'aaqap tzij, xuquje' oxib' re oxib' ch'aaqap tzij. Chattzijon ruk' jun awichi'l pa uwi' le acholtzij k'ate k'uri' chasik'ij le xub'an are'.
- Chawila' ronojel le tzij re le choltzij, k'ate k'uri' woko' ka'ib' k'ulaj tzij che xaq ejunam, k'utb'al no'j: k'oy xuquje' k'iche'laj, chab'ij ucholaj jas chech xaq ejunam.
- Chacha' job' tzij, jun chike le ujujunal tz'ib'. Chab'ij chech le jun awichi'l k'ate k'uri' kutz'ib'aj. Xuquje' at junam kab'ano.

T' t'

lot'em	t'aja'j
t'on	jat'alik
t'u'y	t'iqik
t'iqb'al	t'ikexik
t'isik	t'iso'n
t'uyb'al	t'ixab'anik
t'isomanel	t'uq

K' k'

K'a	ak'
ik'	k'aslemal
ak'al	sik'aj
k'um	k'aj
alk'wal	ixk'eq
k'oy	k'iche'laj
tak'alik	jok'ik
k'oj	sak'
K'as	ik'e'l
ixpok'pon	k'ulaj

Q' q'

aq'	q'eb'al
b'aaq'wach	chaq'ab'
q'ojom	q'ij
aaq'anib'al	chaq'
q'eq	sutaq'um
kinaaq'	q'alaj
oq'ik	saq'ij
q'ab'aj	nimaq'ij
loq'onik	qaqiaq'
q'inom	q'an

Tzij rech ksik'ix uwach xuquje' rech kkamuluxik

Ch' ch'

ch'at	juch'
nuch'	ch'iken
jach'ik	much'
ch'ek	ch'o
wuch'	jech'
pich'o'l	ajch'ami'y
ch'ip	ch'iw
ch'iyu't	ch'akul

Tz' tz'

tz'i'	yitz'ik
latz'	tz'ib'ab'al
ajtz'aa	atz'am
tz'ajik	tz'ikin
ajtz'ib'	Kotz'i'j
b'atz'	tz'alam
tz'ajib'al	etz'ab'a'l
tz'in	tz'uj

Pa le choltzij k'o pa le utzal, kariq nik'aj tzij chik. Chab'ana' we ri':

- Chawoko' jun wokaj re oxib' awichi'l xuquje' junam chisik'ij uwach le tzij. Nab'e jun q'at k'ate k'uri' le jun chik.
- Chacha' keb' tzij re le cholinem xuquje' chawoko' jun tz'aqat chomanik ruk. Le tz'aqat chomanik rajawaxik kuk'om ub'ik job' tzij. K'utub'al no'j: k'ojol xuquje' k'at. Le tz'aqat chomanik k'ax taj kub'ij: Le k'ojol ala xuloq' jun uk'at. Chatzujuk' chik keb' tzij xuquje' junam b'ana'.
- Chacha' oxib' tzij re le choltzij. Chawesaj le k'isb'al tz'ib' k'o chech xuquje' chatz'ib'aj le tzij jeri'.
- Chacha' oxib' tzij laj raqan xuquje' oxib' naj raqan k'ate k'uri' chatz'ib'aj pa le awuj. Chajacha' le tzij pa ch'aqap taq tzij. K'ate k'uri' chacha' jun ch'aqap tzij ke le tzij, chanuk'u' xuquje' chawoko' le tzij man k'ota le ucholaj. Loq' kawok k'i tzij chak'axb'ej ronojel taq le ch'aqap taq tzij.

Nik'aj tzij chik

t'ajarsaxik	pixik'
K'a'm	tz'ib'
ch'u'k	k'asis
q'antzu	q'aa'
K'at	ch'awik
taq'aj	k'awex
k'ix	q'or
atz'iyeq	k'ojol
loq'axik	t'eb'
k'uch	K'oxob'

Le ch'o rachi'l le me's

Chatz'ib'aj ub'i' jun
awachi'l pa le ja
tijob'al.

Chatz'ib'aj le ub'i' we
uwach che' ri'.

**Chatnab'ej
jun k'olib'al**

Chatz'ib'aj le
ch'aqap taq tzij re
le tzij **nimaq'ij**.

Chasik'ij uwach we tzij ri',
xuquje' chab'ij wene' utz
utz'ib'axik b'anom qinom.

**Xatzaq jun
etz'anem**

Chatz'ib'aj jun
tz'aqat chomanik
ruk' le tzij q'uq'.

Xatzaq jun etz'anem

Chatz'ib'aj ub'i' jun
chike le awalaxik.

K'ISAB'AL

Chab'ij pa ujujunal le
tz'ib' re le tzij **tz'alik**.

Chab'ij jun tzij
kmajtaj ruk' le
tz'ib' q'.

Chab'ij jun
tz'aqat chomanik
ruk' le tzij **k'uch**.

Chatnab'ej jun k'olib'al

**Chatnab'ej jun
k'olib'al**

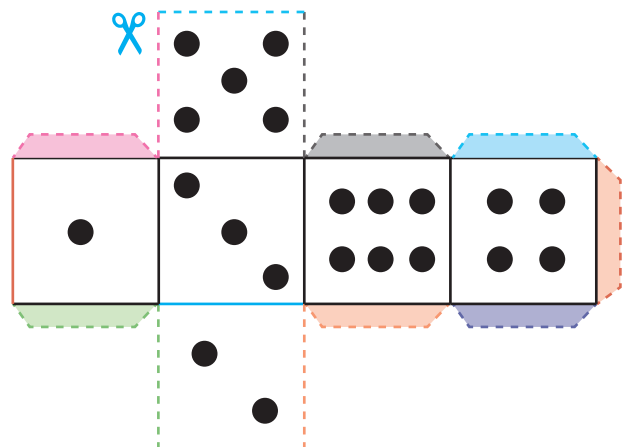
ELIB'AL

Chab'ij jun tzij
uk'amom ub'ik le
tz'ib' t' pa jalajoj
k'olib'al re le tzij.

Chatz'ib'aj jun tzij
kmajtaj ruk' le tz'ib' **k'**.

Chatz'ib'aj ub'i' jun laj
chikop k'o uxik' kukamulij
kich'ab'al le winaq rax rij,
xuquje' b'usb'ik laj utza'm.

Chawila le ub'eyal
etz'anem chirij le
uxaq wuj.

iLe ch'o rachi'l e me's!

Ub'eyal: Chaqupij le waqtzal k'o pa le jun uxaq wuj kanoq. Chab'usu le utzlaj chanak'a le xaq juna maka'yik, jas ri kub'ij ri ajtij chawe.

¿Jas retz'ab'exik? Chatziçukuj e keb' oxib' awachi'il. Chi jujunal kukoj jun laj jastaq rech ri etz'anem. Utz wene' kinaq' on jun laj taq ab'aj. Chijujunal jik'aaq ri waqtzal. Are kamajin etz'anem ri nim ajilab'al kuriqo.

Ri jastaq rech ri etz'anel kab'inik are tzij jas kel rumal ri waqtzalaj. We xqaj pa jun laj k'olib'al jawi' k'o wi ri me's kutzaq jun etz'anem; are we xqaj jawi' k'owi ri ch'o, kanab'ejik janipa' ri ajilab'al kuk'utu. Pa taq le nik'aj k'olib'al kub'ij jas rajawaxik kub'an ri etz'anel. We k'o kariqta kab'an che cha ta che ri ajtij katuto'o.

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a

o

u

e

i

a'

o'

u'

e'

i'

a'

o'

u'

e'

i'

a'

o'

u'

e'

i'

k'

t'

q'

ch'

tz'

k'

t'

q'

ch'

tz'

k'

t'

q'

ch'

tz'

k'

t'

q'

ch'

tz'

K'

T'

Q'

Ch'

Tz'

K'

T'

Q'

Ch'

Tz'

Chqakamulij le sik'inem wuj xuquje' le tz'ib'anem

Chi' kariq jalajoj taq chukunem jawi' katetz'an wi, rech kachakuj le tz'ib'anem xuquje' sik'inem ke le tz'ib' xawetamaj.

¿Jas kumaj ruk' le jun chik?

- Chanuk'u' ruk' jun juch' le wachib'al re le nab'e q'at krichb'ilaj rib' ruk' le ukab' q'at.
- Chatz'ib'aj pa taq le juch' kib'i' le wachib'al kichb'ilaj kib', pa che le k'o pa le k'utb'al no'j.

Le ch'ip xuquje' le sokaj.

Tzij esachinaq

Chasik'ij uwach le tz'aqat chomanik. Chi ujujunal k'o jun tzij sachinaq xa rumal man rech ta tz'aqat chomanik. Chatzukur le tzij sachinaq, man rech taj le tz'aqat chomanik k'ate k'uri sutij pa jun setesik. K'ate k'uri' chatz'ib'aj pa taq le juch' k'o pa le utzal. Chawila' le k'amb'al no'j.

1. Le wakax kuchajij le ja.

wakax

2. Sib'alaj kojumiq'saj le ik'.

3. Le kej kuya' usaqmo'l.

4. Le pix kutij ukab'il le kotz'i'j.

5. Le me's kroqitaj le mukun.

6. Le b'o'j b'anom ruk' le che'.

7. Saq le che' k'o pa le kaj.

Chawila' le wachib'al xuquje' chab'ij ucholaj jas kawilo. K'ate k'uri' chatz'ib'aj jun tz'aqat chomanik pa uwi' le wachib'al. Chakojo' le juch' k'o chi uxe' le wachib'al.

Qatz'aqatsaj tz'aqat chomanik

Chasik'ij uwach chi ujujunal le tz'aqat chomanik. Chatz'aqatsaj ruk' jun chike le tzij e k'o pa le kajuxukut . Chajuch'u' uxe' k'ate k'uri' chatz'ib'aj pa taq le juch'. Chawila' le k'amb'al no'j.

Lu' kwar pa uwi' le ch'at.

ch'at
q'aa'

Le ala kub'an .

uchak
ti'

Le k'o pa le kaj.

saqwach
ik'

Nunan xutij ruk' uwa.

ik
che'

Le ak'al k'o jun pa rachocho.

usutz'
utz'i'

Xwa'n xukoj pa uwi'
le q'aa'.

Utiw
utzi

Le nan xunuk' .

uq'aa'
jolom

Chaqatz'aqatsaj le tzijob'elil

Chasik'ij uwach le tz'ib'anik. Chi uxe' kariq le tzijob'elil, xaq man tz'aqat taj le tzij k'o che. Chatz'aqat saj ruk' utz'ib'axik le tzij karaj na.

Chi unaqaj nukomon k'o jun k'iche'laj.
Pa le k'iche'laj e k'o k'i awajib'.
K'o jun q'ij, xojb'e ruk' le walaxik pa le k'iche'laj.
Xqil jun tukur, jun masat xuquje' jun q'uaq'.
Xuquje' nik'aj kuk ke'etz'an pa taq le uq'ab' le che'.

Sib'alaj utz kinwilo' le wa'katem pa le k'iche'laj.

Chi unaqaj _____ k'o jun k'iche'laj.

Pa le _____ e k'o k'i awajib'.

K'o jun q'ij, xojb'e ruk' le _____ pa le k'iche'laj.

Xaqil jun tukur, jun masat xuquje' jun _____.

Xuquje' nik'aj kuk _____ pa taq le uq'ab' le che'.

Sib'alaj utz _____ le wa'katem pa le k'iche'laj.

Chatzijoj jas le xq'axik

Chawila' le ucholajil le wachib'al. Chab'ij jas ktajin kq'ax chi ujujunal. K'ate k'uri' pa uwi' taq le juch', chatz'ib'aj jas xq'ax nab'e, kate' koq, k'ate k'uri' xuquje' pa k'isb'al. Chatz'ib'aj jun tz'aqat chomanik chi ujujunal le wachib'al. Chanatij che le tz'aqat chomanik kmajtaj utz'ib'axik ruk' le nimatz'ib' xuquje' kk'is utz'ib'axik ruk' le nak'.

1

2

3

4

1.

2.

3.

4.

iChaqatzukuj le tzij!

Chawila' le wachib'al. Chasik'ij uwach le oxib' tzij e k'o pa le utzal. Chacha' le kuk'ut le wachib'al xuquje' chajuch'u uxe'.

	tz'ib'ab'al tz'ib' tz'i'
---	--------------------------------

	oxtzalaj matzati' tza'm
--	-------------------------------

	q'uq' q'aa' q'oq'
---	-------------------------

	b'aa laq aa
--	-------------------

	ch'olom ch'o ch'ok
--	--------------------------

	chim chij chikaj
---	------------------------

	k'oy k'ojol k'oj
---	------------------------

	kej kem ikej
--	--------------------

- Ke'anuk'u' ri tz'ib' e k'o pa jujun kakaxa, k'a ri' xtawil ri tzij. Tatz'ib'aj chi ruwäch ri juch' k'o chi ruxe'.

a	t
ch'	

u	j
m	

e	j
l	

¿Jas ri k'ulel?

Chasik'ij uwach le tzij pa ujujunal le kajuxukut. Chachomaj jun tzij k'ulel uwach ruk' jun chik xuquje' chatz'ib'aj pa taq le juch'. Chawila' le k'amb'al no'j.

nim

naj

saq

pim

miq'in

k'a

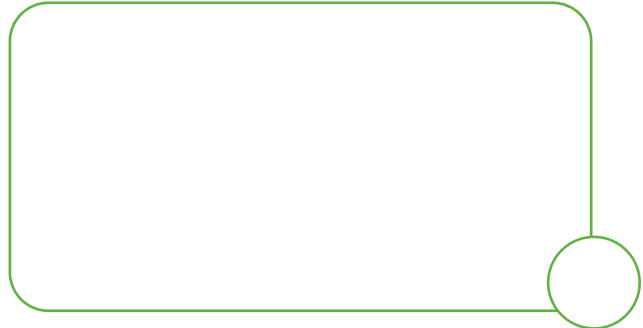
ch'ut'in

Chawila' le wachib'al re le nab'e xuquje' le ukab' q'e't. Chanuk'u' ruk' jun juch' le k'ulel tzij. Chatz'ib'aj chi uxe' ujujunal, le ub'i' kuk'utwachij.

Chatzijo le k'ulmatajem xuquje' chachomaj le k'isb'al

- Chawila' le wachib'al xuquje' chariqa' le ucholajil k'iq'axik le jastaq. Chatz'ib'aj jun, keb', oxib' jas ne xeq'ax wi. Pa le kajuxukut k'o pa k'isb'al chatz'ib'aj uwachib'al le uk'isb'al le k'ulmatajem xuquje' chatz'ib'aj le ajilab'al kijab' pa le setesik.
- Chatz'ib'aj pa taq le juch' jas xq'ax nab'e, kate' koq, k'ate k'uri' xuquje' pa k'isb'al. Kana'taj che le tz'aqat chomanik kmajtaj utz'ib'axik ruk' le nimatz'ib' xuquje' kk'is utz'ib'axik ruk' le nak'.

1.

2.

3.

4.

Chqach'aqapij le tzij

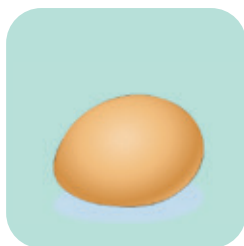
- Chasik'ij uwach chi no'jimal le tzij re le kajuxukut. Chatzujuk le wachib'al kumajo.
- Chatz'ib'aj chi ujujunal le ch'aqap taq tzij pa le kajuxukut. K'ate k'uri' chatz'ib'aj le tzij pa taq le juch' k'o chi uxe'.

q'inom - k'el - ch'ikat - saqmo'l - q'eb'al -matzati'

Chatz'ib'aj pa le kajuxukut keq ukayb'al keb' tzij k'o xaq jun uch'aqap tzij. Pa le xar ukayb'al, keb' tzij k'o keb' uch'aqap tzij. Pa le rax ukayb'al, keb' tzij k'o oxib' uch'aqap tzij.

--

--

--

¿Jas ub'anik xuquje' jas kub'ano?

Chawila' le wachib'al ri'. Kixchakun pa kakab' ruk' jun awichi'l k'ate k'uri' chab'ij ucholaj jas ri' rilik ri awaj, sutaq wene' winaq re le wachib'al. K'ate k'uri' chatz'ib'aj ub'i' pa le nab'e juch'. Pa le nik'aj juch' chik, chatz'ib'aj oxib' sutaq ke'kib'ij ucholaj jas ub'anik xuquje' jas kub'ano. Chawila' le k'amb'al no'j.

tz'i'

k'o kijab' raqan

ktyo'nik

kuchajij le ja

Tzij kiyuqelon ki'

We etz'anem ri' kutaqej utiqixik kib' le tzij. Chaqupij le ch'aqap taq wuj ruk' wachib'al. Chab'ana' we ri':

- Chamaja' ruk' le ch'aqap wuj uk'amom ub'ik le ajilab'al jun. Chatz'ib'aj ub'i' pa taq le juch' man k'ot tz'ib'am chi uwach.
- Chawila' le tz'ib' ruk' le kk'isb'en wi le tzij. Chatzujuk jun wachib'al che ub'i' kmajtaj ruk' we tz'ib' ri' xuquje' chatz'ib'aj pa le utzal le nab'e tzij.
- Chab'ana jeri', ruk' ronojel le wachib'al xuquje' katz'ib'aj ronojel le tzij.

Esachnaq tzij

- Pa we uxaq wuj ri', kariaq k'i wachib'al xkisach le kib'i'. Chato' rech uriqik.
- Le nab'e kab'ano are ub'ixik ub'i' le wachib'al, chab'ij chi ujujunal le ch'awib'al tz'ib' kuwoko. K'ate k'uri', chatzukur le tzij tz'ib'am ruk' le ub'i' xuquje' chariqa' le b'e kunuk'u. Chajuch'u' ruk' tz'ajab'al le b'e kuk'amb'i ruk' le wachib'al kub'ij ub'i'. Chakojo' jalan ukayb'al tz'ajab'al chech chi ujujunal le wachib'al.

kumatz

k'oj

q'ij

tz'i'

aq

ch'iw

- Chasik'ij uwach le k'ulmatajem k'ate k'uri' chatz'aqatsaj le tz'aqat chomanik ruk' le tzij re le kajuxukut. Chajuch'u' le tzij chi' tajin kakoj ub'ik. Chawila' le k'amab'al no'j.
- Pa le kajaxukut k'o ikim chab'ana' le uwachib'al le ak'al xuquje' le ume's.

oj - tinamit - ~~ume's~~ - ja' - mexa - kaxlanwa - ume's
naj - Ro's - kaxlanwa - ume's

Iwir xel Ro's ruk' ume's.

Xeb'e pa wakatem pa .

Le me's xutij le pa uwi' le .

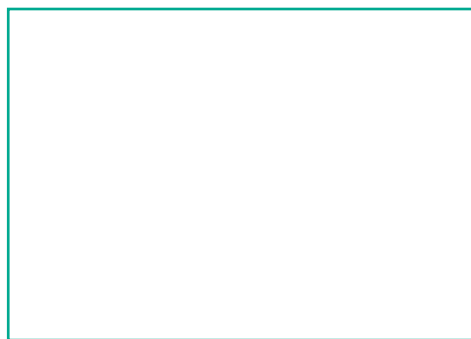
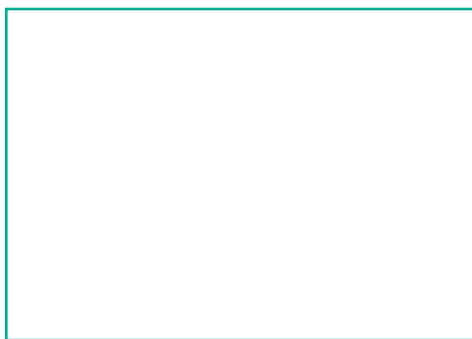
Ro's ruk' xetz'an ramaj.

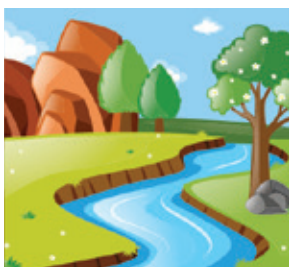
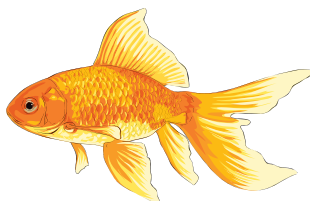
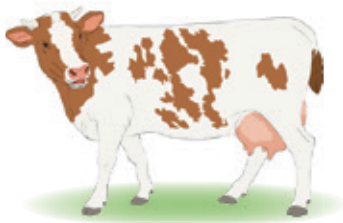
Chi xe'tzelej uloq ruk' xkitij

xuquje' .

Chatz'ib'aj le ak'ulmatajem

- Chaqupij le ch'aqap taq wuj ek'o ikim. Chacha' keb' ch'aqap taq wuj: jun uwinaqil xuquje' jun k'olib'al, ruk' kawok jun k'ulmatajem. Chanek'a pa taq le kajuxukut man k'ot k'o chi upam.
- Pa taq le juch' chatz'ib'aj le ak'ulmatajem, pa uwi' le uwinaqil xuquje' le k'olib'al xacha'o. Pa k'isb'al, chatz'ib'al le ub'i' le ak'ulmatajem.
- Le ch'aqap taq wuj man kakoj taj, chanek'a pa le awuj k'ate k'uri' chatz'ib'aj jun tz'aqat chomanik chi ujujunal.

- Chawila' le wachib'al k'ate k'uri' chasik'ij uwach le tz'aqat chomanik kurachi'laj. K'ate k'uri', chatzelej uwach le k'otb'al chi'aj pa uwi' taq le juch'.
- Chatzijo' ruk' le awichi'l le xatzelej uwach.

Le tz'unun kutij ukab' le kotz'i'j.
¿Jas kutij le tz'unun?

Le ne' xusach le utzojtzoj.
¿Jas xusach le ne'?

Nunan xuloq' jun wotz'otz'.
¿Jas xuloq' nunan?

¿Janik'pa' tz'ib' k'olik?

- Chab'ij ub'i' chi ujujunal le wachib'al, xuquje' chab'ij chi ujujunal le ch'awib'al tz'ib' kuwoko. Chawajalaj jorpa' ch'awib'al tz'ib' k'o chi ujujunal le tzij k'ate k'uri' chatzukuj le chololem kajaxukut k'o le junam rajilab'al tz'ib' rech katz'ib'aj chi ujujunal le tz'ib'. Chawila' le k'amb'al no'j.
- Chab'ana jun juch' chi k'o wi le tzij rech kanuk' ruk' le wachib'al kuk'utwachij. Chawila' le k'amb'al no'j.

1.

2.

3.

4. p a l o m a x

5.

6.

7.

8.

Chacha' jun chike le wachib'al k'o ajsik k'ate k'uri' pataq le juch' man k'ot k'o chi upam, chatz'ib'aj jun tz'aqat chomanik.

Umolik le tzij

- Chasik'ij uwach chi ujujunal le tzij. Chak'axa le tz'ib' xar ukayb'al, ruk' jun chike le ek'o ikim. Chatz'aja' le tz'ib' xacha'o.
- Chatz'ib'aj pa taq le juch' man k'ot tz'ib'am chi uwach, le tzij xawoko. Chawila' le k'amab'al no'j.

ch'akat

(s) (p) (l)
pakat

k'isik'

(ch) (x) (t)

qupuxik

(m) (b') (j)

tzami'y

(r) (n) (x)

tix

(s) (j) (k)

aq'a'l

(t') (y) (w)

Chasik'ij uwach le tzij re le kajaxukut jachom kiwach pa ch'aaqap taq tzij. Chak'axa' le ucholaj le ch'aaqap taq tzij, chatz'ib'aj chi jujunal pa taq le kajuxukut ek'o ikim. Chasik'ij uwach chi ujujunal le tzij xawoko. Chawila' le k'amab'al no'j.

wi tz'ik'

tzik' wi

ox tza laj

e tz'a nik

Chatz'aqatsaj le k'ulmatajem

- Chawila' chi jujunal le wachib'al re le k'ulmatajem. Chasik'ij uwach le k'ulmatajem xuquje' chatz'aqatsaj le tz'aqat chomanik ruk' le tzij karaj na. Pa k'isb'al, chatz'ib'aj ub'i' we k'ulmatajem.
- Chasik'ij we k'ulmatajem chi re ri awachalal, chak'utu' chikiwach le wachib'al.

K'o jun tata', sib'alaj
kchakun ub'i' _____.
K'o jun utikb'al tiko'n, jawi'
kutik wi _____,
xuquje' _____.

1

K'o jun q'ij xuk'am ub'ik jun
nimalaj sachab'al k'u'x. Pa
ri utikb'al tiko'n xk'iy uloq
jun _____ sib'alaj nim.
Ri tat _____ sib'alaj
xumayo.

2

Ronojel le tinamit xreta'maj.
Xe'opan k'i winaq chi rilik
le _____ sib'alaj
nim. Chi' xkilo ke'kib'ij:

3

Ri tat _____ xub'an
jun nimaq'ij. Xutzak le
k'ix. K'o jun _____
rixlab' _____. Le
_____ xub'an chike
konojel.

4

Muqтал таq tz'ib'

Chawila' le wachib'al pa le k'ayib'al taq jastaq. Chi' xemuq waqib' tz'ib'. Chariqa' xuquje' chasutij pa jun setesik, K'ate k'uri' pa taq le juch, chatz'ib'aj jun tzij ruk' chi kijujunal le tz'ib'. Le tz'ib' wene' b'enaq pa majb'al, pa unik'ajil wene' pa k'isb'al.

Muqтал taq tzij

- Chasik'ij uwach chi ujujunal taq le tzij. Le tzij ri' man k'ot ub'e ucholaj. Rech katzukuj jas ri le tzij utz utz'ib'axik, rajawaxik kak'ax le tz'ib' keq ukayb'al, ruk' jun k'o ikim. Chatz'aja le tz'ib' xacha'o.
- Chatz'ib'aj pa taq le juch' man k'ot k'o chi uwach, le tzij xariqo. Chawila' le k'amb'al no'j.

ja^lanik

(s) (p) (ch')

jach'anik

ka^lam

(ch) (tz') (x)

sa^qut

(k') (x) (r)

kiⁿax

(y) (b') (q')

chi

(w) (n) (tz)

ta^j

(k') (x) (r)

Chasik'ij uwach le tzij re le kajuxukut. K'ate k'uri', chatzukuj pa le cholinem tz'ib' k'o pa utzal. Chi' kariqo, chatz'aja' pa che le ukayb'al le k'utb'al.

k'ul	t'	k	l	w	x	q'	k'	u	l	m
ixoa	ch	o	m	i	x	o	q	t	w	s
tz'apib'al	y	tz'	a	p	i	b'	a	l	j	a

Tzij xaq nim ejunam

Chawila' le keb' tzij re ujujunal le kajuxukut. Chasik'ij uwach le tzij k'o pa unik'aj le keb'. Chanuk'u' ruk' jun juch', le tzij ruk' le wachib'al kumajo. Chawila' le k'amb'al no'j.

ik

ik'

aq'

ak'

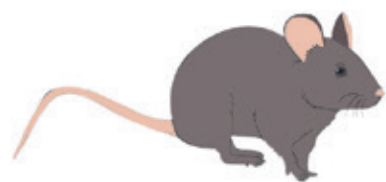
ja

ja'

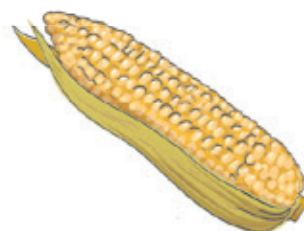
cho

ch'o

jal

jul

Chawoko' tz'aqat chomanik

- Chaqupij le ch'aqap taq wuj k'o ikim. Chawoko' jun k'ulaj wachib'al xuquje' chanuk'u' pa che ne' kawaj.
- Chanek'a pa le awuj le k'ulaj xacha'o k'ate k'uri' chi uxe' tz'ib'aj jun tz'aqat chomanik kumajo. Loq' katz'ib'aj nik'aj tz'aqat chomanik we chanim xuquje' nik'aj chwe'a.

iXojopan pa k'isb'al re nab'e junab'!

- Chawila' le wachib'al: ¿Jas kawilo? Chattzijon ruk' jun awichi'l pa uwi' le xiwetamaj pa nab'e junab'.
- Chatz'aqatsaj le tz'aqat chomanik, ke'tzijon chawij xuquje' chire ri xawetamaj pa nab'e junab'.

In _____ che we junab' ri' xwetamaj k'i taq
no'jib'al. Xwetamaj pa uwi' le _____.

Xuquje', xinriq k'i wichi'l. Le utz taq wichi'l are'

_____, _____ xuquje' _____.

Sib'alaj utz xinwil le sik'inem re we wuj ri'. Le qas
utz xinwilo _____.

_____.

Wuj re ri awajtij

Xojopan pa le k'isab'al re le wuj «Kinsik'ij xuquje' kintz'ib'aj. Ukab' q'at». Ruk' are', sib'alaj xojchakun pa ja tijob'al, pa che taq sanik ajchakib', tajin kib'an kichak ruk' choq'ab' xuquje' chi kijujunal.

Pa we wuj ri' xatrichb'ilaj ruk' ronojel taq le tz'ib', k'ate chi' xawetamaj usik'axik xuquje' utz'ib'axik le wuj. Wa' we ri' xaq le majb'al, rajawaxik kachakub'ej, kasik'ij xuquje' katz'ib'aj ronojel taq le q'ij.

We chanim, xopan wa' we q'ij rech qajach qib' che we je'lik laj wa'katem xqamaj chi' xmajtaj le nab'e q'ij re le tijonik.

Pa che tine' jun laj pepe, nab'e junab' are' la' jun junab' xuchajij le axik' xuquje' xuk'ut chawach le rupanik pa le ujuyub'al le tz'ib'.

Kinrayij jun utzalaj rapanik pa le ukab' junab', jun k'ak' k'aslemal rech kataqej le tijonik rech kataqej jun nimalaj sik'enel wuj.

Sib'alaj utzilal rumal xwetamaj awach. Kinrayij chawe le utzilal.

Ri awajtij.

Ministerio de
Educación

Kinsik'inik xuquje' kintz'ib'anik
Ukab' q'at

damk
pob'es
siu